

ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ
ΔΙΚΑΙΟΥ

ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΙΗ ΤΣΑΤΣΟΥ

ΕΘΝΙΚΗ
ΕΚΘΕΣΗ
ΕΛΛΑΔΑ

LGBTIQ κρατούμενοι

**«Ενίσχυση των δικαιωμάτων
των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων στην
ΕΕ»**

Co-funded by
the European Union

LGBTIQ Detainees
‘Strengthening the rights of
LGBTIQ detainees in the EU’

ΕΘΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ζωή Άννα Κασάπη

ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ

Ινστιτούτο Θεμελιωδών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Ludwig Boltzmann (Αυστρία) σε συνεργασία με το Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου (Ελλάδα), την Ουγγρική Επιτροπή του Ελσίνκι (Ουγγαρία) και την Associazione Antigone (Ιταλία)

ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Jakob Axel Brix

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ελληνική Εθνική Συμμαχία: Χριστιάνα Γενάτα, Στέργιος Μάτης, Μαρία Παπαδημητράκη, Κατερίνα Πουρνάρα

Κοινωνία των πολιτών: Ελληνική Ένωση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, Ορλάντο LGBT, Θετική Φωνή, Κόκκινη Ομπρέλα

Ελληνικός Διαμεσολαβητής

2025

Co-funded by
the European Union

Χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, οι απόψεις και οι γνώμες που εκφράζονται είναι αποκλειστικά των συγγραφέων και δεν αντανακλούν απαραίτητα τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ούτε η Ευρωπαϊκή Ένωση ούτε η χορηγός αρχή μπορούν να θεωρηθούν υπεύθυνες για αυτές.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΓΛΩΣΣΑΡΙ	2
ΣΥΝΟΨΗ.....	2
ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ	4
ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΛΟΑΤΚΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	6
Ορισμοί.....	6
Γλωσσάριο	8
Επισκόπηση της γενικής κατάστασης των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ στην Ελλάδα.....	11
Το νομικό πλαίσιο	11
Πολιτική για τη ΛΟΑΤΚΙ ισότητα.....	17
Τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στην πράξη.....	17
ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ Τ@ ΛΟΑΤΚΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝ@.....	21
ΣΧΕΤΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	21
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ	26
Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΩΝ ΛΟΑΤΚΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ	30
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΦΥΛΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΡΑΤΗΣΗ ..	30
ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΜΗ	31
ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ	33
ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΑ	33
ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΚΑΙ ΒΙΑ	41
ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ	44
Η ΖΩΗ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ.....	49
ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ	52
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	56
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ.....	59

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Cisgender	Άτομο που ταυτίζεται με το φύλο που αντιστοιχεί στο φύλο που του αποδόθηκε κατά τη γέννηση.
Cis κανονικότητα	Η υπόθεση ότι τα cisgender άτομα, δηλαδή εκείνα των οποίων η ταυτότητα φύλου ταιριάζει με το βιολογικό τους φύλο, είναι η νόρμα ή το πρότυπο, διαιωνίζοντας την ιδέα ότι άλλες ταυτότητες φύλου είναι ανώμαλες ή λιγότερο νόμιμες.
Queer	Ένας γενικός όρος για άτομα των οποίων η ταυτότητα δεν ταιριάζει σε μια δυαδική ταξινόμηση της σεξουαλικότητας και/ή του φύλου, ¹ , δηλαδή σεξουαλικές και ταυτότητες φύλου που δεν είναι cisgender και ετεροφυλόφιλες.
Αμφιφυλόφιλος	Άτομο που αισθάνεται σωματική, ρομαντική και/ή συναισθηματική έλξη προς άτομα δύο (ή περισσότερων) φύλων ή γενεών. ²
Διαφυλικός/ίντερσεξ	Άτομα των οποίων το σώμα δεν έχει τα τυπικά χαρακτηριστικά του ανδρικού ή γυναικείου φύλου λόγω παραλλαγών στα χρωμοσώματα, τις γονάδες, τις ορμόνες του φύλου και/ή τα γεννητικά όργανα. ³ Τα ίντερσεξ άτομα γεννιούνται με φυσικά χαρακτηριστικά φύλου (όπως η σεξουαλική ανατομία, τα αναπαραγωγικά όργανα, τα ορμονικά πρότυπα και/ή τα χρωμοσωμικά πρότυπα) που δεν ταιριάζουν με τους τυπικούς ορισμούς για το ανδρικό ή γυναικείο σώμα. ⁴ Η διαφυλικότητα δεν έχει να κάνει με την ταυτότητα φύλου ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Είναι μια βιωμένη εμπειρία του σώματος. Υπάρχουν πολλές μορφές διαφυλικότητας, κυρίως γενετικής προέλευσης.
Έκφραση φύλου	Περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο ένα άτομο εκφράζει ή παρουσιάζει δημοσίως το φύλο του. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει τη συμπεριφορά, την εξωτερική εμφάνιση (π.χ. μαλλιά, μακιγιάζ, επιλογή ρούχων, γλώσσα του σώματος, φωνή). ⁵

¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Στρατηγική για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ 2020-2025 (12 Νοεμβρίου 2020), https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/lesbian-gay-bi-trans-and-intersex-equality/lgbtiq-equality-strategy-2020-2025_en (τελευταία πρόσβαση: 17 Ιουλίου 2025).

² Ένωση για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (APT), Προς την αποτελεσματική προστασία των ατόμων LGBTIQ που στερούνται της ελευθερίας τους: Οδηγός παρακολούθησης (2018), σελίδα 17, <https://www.apr.ch/knowledge-hub/publications/towards-effective-protection-lgbti-persons-deprived-liberty-monitoring> (τελευταία πρόσβαση: 17 Ιουλίου 2025).

³ Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη (UNDP), Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης: Σεξουαλικές και Φυλετικές Μειονότητες, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/SDGs_SexualAndGenderMinorities.pdf (τελευταία πρόσβαση: 17 Ιουλίου 2025).

⁴ Βλ. επίσης: Γραφείο του Υπατού Αρμοστή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (OHCHR), Σημείωμα με πληροφορίες για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ίντερσεξ ατόμων (24 Οκτωβρίου 2019), <https://www.ohchr.org/en/documents/tools-and-resources/background-note-human-rights-violations-against-intersex-people> (τελευταία πρόσβαση: 17 Ιουλίου 2025).

⁵ APT, Προς την αποτελεσματική προστασία των ατόμων LGBTIQ που στερούνται της ελευθερίας τους: Οδηγός παρακολούθησης (2018), σελίδα 18, <https://www.apr.ch/knowledge-hub/publications/towards-effective-protection-lgbti-persons-deprived-liberty-monitoring> (τελευταία πρόσβαση: 17 Ιουλίου 2025).

Ετεροκανονικότητα	Η υπόθεση ότι η ετεροφυλοφιλία είναι η μόνη (φυσιολογική) ή φυσική έκφραση της σεξουαλικότητας και ότι είναι ανώτερη από άλλες σεξουαλικές προτιμήσεις.
Κατανομή Τοποθέτηση /	Η απόφαση σχετικά με το ποιο συγκεκριμένο σωφρονιστικό ίδρυμα θα τοποθετηθεί ένας καταδικασμένος/πρόσωπο σε προφυλάκιση (π.χ. ίδρυμα ανδρών ή γυναικών). Συνήθως, η κατανομή συνδέεται στενά με την ταξινόμηση του κρατούμενου, η οποία περιλαμβάνει μια ολοκληρωμένη εκτίμηση κινδύνου. Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται εναλλακτικά με τον όρο «τοποθέτηση».
Κρατούμενος	Στο πλαίσιο αυτού του έργου, ο όρος «κρατούμενος» αναφέρεται σε άτομα που στερούνται της ελευθερίας τους στο πλαίσιο της ποινικής δικαιοσύνης (συμπεριλαμβανομένης τόσο της προδικαστικής κράτησης όσο και της φυλάκισης μετά την καταδίκη).
Λανθασμένη αναφορά φύλου	Αναφορά σε κάποιον (ειδικά σε ένα τρανς άτομο) χρησιμοποιώντας ένα ανωνυμία ή μια μορφή προσφώνησης που δεν αντανακλά την ταυτότητα φύλου του.
Λεσβία	Γυναίκα που έλκεται (σωματικά, ρομαντικά και/ή συναισθηματικά) από άλλες γυναίκες.
Μη δυαδική ταυτότητα φύλου	Φυλετική ταυτότητα που βρίσκεται εκτός του δυαδικού φύλου ανδρών/γυναικών, δηλαδή που δεν συμμορφώνεται με τις δυαδικές πεποιθήσεις σχετικά με το φύλο, οι οποίες υποδηλώνουν ότι όλα τα άτομα είναι αποκλειστικά είτε άνδρες είτε γυναίκες.
Νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου	Η διαδικασία αλλαγής των επίσημων εγγράφων ώστε να ταιριάζουν με την ταυτότητα φύλου ενός ατόμου.
Ομοφοβία	Ένας παράλογος φόβος, μίσος ή αποστροφή προς τις λεσβίες, τους ομοφυλόφιλους ή τους αμφιφυλόφιλους.
Ομοφυλόφιλος	Χρησιμοποιείται κυρίως για να περιγράψει έναν άνδρα που έλκεται (σωματικά, ρομαντικά και/ή συναισθηματικά) από άλλους άνδρες. Μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει τόσο ομοφυλόφιλους άνδρες όσο και γυναίκες. ⁶
Ρευστή ταυτότητα/έκφραση φύλου	Άτομο του οποίου η ταυτότητα φύλου, συμπεριλαμβανομένης της έκφρασης του φύλου του, έρχεται σε αντίθεση με αυτό που θεωρείται ως η νόρμα φύλου σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που δεν τοποθετούν τον εαυτό τους στο δυαδικό σύστημα ανδρών/γυναικών. ⁷
Σεξουαλικός προσανατολισμός	Η ικανότητα κάθε ατόμου να νιώθει βαθιά συναισθηματική, στοργική και σεξουαλική έλξη και να έχει στενές και σεξουαλικές σχέσεις με άτομα διαφορετικού φύλου ή του ίδιου φύλου ή περισσότερων του ενός φύλου.

⁶ APT, Προς την αποτελεσματική προστασία των ατόμων LGBTIQ που στερούνται της ελευθερίας τους: Οδηγός παρακολούθησης (2018), σελίδα 18, <https://www.aprt.ch/knowledge-hub/publications/towards-effective-protection-lgbt-persons-deprived-liberty-monitoring> (τελευταία πρόσβαση: 17 Ιουλίου 2025).

⁷ Βλέπε επίσης: Ανεξάρτητος εμπειρογνώμονας για τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου, Ο αγώνας των τρανς και των ατόμων διαφορετικού φύλου, https://www.ohchr.org/en/special-procedures/ie-sexual-orientation-and-gender-identity/struggle-trans-and-gender-diverse-persons#_ftn1 (τελευταία πρόσβαση: 17 Ιουλίου 2025).

Στέρηση της ελευθερίας	Οποιαδήποτε μορφή κράτησης ή φυλάκισης ή τοποθέτηση ενός ατόμου σε χώρο κράτησης όπου το άτομο δεν είναι ελεύθερο να φύγει κατά βούληση, όπως διατάσσεται από δικαστική, διοικητική ή άλλη αρχή. ⁸
Ταυτότητα φύλου	Η βαθιά εσωτερική και ατομική εμπειρία του φύλου κάθε ατόμου, η οποία μπορεί να αντιστοιχεί ή όχι στο φύλο που του αποδόθηκε κατά τη γέννηση, συμπεριλαμβανομένης της προσωπικής αντίληψης για το σώμα του (η οποία μπορεί να περιλαμβάνει, εάν επιλεγεί ελεύθερα, τροποποίηση της σωματικής εμφάνισης ή λειτουργίας με ιατρικά, χειρουργικά ή άλλα μέσα) και άλλες εκφράσεις του φύλου, όπως η ενδυμασία, η ομιλία και οι συμπεριφορές. ⁹
Τρανς	Άτομο του οποίου η ταυτότητα φύλου δεν συνάδει με το φύλο που του αποδόθηκε κατά τη γέννηση.
Τρανσφοβία	Ένας παράλογος φόβος, μίσος ή αποστροφή προς τα τρανς άτομα.
Φυλετικά χαρακτηριστικά	Τα φυσικά χαρακτηριστικά κάθε ατόμου που σχετίζονται με το φύλο, συμπεριλαμβανομένων των γεννητικών οργάνων και άλλων σεξουαλικών και αναπαραγωγικών ανατομικών χαρακτηριστικών, των χρωμοσωμάτων, των ορμονών και των δευτερευόντων φυσικών χαρακτηριστικών που εμφανίζονται κατά την εφηβεία. ¹⁰
(Κοινωνικό) Φύλο	Το (κοινωνικό) φύλο μπορεί να νοηθεί ως ένα κοινωνικά κατασκευασμένο σύνολο κανόνων, ρόλων και συμπεριφορών που σχετίζονται με το να είσαι άνδρας (ή αγόρι), γυναίκα (ή κορίτσι) ή άλλο φύλο.
(Βιολογικό) Φύλο¹¹	Η ταξινόμηση ενός ατόμου ως έχοντος γυναικεία, ανδρικά και/ή διαφυλικά χαρακτηριστικά φύλου. Το φύλο ενός ατόμου είναι ένας συνδυασμός μιας σειράς σωματικών χαρακτηριστικών φύλου. Το φύλο ενός ατόμου μπορεί να συνάδει ή να μην συνάδει με την ταυτότητα φύλου του.
Χειρουργική επέμβαση/διαδικασίες επιβεβαίωσης φύλου	Ονομάζεται επίσης «χειρουργική επέμβαση αλλαγής φύλου» και περιλαμβάνει χειρουργική επέμβαση επιβεβαίωσης φύλου, δηλαδή μια χειρουργική διαδικασία που ευθυγραμμίζει τη φυσική εμφάνιση και τα γεννητικά όργανα ενός ατόμου με την ταυτότητα φύλου του. ¹²

⁸ Βλέπε επίσης: Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης κατά των Βασανιστηρίων και άλλων Τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (9 Ιανουαρίου 2003), A /RES/57/199, άρθρο 4, https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_57_199-E.pdf (τελευταία πρόσβαση: 17 Ιουλίου 2025).

⁹ Αρχές της Γιογκιακάρτα, <https://yogyakartaprinciples.org/> (τελευταία πρόσβαση: 17 Ιουλίου 2025).

¹⁰ Βλ. επίσης: Αρχές της Γιογκιακάρτα, Αρχή 25, <https://yogyakartaprinciples.org/> (τελευταία πρόσβαση: 17 Ιουλίου 2025).

¹¹ Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων (CAT), Ένατη ετήσια έκθεση της Υποεπιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και Άλλων Σκληρών, Απάνθρωπων ή Ταπεινωτικών Μεταχειρίσεων ή Τιμωριών (22 Μαρτίου 2016), CAT/C/57/4, <https://docs.un.org/en/CAT/C/57/4> (τελευταία πρόσβαση: 17 Ιουλίου 2025).

¹² Βλ. επίσης: Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA), <https://fra.europa.eu/en/publication/2017/mapping-minimum-age-requirements-concerning-rights-child-eu/access-sex-reassignment-surgery> (τελευταία πρόσβαση: 17 Ιουλίου 2025). Ο όρος «αλλαγή φύλου» δεν πρέπει να χρησιμοποιείται, καθώς το φύλο επιλέγεται από το ίδιο το άτομο.

ΣΥΝΟΨΗ

Σκοπός της παρούσας έκθεσης είναι να παρέχει μια γενική εικόνα της κατάστασης και των πολύπλευρων προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενοι στην Ελλάδα. Περιγράφει τόσο το γενικό όσο και το ειδικό για τις φυλακές νομικό πλαίσιο και τις πολιτικές σε σχέση με τα δικαιώματα και τη μεταχείριση των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων που βρίσκονται υπό κράτηση. Επιπλέον, η έκθεση εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζονται στην πράξη το νομικό πλαίσιο και οι πολιτικές αυτές, εντοπίζοντας σημαντικά κενά και ασυνέπειες που επηρεάζουν την καθημερινή ζωή των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων.

Οι εμπειρογνώμονες και οι ενδιαφερόμενοι που συμμετείχαν στην έρευνα που διεξήχθη στο πλαίσιο του προγράμματος για τους ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενους, συμφωνούν ότι τα ζητήματα που αφορούν τις φυλακές στην Ελλάδα συχνά παραβλέπονται και δεν λαμβάνουν την προσοχή που τους αξίζει, δεδομένων των σοβαρών παραβιάσεων των θεμελιωδών δικαιωμάτων που λαμβάνουν χώρα στις φυλακές της χώρας. Επιπλέον, υπάρχει μια γενική έλλειψη ευαισθητοποίησης σχετικά με τα δικαιώματα των κρατουμένων, ακόμη και μεταξύ των εμπλεκόμενων επαγγελματιών και φορέων. Η έρευνά μας αποκάλυψε σημαντικά κενά στις γνώσεις των δικηγόρων σχετικά με τους μηχανισμούς υποβολής καταγγελιών εντός των φυλακών και άλλες σχετικές διαδικασίες, καθώς και έλλειψη ενδιαφέροντος για το τι συμβαίνει μετά την επιβολή ποινής από τα ποινικά δικαστήρια. Το σύστημα νομικής βοήθειας είναι υποχρηματοδοτούμενο, οι αμοιβές καθυστερούν και δεν καλύπτουν βασικά έξοδα (όπως υπηρεσίες διερμηνείας και μετάφρασης για διαβουλεύσεις εντός των φυλακών). Οι δικηγορικοί σύλλογοι έχουν επίσης δείξει ότι έχουν πολύ περιορισμένη επίγνωση των νομικών θεμάτων που σχετίζονται με το σωφρονιστικό σύστημα, καθώς και του δυνητικού ρόλου τους, για παράδειγμα, στην υποστήριξη των δικαστικών διαφορών ή στη διαχείριση του συστήματος νομικής αρωγής με τρόπο που να λαμβάνει υπόψη τις συγκεκριμένες ανάγκες των κρατουμένων – τόσο των προφυλακισμένων όσο και των καταδικασμένων.

Τα συστημικά προβλήματα που είναι γνωστό ότι μαστίζουν το ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα, τα οποία έχουν επανειλημμένα αναφερθεί από την Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) του Συμβουλίου της Ευρώπης, περιλαμβάνουν κακές υλικές συνθήκες κράτησης, υπερπληθυσμό, έλλειψη προσωπικού, άνιση πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη και πολλά άλλα. Αυτά επηρεάζουν ολόκληρο τον πληθυσμό των φυλακών, αλλά έχουν δυσανάλογο αντίκτυπο στους ευάλωτους κρατούμενους, συμπεριλαμβανομένων των κρατουμένων ΛΟΑΤΚΙ. Οι πολλαπλές αλληλεπικαλυπτόμενες ταυτότητες, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως η εθνικότητα, η αναπηρία, η εκπαίδευση και η κοινωνικοοικονομική κατάσταση, επιδεινώνουν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν όλοι οι κρατούμενοι και/ή δημιουργούν τις συνθήκες για παραβιάσεις δικαιωμάτων που είναι συγκεκριμένες για κάθε άτομο. Είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου ότι η ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητα μπορεί και συχνά διασταυρώνεται με πρόσθετες ευάλωτοτητες, όπως η αλλοδαπή υπηκοότητα (σε συνδυασμό ιδίως με την μη επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας), ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη ότι περισσότερο από το ήμισυ του πληθυσμού των φυλακών στην Ελλάδα αποτελείται από αλλοδαπούς υπηκόους.

Ένα βασικό ζήτημα που αντιμετωπίσαμε στην προσπάθειά μας να χαρτογραφήσουμε την κατάσταση των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων στην Ελλάδα ήταν η απουσία σχετικών δεδομένων και στοιχείων, τόσο επίσημων όσο και ερευνητικών. Το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, το οποίο έχει αρμοδιότητα για τις φυλακές, καθώς και το Υπουργείο Δικαιοσύνης πριν από αυτό, δεν τηρούν διαχωρισμένα δεδομένα σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα και τα χαρακτηριστικά φύλου. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα υπογράμμισαν τις προκλήσεις που παρουσιάζει η συλλογή και επεξεργασία αυτού του είδους δεδομένων, μεταξύ άλλων σε σχέση με τον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων (ΓΚΠΔ), καθώς και την ασφάλεια των κρατουμένων. Η ακαδημαϊκή έρευνα, η οποία είναι ήδη ανεπαρκής όσον αφορά το σωφρονιστικό σύστημα γενικά, απουσιάζει εντελώς όσον αφορά τα ζητήματα των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων. Κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας, αντιμετωπίσαμε σημαντικές προκλήσεις στην εξεύρεση εμπειρογνομόνων με διεπιστημονικές γνώσεις και στα δύο θέματα. Το ίδιο ισχύει και για την κοινωνία των πολιτών: οι ΟΚΠ επικεντρώνονται είτε σε θέματα φυλακών είτε στα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ, ποτέ και στα δύο. Εξαίρεση στο παραπάνω αποτελεί η κατάσταση των τρανς γυναικών κρατουμένων, λόγω της δημιουργίας ειδικής μονάδας εντός των γυναικείων φυλακών Κορυδαλλού το 2021. Η μονάδα φιλοξενεί τόσο καταδικασμένες όσο και προφυλακισμένες τρανς γυναίκες που δεν έχουν υποβληθεί στη διαδικασία νομικής αναγνώρισης του φύλου τους. Υπάρχουν επίσης διαθέσιμα ορισμένα στοιχεία για τους κρατούμενους με HIV, τα οποία είναι συναφή με την παρούσα έρευνα στο βαθμό που διασταυρώνονται με την ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητα.

Παρά τους περιορισμούς αυτούς, καταφέραμε να εντοπίσουμε ορισμένους βασικούς τομείς που προκαλούν ανησυχία σε σχέση με τα θεμελιώδη δικαιώματα και την ευημερία των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων και να συλλέξουμε πληροφορίες, λύσεις και συστάσεις από ένα ευρύ φάσμα εμπλεκόμενων. Τα κύρια και πιο επείγοντα ζητήματα που εντοπίστηκαν περιλαμβάνουν την πρόσβαση σε ποιοτική, ειδική για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα υγειονομική περίθαλψη, συμπεριλαμβανομένης της ψυχικής υγείας και της έγκαιρης πρόσβασης σε φάρμακα (ειδικά για τους HIV+ κρατούμενους), την πρόσβαση σε δικηγόρο και την ύπαρξη αποτελεσματικών ενδίκων μέσων, την ισότιμη πρόσβαση σε ουσιαστικές δραστηριότητες και την επαφή με τον γενικό πληθυσμό των φυλακών και τον έξω κόσμο, τη χρήση της απομόνωσης ως μέτρου ασφαλείας και τις συνθήκες της απομόνωσης, καθώς και την ανάγκη για κατάλληλη, εξειδικευμένη κατάρτιση σε θέματα ΛΟΑΤΚΙ για όλους τους επαγγελματίες που εργάζονται στις φυλακές, συμπεριλαμβανομένου του ιατρικού προσωπικού και των σωφρονιστικών υπαλλήλων.

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Το έργο «ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενοι – Ενίσχυση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων στην ΕΕ» υλοποιήθηκε από τον Απρίλιο του 2024 έως τον Σεπτέμβριο του 2025 από το Ινστιτούτο Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Ludwig Boltzmann σε συνεργασία με οργανώσεις-εταίρους στην Ιταλία, την Ελλάδα και την Ουγγαρία. Ο γενικός στόχος του έργου είναι η ενίσχυση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων. Για τον σκοπό αυτό, πραγματοποιήθηκαν έρευνα γραφείου, συνεντεύξεις και ομάδες εστίασης με διάφορους εμπλεκόμενους φορείς, προκειμένου να αναλυθεί η κατάσταση των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων στις τέσσερις χώρες-εταίρους, καθώς και σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Ο κύριος στόχος ήταν να προσδιοριστούν οι προκλήσεις, τα κενά και οι υποσχόμενες πρακτικές που σχετίζονται με τις συνθήκες κράτησης, τη μεταχείριση και τη φροντίδα των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων. Η ανάλυση καλύπτει τόσο το εθνικό νομικό και πολιτικό πλαίσιο όσο και την πρακτική εφαρμογή του.

Δημιουργήθηκε μια ειδική Εθνική Συμμαχία για να υποστηρίξει το έργο και να διασφαλίσει ότι οι απόψεις, οι φωνές και οι ανάγκες των LGBTQ κρατουμένων εκπροσωπούνται επαρκώς σε όλο το έργο. Επιπλέον, η Εθνική Συμμαχία συνέβαλε στην ενσωμάτωση διεπιστημονικών προοπτικών. Η Εθνική Συμμαχία περιλάμβανε τα ακόλουθα μέλη: Χριστιάνα Γεννατά, Στέργιο Μάτη, Μαρία Παπαδημητράκη, Κατερίνα Πουρναρά.

Η παρούσα έκθεση βασίζεται στην ανάλυση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών, καθώς και σε εμπειρικά δεδομένα. Η νομική ανάλυση βασίστηκε σε σχετικούς νόμους, διατάγματα, αποφάσεις και σχετική νομολογία. Τα εμπειρικά ευρήματα συγκεντρώθηκαν μέσω ποιοτικών, ημιδομημένων συνεντεύξεων, με στόχο τη συλλογή πληροφοριών και εμπειριών που απεικονίζουν τις προκλήσεις, καθώς και τις υποσχόμενες πρακτικές.

Συνολικά, πραγματοποιήθηκαν 12 συνεντεύξεις με άτομα ΛΟΑΤΚΙ που είχαν βιώσει κράτηση και με εμπειρογνώμονες. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν μεταξύ Σεπτεμβρίου 2024 και Ιουλίου 2025 και διεξήχθησαν από μέλη της ομάδας του έργου.

Προκειμένου να αντικατοπτριστεί καλύτερα η προοπτική των ατόμων των οποίων η κατάσταση πρόκειται να βελτιωθεί και τα δικαιώματα των οποίων πρόκειται να ενισχυθούν από τα αποτελέσματα του έργου, πραγματοποιήθηκαν συνολικά 3 συνεντεύξεις με άτομα που ανήκουν στην κοινότητα ΛΟΑΤΚΙ και έχουν άμεση εμπειρία κράτησης (ένας κρατούμενος με HIV+, που αυτοπροσδιορίζεται ως cisgender, ομοφυλόφιλος άνδρας, ένας πρώην κρατούμενος με HIV+ σε σωφρονιστικό ίδρυμα γυναικών, που αυτοπροσδιορίζεται ως cisgender, λεσβία γυναίκα, και μια πρώην κρατούμενη σε πολλαπλά ιδρύματα, που αυτοπροσδιορίζεται ως υπήκοος τρίτης χώρας, τρανς γυναίκα). Πρέπει να τονιστεί ότι δεν πρόκειται για αντιπροσωπευτικό δείγμα, αλλά ότι οι συνεντεύξεις στοχεύουν στη συλλογή πληροφοριών και τάσεων από την οπτική γωνία των ενδιαφερόμενων ατόμων. Οι συνεντευξιαζόμενοι ήταν ενήλικες και προέρχονταν από διάφορα μέρη της χώρας. Οι συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις εντοπίστηκαν μέσω των μελών της Εθνικής Συμμαχίας και επαγγελματιών που εργάζονται σε φυλακές.

Ο ημιδομημένος οδηγός συνέντευξης που χρησιμοποιήθηκε για τη διεξαγωγή συνεντεύξεων με άτομα ΛΟΑΤΚΙ με εμπειρία κράτησης αντανάκλασε τον κύριο στόχο του έργου. Ο στόχος ήταν σκόπιμα μόνο η συλλογή των προσωπικών εμπειριών των συμμετεχόντων στις συνεντεύξεις, και

όχι η επαλήθευση ή η αξιολόγησή τους. Η διάρκεια των συνεντεύξεων κυμαινόταν από 45 έως 75 λεπτά. Κατά τη διεξαγωγή και την ανάλυση των συνεντεύξεων, δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στην ανωνυμοποίηση όλων των δεδομένων που αφορούσαν τους συμμετέχοντες στις συνεντεύξεις.

Επιπλέον, πραγματοποιήθηκαν 9 συνεντεύξεις με εμπειρογνώμονες, όπως νομικοί εμπειρογνώμονες και επαγγελματίες, αξιωματούχοι και προσωπικό σωφρονιστικών ιδρυμάτων (σωφρονιστικοί υπάλληλοι και εμπειρογνώμονες που εργάζονται στις κοινωνικές υπηρεσίες των σωφρονιστικών ιδρυμάτων), προσωπικό ΟΚΠ και ΜΚΟ, το ελληνικό ΜΔΠ (που φιλοξενείται στο Θεσμό του Διαμεσολαβητή).

Τα ευρήματα συμπληρώθηκαν από τις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν σε εθνική στρογγυλή τράπεζα στις 14 Νοεμβρίου 2024, στην οποία συμμετείχαν 13 εμπειρογνώμονες από σχετικούς τομείς, μεταξύ των οποίων εκπρόσωποι του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη, του ΕΜΔ, του Εθνικού Οργανισμού Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΟΑΔ), του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών, τεσσάρων ΜΚΟ με πρόσβαση στις φυλακές, μιας ΜΚΟ που ειδικεύεται στα δικαιώματα των ατόμων ΛΟΑΤΚΙ και του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως φορέα κατάρτισης για τους υπαλλήλους του δημόσιου τομέα. Τέλος, η έκθεση επωφελήθηκε από τα σχόλια και τις παρατηρήσεις των μελών της Εθνικής Συμμαχίας.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΛΟΑΤΚΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ορισμοί

Το ακρωνύμιο που χρησιμοποιείται περισσότερο στην Ελλάδα για την LGBTIQ κοινότητα είναι **ΛΟΑΤΚΙ**, που σημαίνει Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφιφυλόφιλοι, Τρανς, Κουήρ και Ίντερσεξ, με το **ΛΟΑΤ** να είναι μια παλαιότερη εκδοχή του ακρωνυμίου, που δεν περιλαμβάνει το πλήρες φάσμα των ΛΟΑΤΚΙ ταυτοτήτων, ιδίως των ίντερσεξ και κουήρ ταυτοτήτων. Και τα δύο ακρωνύμια χρησιμοποιούνται συχνά σήμερα με την προσθήκη του συμβόλου «συν» (**ΛΟΑΤΚΙ+**, **ΛΟΑΤ+**) για συντομία, προκειμένου να υποδηλώσουν τη συμπερίληψη όλων των ταυτοτήτων που εμπίπτουν στη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα.

Αν και ο νόμος δεν ορίζει συγκεκριμένα τους σχετικούς όρους, η Εθνική Στρατηγική για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ Ατόμων (2021-2025)¹³ υιοθέτησε το ακρωνύμιο **ΛΟΑΤΚΙ+**, θεωρώντας το ως το πιο συμπεριληπτικό και το ορίζει ως εξής:

Λεσβία: Γυναίκα που αισθάνεται σεξουαλική και/ή συναισθηματική έλξη προς γυναίκες.

Γκέι/Ομοφυλόφιλος: Άνδρας που αισθάνεται σεξουαλική και/ή συναισθηματική έλξη προς άνδρες.

Αμφιφυλόφιλος: Πρόσωπο που αισθάνεται σεξουαλική και/ή συναισθηματική έλξη προς περισσότερα από ένα φύλα.

Τρανς ή διεμφυλικά άτομα: ένας γενικός όρος που περιλαμβάνει άτομα των οποίων η ταυτότητα φύλου διαφέρει από το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση. Τα τρανς άτομα μπορεί να έχουν ετεροφυλοφιλικό, ομοφυλοφιλικό ή αμφιφυλόφιλο σεξουαλικό προσανατολισμό, ενώ η ταυτότητα φύλου δεν σχετίζεται σε καμία περίπτωση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό.

Διαφυλικά (ίντερσεξ) άτομα: άτομα που γεννήθηκαν με χαρακτηριστικά φύλου (όπως χρωμοσώματα, γεννητικά όργανα και/ή ορμονική δομή) που δεν ανήκουν αυστηρά σε κανένα από τα δύο κυρίαρχα φύλα ή ανήκουν και στα δύο ταυτόχρονα¹⁴.

Queer (Κουήρ): αναφέρεται σε άτομα των οποίων η αυτοσυνείδηση απέχει πολύ από τις νόρμες της ετεροκανονικότητας και των δυαδικών φύλων.

ΛΟΑΤΚΙ+: ακρωνύμιο των λέξεων λεσβία, ομοφυλόφιλος, αμφιφυλόφιλος, τρανς, κουήρ και ίντερσεξ, με το σύμβολο + να περιγράφει οποιαδήποτε άλλη ταυτότητα πέρα από αυτές τις ομάδες.

¹³ Εθνική στρατηγική για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+, διαθέσιμη στα ελληνικά, στη διεύθυνση [Εθνική Στρατηγική Για Την Ισότητα Των ΛΟΑΤΚΙ+](#).

Η Εθνική Στρατηγική¹⁵ περιλαμβάνει επίσης ορισμούς σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό (συναισθηματική και/ή σεξουαλική έλξη προς το αντίθετο φύλο, το ίδιο φύλο ή και τα δύο βασικά φύλα), την ταυτότητα φύλου (ο εσωτερικός και προσωπικός τρόπος με τον οποίο ένα άτομο βιώνει το δικό του φύλο, ανεξάρτητα από το φύλο που έχει καταχωρηθεί κατά τη γέννησή του), το cisgender ή cis (άτομα που αισθάνονται οικεία και αυθεντικά με το φύλο με το οποίο γεννήθηκαν) non-binary (άτομα που αισθάνονται ότι δεν ανήκουν ή δεν επιθυμούν να κατηγοριοποιηθούν στο κυρίαρχο δυαδικό φύλο)· χαρακτηριστικά φύλου (ορίζονται ως χρωμοσωμικά, γονιδιακά και ανατομικά χαρακτηριστικά του προσώπου)· και έκφραση φύλου (το σύνολο των χαρακτηριστικών που αφορούν τη συμπεριφορά, τους τρόπους, τις αναπαραστάσεις, που σχετίζονται με τον τρόπο με τον οποίο ένα άτομο τοποθετεί και εκφράζει το φύλο του και τον τρόπο με τον οποίο αυτό γίνεται αντιληπτό από το περιβάλλον του).

Οι ορισμοί που περιλαμβάνονται στο ακρωνύμιο ΛΟΑΤΚΙ+ παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με εκείνους που χρησιμοποιούνται συνήθως σε διεθνές επίπεδο, αλλά και σημαντικές διαφορές σε ορισμένα σημεία. Για τους σκοπούς της παρούσας έκθεσης, χρησιμοποιούνται ως βάση σύγκρισης οι ορισμοί που παρέχονται από την ILGA Europe.¹⁶

Τα τελευταία 10 χρόνια, αρκετές οργανώσεις και πρωτοβουλίες ΛΟΑΤΚΙ στην Ελλάδα έχουν συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη και διάδοση μιας περιεκτικής ορολογίας σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου και τις εμπειρίες των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων. Αυτές οι προσπάθειες έχουν συμβάλει στην τυποποίηση της γλώσσας, έχουν βελτιώσει την κατανόηση του κοινού και έχουν προωθήσει περιεκτικές πρακτικές σε διάφορους τομείς.

Το 2019, η οργάνωση Colour Youth – LGBTQ Youth Community of Athens (Κοινότητα ΛΟΑΤΚΙ Νέων της Αθήνας) δημοσίευσε ένα δημόσια προσβάσιμο Γλωσσάριο Ορολογίας ΛΟΑΤΚΙ,¹⁷ το οποίο παρείχε λεπτομερείς, χωρίς αποκλεισμούς ορισμούς βασικών εννοιών όπως τρανς, ίντερσεξ, μη δυαδικό, ταυτότητα φύλου και σεξουαλικός προσανατολισμός. Το γλωσσάριο αυτό παραμένει διαθέσιμο στο διαδίκτυο και συνεχίζει να αποτελεί σημείο αναφοράς για τα μέλη της κοινότητας, τους εκπαιδευτικούς και τους επαγγελματίες.¹⁸

¹⁵Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2024), Έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της στρατηγικής για τα LGBTIQ άτομα 2020-2025, διαθέσιμη στη διεύθυνση https://commission.europa.eu/document/download/d9e23ccc-4032-41d0-b208-68650103ef8a_en?filename=Report%20LGBTIQ.pdf

¹⁶ Βλ. Γλωσσάριο ILGA Europe, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://www.ilga-europe.org/about-us/who-we-are/glossary/>.

¹⁷ Theofilopoulos, Th., & Paganis, F. (2019) συνέβαλαν με το κεφάλαιο «Βασικές έννοιες και κατευθυντήριες γραμμές για επαγγελματίες των μέσων ενημέρωσης και φοιτητές» (σ. 16–60) στο βιβλίο «Η κοινότητα LGBTQ+ και τα μέσα ενημέρωσης: Οδηγός για επαγγελματίες των μέσων ενημέρωσης», επιμέλεια Th. Theofilopoulos (Colour Youth, Αθήνα). Το κεφάλαιο αυτό παρέχει περιεκτική ορολογία και συστάσεις με έμφαση στα μέσα ενημέρωσης.

¹⁸ Colour Youth - Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας. Ορολογίες. Ανακτήθηκε από: <https://www.colouryouth.gr/terms/>.

Την ίδια χρονιά, η Colour Youth δημοσίευσε επίσης δύο σημαντικά βοηθήματα: τον «Οδηγό για Νέα Τρανς Άτομα»¹⁹, ο οποίος παρέχει βασικές πληροφορίες σχετικά με την ταυτότητα φύλου, τη μετάβαση, τη δυσφορία φύλου και τις κοινωνικές και νομικές πτυχές της τρανς ταυτότητας στην Ελλάδα. Επίσης, το 2019, μέσα από το πρόγραμμα PARADISO δημοσίευσε τις Βασικές κατευθυντήριες γραμμές για την παροχή υπηρεσιών υγείας σε άτομα ΛΟΑΤΚΙ,²⁰ με έμφαση στην ορολογία και τις πρακτικές που σχετίζονται με την υγειονομική περίθαλψη χωρίς αποκλεισμούς. Το κείμενο αυτό υπογράμμισε τη σημασία της ορθής χρήσης όρων όπως ταυτότητα φύλου, σεξουαλικός προσανατολισμός, τρανς και ίντερσεξ σε ιατρικά περιβάλλοντα.

Το 2021-2022, η οργάνωση Intersex Greece δημιούργησε τον βασικό κόμβο πληροφοριών «Intersex 101»,²¹ ο οποίος περιλαμβάνει μεταφρασμένο υλικό σχετικά με βασικούς όρους όπως ίντερσεξ, παραλλαγές στα χαρακτηριστικά φύλου, σωματική αυτονομία και ιατρική παθολογικοποίηση, καθώς και απαντήσεις σε συχνές ερωτήσεις. Αυτή η πρωτοβουλία σηματοδότησε ένα σημαντικό βήμα προς την ορατότητα και τα δικαιώματα των ίντερσεξ ατόμων στην Ελλάδα.

Η προοδευτική τεκμηρίωση και διάδοση της παραπάνω ορολογίας έχει αποδειχθεί ζωτικής σημασίας για τη δημιουργία μιας κοινής, χωρίς αποκλεισμούς γλώσσας που αντικατοπτρίζει τις εμπειρίες των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στην Ελλάδα. Το έργο των ΛΟΑΤΚΙ οργάνωσεων και κοινοτήτων συνεχίζει να διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο τα ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα γίνονται κατανοητά και σεβαστά και αντιμετωπίζονται σε κοινωνικό, νομικό και θεσμικό επίπεδο. Η συμβολή της κοινότητας διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην επέκταση και τη βελτίωση βασικών όρων, ενσωματώνοντας τη συμπεριληπτική και θετική χρήση τους στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, την υγειονομική περίθαλψη και τον δημόσιο διάλογο.

Γλωσσάριο

Όρος	Εθνικός ορισμός	Ορισμός ILGA	Διαφορές
Λεσβία	Γυναίκα που αισθάνεται σεξουαλική και/ή συναισθηματική έλξη προς τις γυναίκες.	Γυναίκα που αισθάνεται σεξουαλική και/ή συναισθηματική έλξη προς τις γυναίκες.	-
Γκέι	Γκέι/Ομοφυλόφιλος: Άνδρας που αισθάνεται σεξουαλική και/ή	Αναφέρεται σε ένα άτομο που έλκεται σεξουαλικά και/ή συναισθηματικά από άτομα του ίδιου φύλου. Παραδοσιακά αναφέρεται σε	Ο ξεπερασμένος όρος «ομοφυλόφιλος» χρησιμοποιείται στον εθνικό ορισμό, ενώ ο

¹⁹ Ο Paganis, F. (2019) εξέδωσε τον Οδηγό για Νέους Τρανς Άτομα – Βασικές Πληροφορίες για Θέματα Ταυτότητας Φύλου (Colour Youth, Αθήνα), ο οποίος περιλαμβάνει σαφείς, προσιτές ορισμούς και πρακτικές οδηγίες.

²⁰ Το PARADISO (2019) δημοσίευσε τις Βασικές κατευθυντήριες γραμμές για την παροχή υπηρεσιών υγείας σε άτομα LGBTQI+, διαθέσιμες μέσω του Polysyntrofikotita, οι οποίες περιγράφουν την περιεκτική ορολογία στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης.

²¹ Περισσότερες πληροφορίες διατίθενται στη [διεύθυνση https://intersexgreece.org.gr/intersex-101/](https://intersexgreece.org.gr/intersex-101/)

	συναισθηματική έλξη προς άνδρες	άνδρες, αλλά και άλλα άτομα που έλκονται από το ίδιο φύλο ή από πολλαπλά φύλα μπορούν επίσης να αυτοπροσδιορίζονται ως γκέι.	όρος γκέι αναφέρεται μόνο σε σχέση με τους άνδρες. Ο ορισμός της ILGA αναφέρεται σε άτομα και αναφέρει ότι και άλλα άτομα εκτός από τους άνδρες μπορούν επίσης να αυτοπροσδιορίζονται ως γκέι.
Αμφιφυλόφιλος	Άτομο που αισθάνεται σεξουαλική και/ή συναισθηματική έλξη προς περισσότερα από ένα φύλα	Άτομο που αισθάνεται συναισθηματική και/ή σεξουαλική έλξη προς άτομα περισσότερων από ενός φύλου.	-
Διεμφυλικό/ τρανς άτομο	Ένας γενικός όρος που περιλαμβάνει άτομα των οποίων η ταυτότητα φύλου διαφέρει από το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση. Τα τρανς άτομα μπορεί να έχουν ετεροφυλοφιλικό, ομοφυλοφιλικό ή αμφιφυλοφιλικό σεξουαλικό προσανατολισμό, ενώ η ταυτότητα φύλου δεν σχετίζεται σε καμία περίπτωση με τον σεξουαλικό προσανατολισμό.	Ένας γενικός όρος που αναφέρεται σε άτομα των οποίων η ταυτότητα φύλου και/ή η έκφραση φύλου διαφέρει από το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση. Μπορεί να περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων: άτομα που αυτοπροσδιορίζονται ως διεμφυλικά, τρανς, cross-dressers/τραβεστί, ανδρόγυνα, πολύφυλα, genderqueer, άφυλα, φυλοδιαφορετικά, άτομα με μη συμβατική επιτέλεση φύλου ή με οποιαδήποτε άλλη ταυτότητα φύλου και/ή έκφραση που δεν ανταποκρίνεται στις κοινωνικές και πολιτισμικές προσδοκίες που επιβάλλονται στην ταυτότητα φύλου.	Ο εθνικός ορισμός, ίσως περιπτά, διευκρινίζει ότι η ταυτότητα φύλου είναι διαφορετική από τον σεξουαλικό προσανατολισμό, ενώ δεν αναφέρεται στην έκφραση φύλου. Από την άλλη πλευρά, ο ορισμός της ILGA περιλαμβάνει επίσης τις διαφορετικές ταυτότητες που μπορεί να εμπίπτουν στην κατηγορία των τρανς, οι οποίες δεν περιλαμβάνονται στον εθνικό ορισμό.
Διαφυλικό/ ίντερσεξ άτομο	Αυτοί που γεννιούνται με χαρακτηριστικά φύλου (όπως χρωμοσώματα, γεννητικά όργανα και/ή ορμονική δομή) που δεν ανήκουν αυστηρά σε κανένα από τα δύο κυρίαρχα (βιολογικά) φύλα ή	Τα ίντερσεξ άτομα γεννιούνται με χαρακτηριστικά φύλου (σεξουαλική ανατομία, αναπαραγωγικά όργανα, ορμονική δομή και/ή επίπεδα και/ή χρωμοσωμικά μοτίβα) που δεν ταιριάζουν στον τυπικό ορισμό του άνδρα ή της γυναίκας. Ο όρος «ίντερσεξ» είναι ένας γενικός	Ο εθνικός ορισμός αναφέρεται σε «κυρίαρχα φύλα», ενώ η ILGA αναφέρεται σε άνδρες και γυναίκες, περιγράφοντας το παραδοσιακό δυαδικό φύλο που δεν αντιστοιχεί

	ανήκουν και στα δύο ταυτόχρονα.	όρος για το φάσμα των παραλλαγών των χαρακτηριστικών φύλου που εμφανίζονται φυσικά στο ανθρώπινο είδος. Ο όρος ίντερσεξ αναγνωρίζει το γεγονός ότι, φυσικά, το φύλο είναι ένα φάσμα και ότι υπάρχουν άτομα με παραλλαγές των χαρακτηριστικών φύλου εκτός από το ανδρικό ή το γυναικείο.	απαραίτητα στην ποικιλομορφία του φάσματος των ίντερσεξ. Η ILGA τονίζει επίσης ότι ο όρος υπογραμμίζει το γεγονός ότι όχι μόνο το κοινωνικό φύλο, αλλά και το βιολογικό φύλο είναι ένα φάσμα.
Queer	Αναφέρεται σε άτομα των οποίων η αυτοσυνείδηση απέχει από τις νόρμες της ετεροκανονικότητας και του δυαδικού φύλου.	Παλαιότερα χρησιμοποιούμενος ως υποτιμητικός όρος για να αναφέρεται σε άτομα LGBTI στην αγγλική γλώσσα, ο όρος queer έχει επανοικειοποιηθεί από άτομα που ταυτίζονται πέρα από τις παραδοσιακές κατηγορίες φύλου και τις ετεροκανονιστικές κοινωνικές νόρμες. Ωστόσο, ανάλογα με το πλαίσιο, ορισμένα άτομα μπορεί να τον θεωρούν ακόμα προσβλητικό. Αναφέρεται επίσης στη queer θεωρία, ένα ακαδημαϊκό πεδίο που αμφισβητεί τις ετεροκανονικές κοινωνικές νόρμες σχετικά με το φύλο και τη σεξουαλικότητα.	Οι ορισμοί καθαυτοί είναι πανομοιότυποι, ωστόσο ο ορισμός της ILGA εφιστά επίσης την προσοχή στην ιστορία του όρου και στις πιθανές χρήσεις του.
ΛΟΑΤ(ΚΙ)+	Ακρωνύμιο των λέξεων λεσβία, ομοφυλόφιλος, αμφιφυλόφιλος, τρανς και, αναλόγως, κουήρ και ίντερσεξ, με το σύμβολο + να περιγράφει οποιαδήποτε άλλη ταυτότητα πέρα από αυτές τις ομάδες.	LGBTI: ακρωνύμιο των λέξεων λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφιφυλόφιλοι, τρανς και ίντερσεξ, στα αγγλικά (Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Intersex).	Ο εθνικός ορισμός περιλαμβάνει τον όρο queer, ο οποίος παραλείπεται από την ILGA, και χρησιμοποιεί επίσης το σύμβολο + για να συμπεριλάβει άλλες ταυτότητες.

Επισκόπηση της γενικής κατάστασης των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ στην Ελλάδα

Το νομικό πλαίσιο

Η Ελλάδα έχει υψηλή βαθμολογία όσον αφορά τη νομική προστασία, τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες που αναγνωρίζονται στα ΛΟΑΤΚΙ άτομα από το νόμο.²² Σύμφωνα με τη χαρτογράφηση της ILGA, η Ελλάδα έχει ιδιαίτερα υψηλή βαθμολογία στην ισότητα και τη μη διάκριση (97,91%), καθώς και στον χώρο που διατίθεται στις ΟΚοιΠ με σχετικές αρμοδιότητες (83,33%). Στις υπόλοιπες κατηγορίες που εξετάστηκαν (δικαιώματα στην οικογενειακή ζωή, εγκλήματα μίσους και ρητορική μίσους, νομική αναγνώριση φύλου, σωματική ακεραιότητα των ίντερσεξ), η βαθμολογία της είναι πάνω από 60%, με εξαίρεση το άσυλο (33,33%), το οποίο φαίνεται να αποτελεί βασικό πρόβλημα.

Υπάρχει ένα ολοκληρωμένο νομικό πλαίσιο που προάγει την ισότητα στους περισσότερους τομείς που σχετίζονται με τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων. Παρόλο που δεν περιέχει συγκεκριμένες διατάξεις για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ, το ελληνικό Σύνταγμα εγγυάται την ίση μεταχείριση και τα δικαιώματα όλων των πολιτών (άρθρο 4), καθώς και την ελευθερία να αναπτύξει κανείς την ταυτότητά του (άρθρο 5). Επιπλέον, ο ορισμός της οικογένειας και του γάμου (άρθρο 21) διατυπώνεται με τρόπο που δεν αποκλείει τα ζευγάρια του ίδιου φύλου. Δεν υπάρχουν διατάξεις ούτε στο Σύνταγμα ούτε στον κοινό νόμο που να ποινικοποιούν πράξεις που σχετίζονται με τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα.

Από το 2014, η Ελλάδα έχει λάβει σημαντικά νομοθετικά μέτρα για την ενίσχυση της νομικής προστασίας και της αναγνώρισης των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+, προσαρμόζοντας το εθνικό πλαίσιο στα ευρωπαϊκά και διεθνή πρότυπα για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αυτή η ευθυγράμμιση αντικατοπτρίζει μια πιθανή κοινωνική αλλαγή και πολιτική βούληση για την καταπολέμηση των διακρίσεων κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στην Ελλάδα και την προώθηση της ισότητας. Πιο συγκεκριμένα, οι ακόλουθες νομικές διατάξεις και μεταρρυθμίσεις έχουν διαμορφώσει το τοπίο των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια:

1. Καταπολέμηση της ρητορικής μίσους και των εγκλημάτων μίσους (Νόμος 4285/2014)²³

Ο νόμος 4285/2014 σηματοδότησε μια κρίσιμη στιγμή στην νομική προσέγγιση των εγκλημάτων μίσους στην Ελλάδα. Ο νόμος 4285/2014 επικεντρώνεται κυρίως στην καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας μέσω του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης. Τροποποιεί την υφιστάμενη νομοθεσία, συγκεκριμένα τον νόμο 927/1979, ώστε να ευθυγραμμιστεί με την απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ της ΕΕ. Επίσης, ποινικοποιεί τη δημόσια υποκίνηση βίας ή

²² Βλ. Rainbow Map, ILGA Europe, προσβάσιμο στη [διεύθυνση https://rainbowmap.ilga-europe.org/](https://rainbowmap.ilga-europe.org/), όπου η Ελλάδα έχει την υψηλότερη βαθμολογία μεταξύ των χωρών του κονσόρτσιουμ και είναι πολύ πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ, με βαθμολογία 70,78%.

²³ Ελλάδα, Νόμος 4285/2014, Καταπολέμηση [της ρητορικής μίσους και των εγκλημάτων μίσους](#)

μίσους με βάση τη φυλή, το χρώμα, τη θρησκεία, την εθνική ή εθνοτική καταγωγή, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου ή την αναπηρία. Η νομοθεσία αυτή διευρύνει το πεδίο εφαρμογής των προϋπαρχουσών προστατευτικών μέτρων για τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ στην Ελλάδα, συμπεριλαμβάνοντας ρητά τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου στους λόγους για τη διάπραξη ρητορικής μίσους και εγκληματικών πράξεων που υποκινούνται από μίσος.²⁴

2. Επέκταση των δικαιωμάτων του συμφώνου συμβίωσης σε ζευγάρια του ίδιου φύλου (Νόμος 4356/2015)²⁵

Το σύμφωνο συμβίωσης εισήχθη για πρώτη φορά στο ελληνικό νομικό πλαίσιο το 2008, αλλά εξαιρούσε ρητά τα ζευγάρια του ίδιου φύλου, γεγονός που οδήγησε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων να διαπιστώσει παραβίαση του δικαιώματος στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, σε συνδυασμό με το δικαίωμα να μην υφίσταται διάκριση λόγω φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού,²⁶ μετά από προσφυγή Ελλήνων ακτιβιστών.²⁷ Λαμβάνοντας υπόψη την απόφαση του Δικαστηρίου, η Ελλάδα ψήφισε τον νόμο 4356/2015, επεκτείνοντας το πεδίο εφαρμογής των συμβάσεων συμβίωσης σε ζευγάρια του ίδιου φύλου. Η μεταρρύθμιση αυτή αποτέλεσε ένα ουσιαστικό βήμα προς την κατεύθυνση της νομικής αναγνώρισης των ομόφυλων σχέσεων και προσέφερε στα ομόφυλα ζευγάρια πολλά από τα δικαιώματα και τις προστασίες που προηγουμένως παρέχονταν μόνο στα ετερόφυλα ζευγάρια σε τομείς όπως το κληρονομικό δικαίο, η φορολογία και η κοινωνική ασφάλιση. Ωστόσο, ορισμένα δικαιώματα του οικογενειακού δικαίου, όπως η κοινή υιοθεσία και η κοινή γονική μέριμνα, δεν αναγνωρίζονταν πλήρως στο τότε ισχύον πλαίσιο.

²⁴ Ελλάδα, Ελληνική Ένωση Υποστήριξης Τρανσέξουαλ, Δελτίο Τύπου, Μια σημαντική νίκη για την τρανς κοινότητα: Πρώτη καταδίκη για υποκίνηση βίας και μίσους με βάση την ταυτότητα φύλου (Δελτίου Τύπου, Μία ιδιαίτερα σημαντική νίκη για τη τρανς κοινότητα: Η πρώτη καταδίκη για δημόσια υποκίνηση σε βία ή μίσος για λόγους ταυτότητας φύλου), 4-11-2022, τελευταία πρόσβαση στις 27-01-2023.

³ Ελλάδα, ZackieOh Justice Watch, Ημέρα 18: Επιχειρήματα της υπεράσπισης της αστυνομίας και απόφαση του δικαστηρίου (απόφαση του δικαστηρίου), 3-05-2022, τελευταία πρόσβαση στις 27-01-2023.

²⁵ Ελλάδα, Νόμος 4356/2015, Δικαιώματα αστικής συμβίωσης που επεκτείνονται σε ζευγάρια του ίδιου φύλου, ([ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4356 ΦΕΚ Α' 181/24.12.2015](#))

²⁶ Υπόθεση Vallianatos και άλλοι κατά Ελλάδας, αιτήσεις αριθ. [29381/09](#) και [32684/09](#), 7 Νοεμβρίου 2013· βλ. επίσης Louise Brown, Ο αποκλεισμός των ζευγαριών του ίδιου φύλου από τις αστικές ενώσεις στην Ελλάδα παραβιάζει την απαγόρευση της διάκρισης και το δικαίωμα στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή. Περισσότερες πληροφορίες διατίθενται στο Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων [στην Ελλάδα: «Ο αποκλεισμός των ομοφυλόφιλων ζευγαριών από τις συμβιώσεις παραβιάζει την απαγόρευση των διακρίσεων και το δικαίωμα στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή»](#).

²⁷ Renee Maltezou, Georgia Kalovyrna (2023) *Η Ελλάδα επιτρέπει το σύμφωνο συμβίωσης για ζευγάρια του ίδιου φύλου*, διαθέσιμο στο [Η Ελλάδα επιτρέπει το σύμφωνο συμβίωσης για ζευγάρια του ίδιου φύλου](#), Δεκέμβριος 2023

3. Ίση μεταχείριση στην απασχόληση και πέραν αυτής (Νόμος 4443/2016) ²⁸

Ο νόμος 4443/2016 αντιπροσωπεύει μια σημαντική ενοποίηση και ενίσχυση του πλαισίου κατά των διακρίσεων στην Ελλάδα, ενοποιώντας και ενισχύοντας τις προστασίες κατά των διακρίσεων με την ενσωμάτωση αρκετών βασικών οδηγιών της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της οδηγίας 2000/43/ΕΚ για τη φυλετική ισότητα, της οδηγίας 2000/78/ΕΚ για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία και της οδηγίας 2014/54/ΕΕ για τη διευκόλυνση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων.

Μία από τις σημαντικότερες εξελίξεις στο πλαίσιο του νόμου 4443/2016 είναι η ρητή απαγόρευση των διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου, χαρακτηριστικών φύλου και έκφρασης φύλου. Αυτοί οι λόγοι διακρίσεων προστατεύονται σαφώς σε κρίσιμους τομείς όπως η απασχόληση, η εκπαίδευση και η πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες, αντανakλώντας τη δέσμευση για την προστασία των ατόμων ΛΟΑΤΚΙ από την άδικη μεταχείριση. Η συμπερίληψη αυτή ευθυγραμμίζει την Ελλάδα με τα σύγχρονα ευρωπαϊκά πρότυπα και συστάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως αυτά του Συμβουλίου της Ευρώπης για την καταπολέμηση των διακρίσεων κατά των ατόμων ΛΟΑΤΚΙ.

Τέλος, ο Συνήγορος του Πολίτη ²⁹ αναγνωρίζεται ως ο εθνικός φορέας ισότητας που είναι υπεύθυνος για α) τη διερεύνηση καταγγελιών διακρίσεων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που βασίζονται στον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου, β) την έκδοση συστάσεων προς δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς για την προώθηση της συμμόρφωσης και γ) την παροχή ενός προσβάσιμου και αποτελεσματικού θεσμικού μηχανισμού για την προστασία των ατόμων που αντιμετωπίζουν διακρίσεις. ³⁰

4. Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου (Νόμος 4491/2017) ³¹

Τον Οκτώβριο του 2017, το ελληνικό κοινοβούλιο ψήφισε υπέρ ενός νέου νόμου, ο οποίος αναγνωρίζει την ταυτότητα φύλου ως προστατευόμενο στοιχείο της προσωπικότητας ενός ατόμου και, ως εκ τούτου, επιτρέπει την επιλογή του νομικού φύλου του ατόμου. ³² Ο νόμος 4491/2017 «*Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου, εθνικός μηχανισμός για την κατάρτιση, παρακολούθηση και αξιολόγηση σχεδίων δράσης για τα δικαιώματα των παιδιών και άλλες διατάξεις*» αποτελεί ορόσημο που προάγει το δικαίωμα των ατόμων να αναγνωρίζεται νομικά η ταυτότητα φύλου τους. Επιτρέπει σε κάθε άτομο άνω των 17 ετών να αλλάξει το νόμιμο φύλο του χωρίς να απαιτείται προηγούμενη ιατρική παρέμβαση, όπως χειρουργική επέμβαση ή ορμονική

²⁸ Ελλάδα, Νόμος 4443/2016 (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, Σειρά Ι, Αριθ. 232), [Νόμος 4443/2016 κατά των διακρίσεων στην εργασία και την απασχόληση](#)

²⁹ FRA, 2023, Franet Εθνική συνεισφορά στην Έκθεση για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα 2023, Ελλάδα, διαθέσιμη στο [Franet Εθνική συνεισφορά στην Έκθεση για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα 2023, Ελλάδα](#)

³⁰ Περισσότερες πληροφορίες διατίθενται στον επίσημο ιστότοπο του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης της Ελλάδας στην ενότητα [Ίση μεταχείριση στην εργασία](#)

³¹ Ελλάδα, (2017) ΝΟΜΟΣ 4491/2017, [Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου](#)

³² Χαρούλα Κωνσταντινίδου, (2017), Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου στην Ελλάδα, Διεθνές Περιοδικό Οικογενειακού Δικαίου Σελίδες 257-310 διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://www.cslawfirm.gr/en/legal-recognition-of-gender-identity-in-greece/>

θεραπεία. Ο νόμος αυτός κατέταξε την Ελλάδα μεταξύ των πιο προοδευτικών ευρωπαϊκών χωρών όσον αφορά την αναγνώριση του φύλου. Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικοί περιορισμοί, π.χ. για τους ανηλίκους άνω των 15 ετών, για τους οποίους απαιτείται δικαστική έγκριση και γονική συναίνεση, και για τους τρανς γονείς, των οποίων τα γονικά δικαιώματα και η αναγνώριση παραμένουν περιορισμένα στην πράξη. Ταυτόχρονα, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η δικαστική διαδικασία για τη διόρθωση των στοιχείων φύλου είναι χρονοβόρα και δαπανηρή, δημιουργώντας εμπόδια για τα τρανς άτομα με χαμηλό εισόδημα.

5. Δικαιώματα ανάδοχης φροντίδας για άτομα του ίδιου φύλου και άγαμα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ (Νόμος 4538/2018) ³³

Ο νόμος 4538/2018 επέκτεινε το νόμιμο δικαίωμα να γίνουν ανάδοχοι γονείς σε όλα τα παντρεμένα ζευγάρια, τα ζευγάρια που έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης και τα άγαμα άτομα, χωρίς διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού. Ως αποτέλεσμα, τα ζευγάρια του ίδιου φύλου και τα άγαμα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ απέκτησαν το δικαίωμα να συμμετέχουν σε διαδικασίες ανάδοχης φροντίδας, αναγνωρίζοντας έτσι την ικανότητά τους να παρέχουν ασφαλή και υποστηρικτικά σπίτια για τα παιδιά. Αν και αυτό σηματοδότησε πρόοδο προς την ισότητα στην οικογένεια, τα πλήρη δικαιώματα υιοθεσίας παρέμειναν περιορισμένα μέχρι το 2024.

6. Μεταρρυθμίσεις του Ποινικού Κώδικα που αφορούν ρατσιστικά κίνητρα (Ποινικός Κώδικας του 2019)

Ο αναθεωρημένος Ποινικός Κώδικας, που τέθηκε σε ισχύ το 2019, εισήγαγε αυστηρότερες ποινές για εγκλήματα που διαπράττονται με ρατσιστικό κίνητρο, συμπεριλαμβάνοντας ρητά τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου και τα χαρακτηριστικά του φύλου, ως επιβαρυντική περίπτωση. Το μέτρο αυτό ενίσχυσε τη δέσμευση του κράτους να αντιμετωπίσει τα εγκλήματα που διαπράττονται με διακριτικά κίνητρα και αναγνώρισε τις συγκεκριμένες ευπάθειες που αντιμετωπίζουν τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+.

7. Μεταρρύθμιση της πολιτικής για την αιμοδοσία (Υπουργική Απόφαση 900/2022)

Η Κοινή Υπουργική Απόφαση 900/2022 κατάργησε τη ρήτρα που απέκλειε τα άτομα που είχαν ομοφυλοφιλικές σχέσεις από την αιμοδοσία, φέρνοντας την Ελλάδα σε μεγαλύτερη ευθυγράμμιση με τα σύγχρονα ιατρικά πρότυπα και τις μη διακριτικές πολιτικές υγείας. Η μεταρρύθμιση ενσωμάτωσε τις παρατηρήσεις του Συνηγόρου του Πολίτη σχετικά με την ίση μεταχείριση στην Ελλάδα, όπως αντανακλάται στην Έκθεσή του για το 2021, η οποία υπογράμμισε το ζήτημα ως διακριτική πρακτική λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού.³⁴ Συγκεκριμένα, το έντυπο δωρεάς που παρέχεται στους υποψήφιους δότες αίματος απαιτούσε από αυτούς να συμπληρώσουν πληροφορίες σχετικά με τυχόν ομοφυλοφιλικές σχέσεις που είχαν από το 1977, ως μέρος του

³³ Ελλάδα, Νόμος 4538/2018, Μέτρα για την προώθηση των θεσμών [της αναδοχής](#) και [υιοθεσίας](#) και [άλλες](#) διατάξεις.

³⁴ Διαμεσολαβητής, Ειδική Έκθεση για την Ίση Μεταχείριση, 2021, διαθέσιμη στα ελληνικά στη διεύθυνση <https://www.translationembassy.com/wp-content/uploads/2023/01/synigoros-isi-metaxeirisi-ekthesis-2021-gr.pdf>.

ιατρικού τους ιστορικού. Τα άτομα που απαντούσαν καταφατικά αποκλείονταν αυτόματα από τη δωρεά.

Αυτή η σημαντική εξέλιξη προς την ισότητα και τη μη διάκριση ανατράπηκε δυστυχώς με απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, του ανώτατου διοικητικού δικαστηρίου της Ελλάδας, που δημοσιεύθηκε τον Απρίλιο του 2025. Συγκεκριμένα, το δικαστήριο έκρινε ότι η Υπουργική Απόφαση του 2022 δεν διέθετε την κατάλληλη επιστημονική τεκμηρίωση ώστε να διασφαλίζει την προστασία της δημόσιας υγείας και της υγείας των ληπτών αίματος. Συνεπώς, έως ότου και εάν το Υπουργείο Υγείας εκδώσει εκ νέου την Απόφαση, συμπεριλαμβάνοντας την κατάλληλη αιτιολόγηση, οι ομοφυλόφιλοι άνδρες και οι λεσβίες αποκλείονται και πάλι από τις αιμοδοσίες.³⁵

8. Απαγόρευση της θεραπείας μεταστροφής (Νόμος 4931/2022)

Ο νόμος 4931/2022 εισήγαγε μερική απαγόρευση της λεγόμενης «θεραπείας μεταστροφής»³⁶, μιας ψευδοεπιστημονικής και επιβλαβούς πρακτικής που αποσκοπεί στην «αλλαγή» του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου ενός ατόμου. Ο νόμος απαγορεύει τη θεραπεία μεταστροφής όταν πραγματοποιείται με σκοπό το κέρδος, ιδίως σε ανηλίκους ή, για ενήλικες, χωρίς τη συγκατάθεση του ατόμου. Ωστόσο, δεν αποτελεί πλήρη απαγόρευση: δεν καλύπτει τους μη κερδοσκοπικούς φορείς, τις θρησκευτικές οντότητες ή τις περιπτώσεις όπου οι ενήλικες δίνουν ρητή συγκατάθεση, γεγονός που δημιουργεί ανησυχίες σχετικά με κενά και την πιθανότητα συνεχιζόμενης βλάβης, ιδίως σε μη ρυθμιζόμενα περιβάλλοντα.

9. Προστασία των ίντερσεξ ατόμων από ιατρικές επεμβάσεις χωρίς τη συγκατάθεσή τους (Νόμος 4958/2022)

Το 2022, το ελληνικό κράτος υιοθέτησε τον νόμο 4958/2022 για τα δικαιώματα των ίντερσεξ παιδιών και τις προϋποθέσεις για την υποβολή τους σε ιατρικές πράξεις και θεραπείες για τη μερική ή πλήρη αλλαγή των χαρακτηριστικών φύλου τους, καθιστώντας το ένα από τα έξι Κράτη Μέλη της ΕΕ που προχώρησαν σε αυτή τη ρύθμιση. Ο νόμος 4958/2022 αποτελεί σημαντικό ορόσημο στην προστασία των διαφυλικών ατόμων, καθώς απαγορεύει τις ιατρικές επεμβάσεις που αποσκοπούν στην αλλαγή των χαρακτηριστικών φύλου των ανηλίκων διαφυλικών, εκτός εάν αυτά δώσουν τη συγκατάθεσή τους μετά από ενημέρωση, η οποία επιτρέπεται νομικά από την ηλικία των 15 ετών. Ο νόμος 4958/2022 αναγνωρίζει το δικαίωμα της σωματικής αυτονομίας των διαφυλικών ατόμων και αποτρέπει ιατρικά περιττές και ενδεχομένως τραυματικές διαδικασίες. Σύμφωνα με το άρθρο 1 παράγραφος 2 του νόμου 4958/2022, επιδιώκεται η θέσπιση ενός νομικού πλαισίου που θα προστατεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα των διαφυλικών παιδιών. Επιπλέον, τα άρθρα 17-20 του νόμου 4958/2022 περιέχουν διατάξεις για την αλλαγή των

³⁵ See Positive Voice.

<https://positivevoice.gr/10826#:~:text=%CE%A4%CE%BF%20%CE%A3%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%B9%CE%BF%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%95%CF%80%CE%B9%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B1%CF%82%20%CF%83%CF%84%CE%B9%CF%82,%CE%B1%CF%80%CF%8C%20%CF%84%CE%B7%CE%BD%20%CE%B1%CE%B9%CE%BC%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CF%83%CE%AF%CE%B1%2C%20%CE%BC%CE%AD%CF%87%CF%81%CE%B9%20%CF%84%CE%BF>

³⁶ Reuters, (2022), **Η Ελλάδα απαγορεύει τη θεραπεία μετατροπής των LGBTQ** ([Η Ελλάδα απαγορεύει τη θεραπεία μετατροπής των LGBTQ](#)), 11 Μαΐου 2022

χαρακτηριστικών φύλου των διαφυλικών παιδιών και ορίζουν ότι τα παιδιά άνω των 15 ετών χρειάζονται μόνο τη συγκατάθεση των γονέων ή των νόμιμων κηδεμόνων τους για να υποβληθούν σε ιατρική επέμβαση σχετική με το φύλο, ενώ τα παιδιά κάτω των 15 ετών μπορούν να υποβληθούν σε ιατρικές επεμβάσεις μόνο μετά από έγκριση του αρμόδιου δικαστηρίου. Η τροποποίηση των ληξιαρχικών εγγράφων μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο με δικαστική απόφαση.³⁷

10. Ισότητα στο γάμο και μεταρρύθμιση των γονικών δικαιωμάτων (Νόμος 5089/2024)

Το 2024, η Ελλάδα θέσπισε τον νόμο 5089/2024,³⁸ , μια μεταρρύθμιση ορόσημο που καθιερώνει την ισότητα στον πολιτικό γάμο. Ο νόμος αυτός επιτρέπει στα ζευγάρια του ίδιου φύλου να παντρεύονται και τροποποιεί τον Αστικό Κώδικα ώστε να χρησιμοποιείται γλώσσα ουδέτερη ως προς το φύλο, ιδίως σε τομείς που σχετίζονται με την υιοθεσία. Ως αποτέλεσμα, τα ζευγάρια του ίδιου φύλου έχουν πλέον πρόσβαση σε δικαιώματα κοινής υιοθεσίας και υιοθεσίας από δεύτερο γονέα, βελτιώνοντας σημαντικά την προστασία του οικογενειακού δικαίου και την αναγνώριση των οικογενειών ουράνιο τόξο.

Ωστόσο, ο νόμος εξαιρεί τους θρησκευτικούς γάμους και δεν παραχωρεί πλήρη αναπαραγωγικά δικαιώματα. Η πρόσβαση στην ιατρικά υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και την παρένθετη μητρότητα παραμένει άνιση. Τα ζευγάρια του ίδιου φύλου και τα άγαμα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+ εξακολουθούν να αποκλείονται από πολλά προγράμματα υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, ενώ η παρένθετη μητρότητα δεν είναι διαθέσιμη για τα ζευγάρια του ίδιου φύλου. Επιπλέον, η γονεϊκότητα των τρανς ατόμων δεν προστατεύεται ούτε αναγνωρίζεται ρητά, και νομικές ασαφείς διατάξεις —όπως αυτές του νόμου 4491/2017, που απαγορεύει την αλλαγή του επωνύμου ενός παιδιού λόγω της νομικής αλλαγής φύλου ενός γονέα— υπονομεύουν την πλήρη άσκηση των γονικών δικαιωμάτων των τρανς ατόμων.

Παρά την αξιοσημείωτη πρόοδο που έχει σημειωθεί την τελευταία δεκαετία, εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά κενά και προκλήσεις στην νομική προστασία και αναγνώριση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ στην Ελλάδα. Ενώ οι νόμοι καλύπτουν πλέον βασικούς τομείς όπως η ισότητα στο γάμο, η καταπολέμηση των διακρίσεων και η νομική αναγνώριση του φύλου, η πρακτική εφαρμογή και η κοινωνική αποδοχή ποικίλλουν. Επιπλέον, ο ίδιος ο νόμος δεν καλύπτει κρίσιμους τομείς όπως τα πλήρη αναπαραγωγικά δικαιώματα, τα δικαιώματα των τρανς γονέων και την πλήρη απαγόρευση των πρακτικών μεταστροφής.³⁹ Στην πραγματικότητα, παρατηρήσαμε

³⁷ FRA, 2023, Franet Εθνική συνεισφορά στην Έκθεση για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα 2023, Ελλάδα διαθέσιμη στο [Franet Εθνική συνεισφορά στην Έκθεση για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα 2023, Ελλάδα](#)

³⁸ Κυβέλη Ζάχου, 2024, **Αγκαλιάζοντας την ισότητα: Η νέα νομοθεσία της Ελλάδας για το γάμο αναγνωρίζει και προστατεύει τα ζευγάρια του ίδιου φύλου**, ([Αγκαλιάζοντας την ισότητα: Η νέα νομοθεσία της Ελλάδας για το γάμο αναγνωρίζει και προστατεύει τα ζευγάρια του ίδιου φύλου](#)). 30 Οκτωβρίου 2024

³⁹ Μαρία Λουίζα Δέφτου, (2024) **Η Ελλάδα επιτυγχάνει την ισότητα στο γάμο: Τι γίνεται με τα πλήρη γονικά δικαιώματα για τα άτομα LGBTQI;** ([Η Ελλάδα επιτυγχάνει την ισότητα στο γάμο: Τι γίνεται με τα πλήρη γονικά δικαιώματα για τα LGBTQI άτομα;](#)) 11 Απριλίου 2024.

επίσης οπισθοδρόμηση σε τομείς όπου είχε σημειωθεί πρόοδος, ιδίως όσον αφορά τις αιμοδοσίες, όπως αναλύθηκε παραπάνω.

Πολιτική για τη ΛΟΑΤΚΙ ισότητα

Το βασικό κείμενο πολιτικής για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στην Ελλάδα είναι η Εθνική Στρατηγική για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ Ατόμων (2021-2025), η πρώτη του είδους της που υιοθετήθηκε στην ιστορία της χώρας. Η στρατηγική συντάχθηκε από μια επιτροπή εμπειρογνομόνων, υπό την προεδρία του δικαστή Λίνου-Αλέξανδρου Σισιλιάνου, πρώην προέδρου του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, και αποτελούμενη από ακαδημαϊκούς και εκπροσώπους της κοινωνίας των πολιτών, που δραστηριοποιούνται στον τομέα των δικαιωμάτων της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας. Ακολουθεί τη δομή της Στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ και χωρίζεται επίσης σε τέσσερις κύριους άξονες:

1. Αντιμετώπιση των διακρίσεων κατά των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων
2. Διασφάλιση της ασφάλειας των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων
3. Κοινωνίες χωρίς αποκλεισμούς για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα
4. Πρωτοβουλίες για την προώθηση της ισότητας των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η στρατηγική περιλαμβάνει κεφάλαια σχετικά με την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση, την απασχόληση, την υγεία, την αιμοδοσία, τους ΛΟΑΤΚΙ αιτούντες άσυλο, την ασφάλεια των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων, την αστυνόμευση και την κράτηση σε αστυνομικό τμήμα, τη ρητορική μίσους, τις θεραπείες μεταστροφής, την κοινωνική πολιτική, την οικογένεια, τον πολιτικό γάμο και τις οικογενειακές σχέσεις, τη νομική αναγνώριση του φύλου, τα ζητήματα των ίντερσεξ ατόμων, την ενσωμάτωση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στην εξωτερική πολιτική και τις δράσεις για την προβολή των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων. Πέραν της διακήρυξης γενικών αρχών, προτείνει συγκεκριμένες δράσεις σε διάφορους βασικούς τομείς, χωρίς ωστόσο να είναι ιδιαίτερα λεπτομερής όσον αφορά τους τρόπους με τους οποίους τα προτεινόμενα μέτρα θα πρέπει να εφαρμοστούν στην πράξη. Επιπλέον, παρά τη δήλωση ότι *«οι βάσεις για την εφαρμογή των βασικών συστάσεων της στρατηγικής θα πρέπει να καθοριστούν έως το 2023»*, η συντακτική επιτροπή δεν καθόρισε συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα για τις διάφορες δράσεις που περιλαμβάνονται στην έκθεσή της, ούτε προσδιόρισε ποιες από τις συστάσεις της στρατηγικής αποτελούν τον πυρήνα της.

Τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στην πράξη

Παρά το φαινομενικά θετικό περιβάλλον για την κοινότητα των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στην Ελλάδα, το γενικότερο κλίμα εντός της κοινωνίας, των μέσων ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένων των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, καθώς και των θρησκευτικών και δημόσιων φορέων, μπορεί να χαρακτηριστεί εν γένει ως εχθρικό.

Παρόλο που τα τελευταία χρόνια έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος, η ρητορική μίσους που διαδίδεται μέσω των μέσων ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένης της εθνικής τηλεόρασης, είναι συχνό φαινόμενο. Σήμερα, η υβριστική ρητορική απευθύνεται κυρίως σε άτομα που ανήκουν στην ομάδα των τρανς, συμπεριλαμβανομένων των μη δυαδικών ατόμων και των cross-dressers, καθώς και των καλλιτεχνών drag. Οι πιο συχνές προσβολές περιλαμβάνουν τη χρήση προσβλητικών/ξεπερασμένων όρων (π.χ. τραβεστί), την εσφαλμένη αναφορά στο φύλο

(misgendering) και την αναφορά στο όνομα πριν την μετάβαση (deadnaming). Ένα από τα πιο συνηθισμένα «δημοσιογραφικά λάθη» είναι επίσης η αναφορά του σεξουαλικού προσανατολισμού/ταυτότητας φύλου των ατόμων ΛΟΑΤΚΙ που κατηγορούνται για εγκληματικές πράξεις.⁴⁰ Τα τηλεοπτικά προγράμματα αποτελούν συχνά μια πλατφόρμα για άτομα με γνωστές προκαταλήψεις κατά της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας, κυρίως θρησκευτικούς ηγέτες, που εκφράζουν απόψεις όπως «η ομοφυλοφιλία είναι αμαρτία και διαστροφή» και συγχέουν την ομοφυλοφιλία με την παιδοφιλία και τη ζωοφιλία.⁴¹ Η ΛΟΑΤΚΙ-φοβία είναι επίσης διαδεδομένη στο διαδίκτυο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, συμπεριλαμβανομένων των αναρτήσεων πολιτικών και θρησκευτικών ηγετών.⁴² Μια περίφημη υπόθεση που κατέληξε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αφορά τον πρώην Μητροπολίτη Αμβρόσιο, ο οποίος εξέφρασε στο προσωπικό του blog ακραίες απόψεις,⁴³ οι οποίες κρίθηκαν από τα ελληνικά ποινικά δικαστήρια ως ρητορική μίσους και υποκίνηση βίας. Ο Μητροπολίτης καταδικάστηκε σε πέντε (5) μήνες φυλάκιση (με αναστολή), ενώ το ΕΔΔΑ έκρινε την αίτησή του ως απαράδεκτη, σχολιάζοντας ότι «ο αιτών προσπάθησε να εκτρέψει το άρθρο 10 της Σύμβασης από τον πραγματικό σκοπό του, χρησιμοποιώντας το δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο αυτό για σκοπούς που είναι σαφώς αντίθετοι με τις αξίες της Σύμβασης».⁴⁴

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει εκφράσει αρκετές ανησυχίες, επισημαίνοντας τις διακρίσεις που αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα, φέρνοντας στο φως τα βαθιά ριζωμένα στερεότυπα που εξακολουθούν να υφίστανται σε πολλούς τομείς της ελληνικής κοινωνίας, ενισχύοντας τον συστηματικό αποκλεισμό και την ανισότητα. Το 2022, ο Συνήγορος ασχολήθηκε επίσης με τη διάκριση κατά των τρανς ατόμων στην πρόσληψη αστυνομικών. Μια καταγγελία από το Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών αποκάλυψε ότι η «τρανσεξουαλικότητα» εξακολουθούσε να περιλαμβάνεται στον κατάλογο των ψυχικών ασθενειών που αποκλείουν την είσοδο στις Ακαδημίες της Ελληνικής Αστυνομίας. Ο Συνήγορος καταδίκασε αυτό το γεγονός ως άμεση διάκριση με βάση την ταυτότητα φύλου και ζήτησε την κατάργησή του από τον κατάλογο των προϋποθέσεων αποκλεισμού. Ωστόσο, δεν έχει επιβεβαιωθεί κάποια αλλαγή πολιτικής σε αυτό το ζήτημα.

Επιπλέον, ο Συνήγορος παρενέβη με επιτυχία για την κατάργηση ομοφοβικού περιεχομένου από ένα σχολικό βιβλίο λυκείου που διδάσκεται σε επαγγελματικές σχολές. Το βιβλίο συνέδεε ψευδώς

⁴⁰ Μαραγούδακη Δάφνη, (2022) LGBTQ+ και MME: Μια δύσκολη σχέση που όμως ([ΛΟΑΤΚΙ+ και MME: Μια δύσκολη σχέση που όμως](#)), 7 Ιουνίου 2022

⁴¹ Lifo Newsroom, 2023, Νέα ομοφοβική επίθεση του μητροπολίτη Σεραφείμ: «Δεν υπάρχει ομοφυλοφιλία, είναι ηθοποιία». [Νέα ομοφοβική επίθεση του μητροπολίτη Σεραφείμ: «Δεν υπάρχει ομοφυλοφιλία, είναι ηθοποιία»](#).

⁴² Βλέπε για παράδειγμα τα tweets του ηγέτη του κοινοβουλευτικού κόμματος Ελληνική Λύση και βουλευτή Κυριάκου Βελόπουλου, σχετικά με τον Νέμο, τον νικητή της Eurovision 2024: <https://avmag.gr/oi-transfovikes-anartiseis-tou-kyriakou-velopoulou-enantion-tou-nemo3/>.

⁴³ «Λοιπόν, φτύστε αυτούς τους ντροπιασμένους ανθρώπους! Καταγγείλετέ τους! Δεν είναι άνθρωποι! Είναι αηδίες της φύσης! Ψυχικά και πνευματικά άρρωστοι! Είναι άνθρωποι με ψυχική διαταραχή!»

⁴⁴ Αίτηση αριθ. 47833/20 Αμβρόσιος-Αθανάσιος ΛΕΝΗΣ κατά Ελλάδας, Απόφαση Τρίτης Τμήματος, διαθέσιμη στη διεύθυνση [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-226442%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-226442%22]}).

την ομοφυλοφιλία με υψηλότερα ποσοστά σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων. Μετά την παρέμβαση, το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής και το Υπουργείο Παιδείας συμφώνησαν να αναθεωρήσουν το βιβλίο, με την επικαιροποιημένη έκδοση να προγραμματίζεται για διανομή στο νέο σχολικό έτος.

Τα εγκλήματα μίσους κατά μελών της κοινότητας ΛΟΑΤΚΙ αποτελούν επίσης σημαντικό πρόβλημα και φαίνεται να αυξάνονται τα τελευταία χρόνια. Το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας κατέγραψε 36 περιπτώσεις βίαιων εγκλημάτων που συνδέονται με την ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητα του θύματος το 2021, 38 περιπτώσεις το 2022 και 61 περιπτώσεις (σχεδόν διπλάσιες σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη) το 2023.⁴⁵ Αυτά τα περιστατικά συνεχίστηκαν το 2024, ιδίως κατά τους μήνες που προηγήθηκαν και ακολούθησαν τη συζήτηση του νομοσχεδίου για την ισότητα στο γάμο και τους μήνες που ακολούθησαν την ψήφισή του.⁴⁶ Το 2023, η βίαιη δολοφονία της τρανς κουβανής προσφύγισσας Άννας Ιβάνκοβα⁴⁷ συνοδεύτηκε από την τρανσφοβική κάλυψη από τα μέσα ενημέρωσης και την επαναλαμβανόμενη λανθασμένη αναφορά του φύλου της, μεταξύ άλλων και στις δηλώσεις της ελληνικής αστυνομίας. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα για τους ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενους αποδίδουν εν μέρει αυτή την αύξηση της ρητορικής μίσους και των εγκλημάτων μίσους στην αυξημένη ορατότητα και νομική αναγνώριση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων, κάτι που συνάδει με τις παγκόσμιες αντιδραστικές τάσεις που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια (π.χ. anti-woke ρητορική, αντιφεμινιστικές ομάδες, κ.λπ.).

Η 3^η Έρευνα της ΕΕ για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα, που διεξήχθη από τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (2024),⁴⁸ δείχνει ότι η Ελλάδα βρίσκεται κοντά ή πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ στους περισσότερους δείκτες. Ενδεικτικά, το 36% των ερωτηθέντων ΛΟΑΤΚΙ ατόμων αποφεύγει συχνά ή πάντα ορισμένους χώρους από φόβο ότι θα δεχτεί επίθεση, το 45% αισθάνθηκε ότι υπέστη διακρίσεις σε ορισμένους τομείς της ζωής του, το 13% είχε δεχτεί επίθεση κατά τα 5 χρόνια πριν από την έρευνα, ενώ το 54% είχε υποστεί παρενόχληση το έτος πριν από την έρευνα (ίδιο ποσοστό με τον μέσο όρο της ΕΕ) και, τέλος, το 13% αισθάνθηκε ότι υπέστη διακρίσεις στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης το έτος πριν από την έρευνα (ο μέσος όρος της ΕΕ είναι 14%).

Τα τρανς άτομα έχουν, κατ' αρχήν, πρόσβαση σε μια σειρά διαδικασιών επιβεβαίωσης του φύλου, συμπεριλαμβανομένης της ορμονικής θεραπείας και των χειρουργικών επεμβάσεων

⁴⁵ Ετήσιες εκθέσεις διαθέσιμες στα ελληνικά στη διεύθυνση

<https://rvm.org/el/category/%ce%b5%cf%84%ce%ae%cf%83%ce%b9%ce%b5%cf%82-%ce%b5%ce%ba%ce%b8%ce%ad%cf%83%ce%b5%ce%b9%cf%82/>.

⁴⁶ Βλέπε, για παράδειγμα, την επίθεση εναντίον 2 τρανς ατόμων από όχλο 150 ατόμων στη Θεσσαλονίκη, τον Μάρτιο του 2024 <https://www.athensvoice.gr/epikairoti/ellada/841035/omofobia-sti-thessaloniki-epithesi-se-trans-kai-fasismos/>.

⁴⁷ https://tgender.gr/press-release-the-gtsa-denounces-the-murder-of-a-trans-woman-the-dissemination-of-false-information-about-the-victim-and-calls-on-the-state-to-take-all-the-necessary-measures-for-the-complete/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAAR1h_5_9i4SASy9uX96KkSsIJQBfPiByz2TdT264cpEMITP0V_PbTKCjDtmk_aem_QjLTTRvy7rCZo_YF5XyKlw.

⁴⁸ FRA, (2024) Η ισότητα των LGBTIQ σε σταυροδρόμι: πρόοδος και προκλήσεις, διαθέσιμο στο [Η ισότητα των LGBTIQ σε σταυροδρόμι: πρόοδος και προκλήσεις](#).

επιβεβαίωσης του φύλου. Δυστυχώς, η διαδικασία για τη λήψη τέτοιας θεραπείας παθολογικοποιείται και απαιτεί την σύμφωνη γνώμη πιστοποιημένου ψυχιάτρου. Στην περίπτωση της Ελλάδας, ενώ το νομικό πλαίσιο έχει βελτιωθεί, η πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη επιβεβαίωσης του φύλου εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σημαντικά εμπόδια.⁴⁹ Τα τρανς άτομα συχνά πρέπει να υποβληθούν σε ψυχιατρικές αξιολογήσεις και μακροχρόνιες γραφειοκρατικές διαδικασίες πριν λάβουν ορμονική θεραπεία ή προχωρήσουν σε χειρουργική επέμβαση. Επιπλέον, εξακολουθεί να υπάρχει έλλειψη εξειδικευμένων παρόχων υγειονομικής περίθαλψης, μεγάλος χρόνος αναμονής για τη ορμονοθεραπεία τους σε δημόσια νοσοκομεία και, αν επιλέξουν ιδιωτικά νοσοκομεία, το κόστος δεν καλύπτεται από τη δημόσια ασφάλιση.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας εξέδωσε τον Ιούνιο του 2018 τον νέο κατάλογο ταξινόμησης ICD-11, αφαιρώντας την ταυτότητα φύλου από τις ψυχικές διαταραχές, θεωρώντας την πλέον ως μια κατάσταση «σχετιζόμενη με τη σεξουαλική υγεία» και αντικαθιστώντας τον όρο «δυσφορία φύλου» με τον όρο «ασυμφωνία φύλου» για να καλύψει την ορμονική θεραπεία και/ή τις διαδικασίες αλλαγής φύλου. Ωστόσο, η Ελλάδα δεν έχει ακόμη ενσωματώσει τον ICD-11 ούτε έχει καταργήσει τις αντίστοιχες κατηγορίες. Επομένως, υπό τον νέο κατάλογο, τα πιστοποιητικά ψυχιάτρου δεν είναι πλέον απαραίτητα. Παρ' όλα αυτά το ελληνικό πλαίσιο παραμένει ασαφές. Σύμφωνα με την Ετήσια Ανασκόπηση της ILGA για την Κατάσταση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Λεσβιών, των Ομοφυλόφιλων, των Αμφιφυλόφιλων, των Τρανς και των Ίντερσεξ (2024), η πρόσβαση σε εξειδικευμένη τρανς υγειονομική περίθαλψη, ειδικά για όσους είναι ανασφάλιστοι, παραμένει πολύ δύσκολη. Συγκεκριμένα, παρά το γεγονός ότι η δημόσια ασφάλιση καλύπτει προς το παρόν την ορμονοθεραπεία, δεν καλύπτει τις χειρουργικές επεμβάσεις επιβεβαίωσης φύλου, οι οποίες πρέπει να πληρωθούν από τον ίδιο τον ασθενή. Το Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών συνεχίζει να ζητά την αποπαθολογικοποίηση, την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη για τρανς μετανάστες και πρόσφυγες, την ασφαλιστική κάλυψη και άλλες απαιτούμενες βελτιώσεις.

50

Όσον αφορά τις κοινωνικές στάσεις, μια πρόσφατη έρευνα (Ιούνιος 2024) που διεξήχθη από το ETHERON - Ινστιτούτο Έρευνας και Κοινωνικής Αλλαγής και το King's College London,⁵¹ με 2074 ερωτηθέντες από όλη την Ελλάδα, αποκάλυψε ότι το 60,1% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι συμφωνεί ή μάλλον συμφωνεί με το νομοσχέδιο για την ισότητα στο γάμο, έναντι 37,4% που διαφωνεί ή μάλλον διαφωνεί. Αντίθετα, το 59,9% διαφωνεί ή μάλλον διαφωνεί με την υιοθέτηση από ζευγάρια του ίδιου φύλου, έναντι 36,7% που συμφωνεί ή μάλλον συμφωνεί. Επιπλέον, το 69,9% απάντησε ότι δεν πιστεύει ότι τα τρανς άτομα στην Ελλάδα ζουν μια αξιοπρεπή ζωή, έναντι 17,1% που απάντησε ότι ζουν.

⁴⁹ <https://www.colouryouth.gr/wp-content/uploads/2020/03/%CE%9F%CE%94%CE%97%CE%93%CE%9F%CE%A3-%CE%93%CE%99%CE%91-%CE%9D%CE%95%CE%91-%CE%A4%CE%A1%CE%91%CE%9D%CE%A3-%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%9C%CE%91.pdf>

⁵⁰ Βλ. π.χ. <https://avmag.gr/to-syd-gia-to-antiepistimoniko-synedrio-tou-segm-me-ti-stirixi-tis-iatrikis-scholis-athinon/>.

⁵¹ Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση <https://eteron.org/wp-content/uploads/2024/06/new-presentation-gender-divide-1.pdf>.

ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ Τ@ ΛΟΑΤΚΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝ@

ΣΧΕΤΙΚΟΙ ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

Η Ελλάδα έχει θεσπίσει διάφορους νόμους κατά των διακρίσεων που απαγορεύουν ρητά την άνιση μεταχείριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου και χαρακτηριστικών φύλου, οι οποίοι εφαρμόζονται και για την προστασία των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στα σωφρονιστικά καταστήματα. Ειδικές διατάξεις για την προστασία τους περιλαμβάνονται στον ελληνικό Σωφρονιστικό Κώδικα. Μία από τις πιο συγκεκριμένες και προοδευτικές πτυχές του εθνικού νομικού πλαισίου βρίσκεται στο άρθρο 3 του Σωφρονιστικού Κώδικα, το οποίο ορίζει ότι *«απαγορεύεται κάθε δυσμενής, διακριτική μεταχείριση των κρατούμενων, ιδίως εκείνη που βασίζεται στο φύλο, ...τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα ή τα χαρακτηριστικά φύλου»* ενώ *«ειδική μεταχείριση επιφυλάσσεται για τους κρατούμενους, όταν αυτό δικαιολογείται από τη νομική ή πραγματική κατάστασή τους, όπως ... άτομα που είναι παντρεμένα ή έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης ... ή για λόγους ταυτότητας φύλου, εάν αυτό είναι προς όφελος του κρατούμενου και προκειμένου να καλυφθούν οι ατομικές ανάγκες που προκύπτουν από την κατάσταση στην οποία βρίσκεται»*. Επιπλέον, η «ειδική μεταχείριση», όταν αυτή δικαιολογείται από τις νομικές ή πραγματικές συνθήκες ενός ατόμου - συμπεριλαμβανομένης της ταυτότητας φύλου – και εφόσον εξυπηρετεί το συμφέρον του και ανταποκρίνεται στις ιδιαίτερες ανάγκες του στο πλαίσιο του σωφρονιστικού συστήματος, αποτελεί κρίσιμο νομικό έρεισμα για την προστασία της αξιοπρέπειας και της ασφάλειας των ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενων. Πρόσφατες εξελίξεις αντικατοπτρίζουν τις προσπάθειες εφαρμογής αυτών των έννομων προστατευτικών μέτρων: αυτή η προσέγγιση έχει εφαρμοστεί σε εγκαταστάσεις όπως η Γυναικεία Φυλακή Κορυδαλλού, δίνοντας τη δυνατότητα στις τρανς γυναίκες κρατούμενες να ζητήσουν τη μεταφορά τους σε γυναικείες φυλακές.

Ωστόσο, η ορατότητα και η φροντίδα των ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενων φαίνεται να εξαντλείται στις τρανς γυναίκες. Πέρα από το ανεπαρκές νομικό πλαίσιο, στην πράξη εξακολουθούν να υπάρχουν σημαντικά εμπόδια στην ίση μεταχείριση. Ο εκφοβισμός και η πιθανή άσκηση βίας αποθαρρύνουν τ@ κρατούμεν@ από το να αποκαλύψουν την ταυτότητά τους, ειδικά στις φυλακές ανδρών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα χαρακτηριστική έλλειψη δεδομένων, η οποία αναδείχθηκε ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της έρευνας που διεξήχθη για το παρόν έργο. Ούτε οι εξειδικευμένες ΜΚΟ/ΟΚοιΠ, ούτε ο Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης των Βασανιστηρίων (Συνήγορος του Πολίτη), ούτε ο Εθνικός Θεσμός Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου), ούτε η Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη ήταν σε θέση να παράσχουν στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των ομοφυλόφιλων, λεσβίων, αμφιφυλόφιλων, ίντερσεξ, queer ή και τρανς ανδρών που κρατούνται σε ελληνικές φυλακές, τις συνθήκες κράτησής τους, τυχόν βία ή κακοποίηση που ενδέχεται να αντιμετωπίζουν, είτε από άλλ@ κρατούμεν@ είτε από το σωφρονιστικό προσωπικό, την άσκηση των δικαιωμάτων τους στην πράξη, τον αριθμό και την έκβαση των σχετικών καταγγελιών, κ.λπ. Οι γυναικείες φυλακές φαίνεται να καλλιεργούν ένα πιο ανεκτικό περιβάλλον όσον αφορά την ανοιχτή έκφραση της σεξουαλικότητας των κρατούμενων και να παρέχουν περισσότερη ελευθερία στα λεσβιακά ζευγάρια. Ωστόσο, καθώς η πρακτική αυτή δεν είναι θεσμοθετημένη, είναι ανοιχτή σε αυθαιρεσίες και ανισότητες τόσο μεταξύ των φυλακών όσο και εντός του ίδιου καταστήματος. Τα παραπάνω,

όπως και οι σχετικές πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο παρόν κεφάλαιο, προέρχονται τόσο από προσωπικές μαρτυρίες που δόθηκαν στο πλαίσιο των συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν, όσο και από ανεκδοτολογικά στοιχεία που μοιράστηκαν επαγγελματίες οι οποίοι εργάζονται με κρατούμενους.

Εκτός από τις γενικές διατάξεις που απαγορεύουν τη διάκριση λόγω ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού, καθώς και τις προαναφερθείσες ειδικές διατάξεις και κανονισμούς σχετικά με τη μεταχείριση των τρανς κρατούμενων, τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα στις ελληνικές φυλακές υπόκεινται συνήθως στους ίδιους κανόνες με τον γενικό πληθυσμό των φυλακών. Ωστόσο, είναι σημαντικό να αναγνωριστεί ότι το σωφρονιστικό σύστημα σχεδιάστηκε ιστορικά με γνώμονα τους cisgender, ετεροφυλόφιλους άνδρες.⁵² Ως αποτέλεσμα, η δομή και η καθημερινή λειτουργία των φυλακών συχνά δεν λαμβάνουν υπόψη ούτε ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες και πραγματικότητες των ατόμων διαφορετικών φύλων και σεξουαλικών προσανατολισμών.

Η υπόθεση ότι όλ@ τ@ κρατούμεν@ είναι cisgender και ετεροφυλόφιλ@ ενισχύει ένα σύστημα, στο οποίο άλλες ταυτότητες παραμένουν αόρατες ή υποεξυπηρετούμενες. Είναι επομένως ζωτικής σημασίας να ρίξουμε φως στις διαφορετικές εμπειρίες εντός του σωφρονιστικού συστήματος και να αρχίσουμε να αναγνωρίζουμε και να αντιμετωπίζουμε τις πραγματικότητες των ατόμων ΛΟΑΤΚΙ+ που βρίσκονται υπό κράτηση.

Αυτό το τμήμα της έκθεσης έχει ως στόχο να περιγράψει τις γενικές νομικές και θεσμικές διατάξεις που ισχύουν για όλ@ τ@ κρατούμεν@, συλλέγοντας παράλληλα δεδομένα και πληροφορίες σχετικά με τις συγκεκριμένες καταστάσεις και προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα στις ελληνικές φυλακές.

Συνθήκες κράτησης

Η εξασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης για τ@ κρατούμεν@ περιλαμβάνει διατάξεις που αφορούν τις βασικές ανάγκες, όπως η παροχή τριών θρεπτικά επαρκών γευμάτων την ημέρα, η πρόσβαση σε καθαρό πόσιμο νερό και κατάλληλες εγκαταστάσεις για την προσωπική υγιεινή, καθώς και η δυνατότητα πλύσης ρούχων και σκευών, μαζί με την πρόσβαση σε προϊόντα υγιεινής. Περιλαμβάνει επίσης κατάλληλες συνθήκες ύπνου, όπως κρεβάτι, στρώμα και κλινοσκεπάσματα, καθώς και επαρκή προσωπικό χώρο στα κελιά ή τους κοιτώνες. Επιπλέον, οι κρατούμενοι πρέπει να έχουν τακτικές ευκαιρίες για σωματική άσκηση, αναψυχή και καθημερινή έξοδο στον εξωτερικό χώρο.

Με τις δαπάνες για τις φυλακές να ανέρχονται σε μόλις 0,1% του ΑΕΠ της Ελλάδας,⁵³ η έρευνα πεδίου επιβεβαίωσε ότι οι συνθήκες κράτησης απέχουν πολύ από το ιδανικό, καθώς η πραγματική

⁵² Μιλιώνη, Στέλλα Όλγα, 2017, Υγεία και υγειονομική περίθαλψη των γυναικών κρατούμενων στην Ελλάδα, διαθέσιμο στα ελληνικά στη [διεύθυνση](https://freader.ekt.gr/eadd/index.php?doc=42125&lang=el#p=31) <https://freader.ekt.gr/eadd/index.php?doc=42125&lang=el#p=31>

⁵³ Διονύσης Κουλλόλης, 2023 Φυλακές και κρατούμενοι: Φυλακές, αριθμός κρατούμενων, δημογραφικά χαρακτηριστικά, υπερπληθυσμός, κρατικές δαπάνες. Περισσότερες πληροφορίες διαθέσιμες στη διεύθυνση <https://www.greeceinfigures.com/fylakes/>

κατάσταση στις ελληνικές φυλακές αποκλίνει σημαντικά από τα ελάχιστα πρότυπα που ορίζονται στο εθνικό και το Ευρωπαϊκό/διεθνές νομικό πλαίσιο για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη διασφάλιση της ανθρώπινης μεταχείρισης και της αξιοπρέπειας των κρατουμένων. Επιπλέον, τα άτομα από χαμηλά εισοδηματικά στρώματα, ιδίως εκείνα που στερούνται δικτύου υποστήριξης, αντιμετωπίζουν δυσανάλογες δυσκολίες και συστημικές προκλήσεις, γεγονός που υπογραμμίζει περαιτέρω την επείγουσα ανάγκη για συστημική μεταρρύθμιση.

Τα διαθέσιμα στοιχεία για το ποσοστό πληρότητας των ελληνικών φυλακών δείχνουν ότι υπάρχει σημαντική υπερπληρότητα (δηλαδή το ποσοστό υπερβαίνει το 100%). Η πληρότητα των ελληνικών φυλακών έφτασε το 101% το 2023, μειωμένη κατά 2 μονάδες σε σχέση με το 2022. Το 2013, το ποσοστό πληρότητας των ελληνικών φυλακών έφτασε το 128% —το υψηλότερο επίπεδο που καταγράφηκε τα προηγούμενα 12 χρόνια—, πράγμα που σημαίνει ότι κρατούνταν 2.807 περισσότεροι κρατούμενοι από την επίσημη χωρητικότητα του συστήματος. Μεταξύ 2008 και 2021, η πληρότητα των φυλακών στην Ελλάδα έπεσε κάτω από το 100% μόνο δύο φορές, το 2015 και το 2016, όταν μειώθηκε στο 97% μετά την εφαρμογή του νόμου 4322/2015. Από το 2016 και μετά, ωστόσο, το ποσοστό πληρότητας αυξήθηκε σταθερά μέχρι το 2020.

Ημερομηνία	Πληρότητα	Χωρητικότητα	Ελλάδα	ΕΕ
2019	9935	10891	110	102
2020	10175	11379	112	96
2021	10175	11030	108	98
2022	10175	10526	103	106
2023	10163	10242	101	103 ⁵⁴

Σε πολλές φυλακές, ο μέσος ελεύθερος χώρος εντός των κελιών είναι μικρότερος από 3 m² ανά κρατούμενο (Κορυδαλλός, Διαβατά, Λάρισα, Αλικαρνασσός, Χίος, Κέρκυρα, Ιωάννινα, Κομοτηνή, Τρίπολη, Τρίκαλα, Ναύπλιο, Κως κ.λπ.), δηλαδή κάτω από το ελάχιστο όριο που έχει καθορίσει η Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων για παραβιάσεις του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ.⁵⁵ Επιπλέον, ο ανεπαρκής φυσικός φωτισμός, η ανεπαρκής θέρμανση, η έλλειψη ζεστού νερού, οι κακές συνθήκες υγιεινής κ.λπ. είναι επιβαρυντικοί παράγοντες που οδηγούν, κατά καιρούς, σε εκρηκτικές συνθήκες. Λόγω της έλλειψης εξειδικευμένων εγκαταστάσεων – με εξαίρεση τις τρεις γυναίκες – τ@ ΛΟΑΤΚΙ κρατούμεν@ υπόκεινται στις ίδιες συνθήκες με τον γενικό πληθυσμό των φυλακών. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε νωρίτερα στην έκθεση, συχνά αντιμετωπίζουν πρόσθετες προκλήσεις λόγω των ειδικών ευαλωτοτήτων τους – με την ασφάλεια να αποτελεί το κύριο μέλημα.

Οι συνθήκες κράτησης μπορεί να διαφέρουν για τις τρεις γυναίκες. Σύμφωνα με τον Σωφρονιστικό Κώδικα, οι γυναίκες διαμένουν σε σωφρονιστικές εγκαταστάσεις για γυναίκες ή σε ειδικά τμήματα άλλων εγκαταστάσεων και απαγορεύεται να επικοινωνούν με κρατούμεν@ άλλων

⁵⁴ Περισσότερες πληροφορίες διαθέσιμες στη διεύθυνση: https://www.datawrapper.de/_/iO3xA/

⁵⁵ Κωνσταντίνος Τσιτσελίκης, 2021, [Τα δικαιώματα των κρατουμένων στην Ελλάδα: διεθνείς δεσμεύσεις και νομολογία](#), 31 Οκτωβρίου 2021.

κατηγοριών. Οι τρανς γυναίκες, των οποίων η ταυτότητα φύλου έχει αναγνωριστεί νομικά, τοποθετούνται σε σωφρονιστικές εγκαταστάσεις για γυναίκες. Οι τρανς γυναίκες, των οποίων η ταυτότητα φύλου δεν έχει αναγνωριστεί νομικά, μπορούν να ζητήσουν να μεταφερθούν σε σωφρονιστικά ιδρύματα για γυναίκες (από τις φυλακές ανδρών) με απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής Μεταγωγών (Κ.Ε.Μ.). Οι σχετικές αιτήσεις εξετάζονται κατά προτεραιότητα. Δεν γνωρίζουμε να έχει πραγματοποιηθεί μέχρι στιγμής καμία τέτοια μεταγωγή.

Ωστόσο, οι τρανς γυναίκες μπορούν, επίσης, να ζητήσουν τη μεταφορά τους στη νεοσύστατη ειδική μονάδα για τρανς γυναίκες που δεν έχουν προχωρήσει σε νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου τους, η οποία δημιουργήθηκε το 2021 εντός της πτέρυγας υπόδικων γυναικών στο σωφρονιστικό κατάστημα Κορυδαλλού. Η μονάδα φιλοξενεί τρανς γυναίκες που μέχρι τώρα κρατούνταν στις φυλακές της Κέρκυρας υπό απάνθρωπες συνθήκες, καθώς και τρανς γυναίκες που εισήχθησαν στις φυλακές μετά τη σύσταση της μονάδας.⁵⁶ Εκεί κρατούνται τόσο υπόδικες όσο και κατάδικες γυναίκες, παρά το διεθνές πρότυπο διαχωρισμού των δύο κατηγοριών. Έχει χωρητικότητα πέντε κελιών σχεδιασμένων για μεμονωμέν@ κρατούμεν@, σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα όσον αφορά το μέγεθος και τις ανέσεις. Η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων διαπίστωσε ότι οι υλικές συνθήκες κράτησης στη μονάδα των τρανς γυναικών έχουν βελτιωθεί σημαντικά σε ό,τι αφορά τη συμμόρφωση με τα διεθνή πρότυπα. Ωστόσο, θεωρεί ότι εξακολουθεί να λείπει ένα σαφές πλαίσιο για τη μεταχείριση των τρανς ατόμων, σύμφωνα με την Αρχή 9 των Αρχών της Γιογκιακάρτα +10 του 2017.⁵⁷ Ένα τέτοιο πλαίσιο θα πρέπει να περιλαμβάνει τόσο πολιτικές για την τοποθέτηση και τη διαχείριση των τρανς ατόμων στις φυλακές, όσο και σαφή πρωτόκολλα σχετικά με θέματα, όπως οι σωματικές έρευνες, η χρήση βίας, η πρόσληψη προσωπικού, η υγειονομική περίθαλψη και η θεραπεία (ορμονική θεραπεία ή χειρουργική επέμβαση επιβεβαίωσης φύλου), καθώς και η συναναστροφή και η πρόσβαση σε δραστηριότητες μαζί με τις cis κρατούμενες. Κατά την ειδική επίσκεψή της το 2022, η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων διαπίστωσε ότι στις κρατούμενες της μονάδας τρανς γυναικών προσφέρονταν λίγες ευκαιρίες για ψυχαγωγικές δραστηριότητες και είχαν περιορισμένη πρόσβαση σε αναγκαία ψυχολογική υποστήριξη.

Οι τρανς γυναίκες στην ειδική μονάδα του Κορυδαλλού κρατούνται σε απομόνωση από τον γενικό πληθυσμό των φυλακών και δεν κοινωνικοποιούνται με τις cis κρατούμενες, εκτός από σπάνιες περιπτώσεις, π.χ. εορταστικές εκδηλώσεις. Σύμφωνα με την επιτόπια έρευνα, οι κρατούμενες σε ατομικά κελιά παραπονούνται ότι αναγκάζονται να υπομένουν απομόνωση μεταξύ 20:00 και 08:00, όταν τα κελιά είναι κλειδωμένα. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η απομόνωση από τον

⁵⁶ Για το καθεστώς που ίσχυε προηγουμένως για τις τρανς γυναίκες (καταδικασμένες ή υπό κράτηση) βλ. Έκθεση προς την ελληνική κυβέρνηση σχετικά με την ad hoc επίσκεψη στην Ελλάδα που πραγματοποίησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) από τις 22 Νοεμβρίου 2021 έως την 1η Δεκεμβρίου 2021, διαθέσιμη στη [διεύθυνση https://rm.coe.int/1680a7ce96](https://rm.coe.int/1680a7ce96).

⁵⁷ Έκθεση προς την ελληνική κυβέρνηση σχετικά με την ad hoc επίσκεψη στην Ελλάδα που πραγματοποίησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) από τις 8 έως τις 11 Νοεμβρίου 2022, διαθέσιμη στη [διεύθυνση https://rm.coe.int/1680ac59d6](https://rm.coe.int/1680ac59d6).

γενικό πληθυσμό των φυλακών, σε συνδυασμό με την έλλειψη προσωπικού στις φυλακές, συμπεριλαμβανομένου του ιατρικού προσωπικού, των ψυχολόγων, των κοινωνικών λειτουργών κ.λπ., οδηγεί στον *de facto* αποκλεισμό των τρανς κρατούμενων από βασικές υπηρεσίες. Η έλλειψη ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων και εκπαιδευτικών ευκαιριών επιβεβαιώθηκε από την έρευνα πεδίου. Μία συνεντευξιαζόμενη υπογράμμισε ότι οι τρανς γυναίκες δεν είχαν καμία ευκαιρία για ψυχαγωγικές ή αθλητικές δραστηριότητες, και αυτό είχε σοβαρές επιπτώσεις στη σωματική και ψυχική τους υγεία.

T@ συμμετέχοντ@ έρευνα του έργου με εσωτερική γνώση του σωφρονιστικού συστήματος αναφέρουν ότι η νέα πτέρυγα αποτελεί σημαντική βελτίωση όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης, συμπεριλαμβανομένου του μεγέθους των κελιών, των συνθηκών υγιεινής και της υποστήριξης από το προσωπικό της φυλακής. Γενικά, οι τρανς κρατούμενες κρατούνται σε ατομικά κελιά, αν και, σε ορισμένες περιπτώσεις, δύο κρατούμενες μπορεί να μοιράζονται ένα κελί, ανάλογα με τον αριθμό των κρατούμενων στη μονάδα (επί του παρόντος επτά) και κοιμούνται σε κουκέτες. Τα κελιά είναι εξοπλισμένα με ντους και τουαλέτα που εξασφαλίζουν την ιδιωτικότητα. Παρά τις βελτιώσεις, η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων θεωρεί ότι εξακολουθεί να λείπει ένα σαφές πλαίσιο για τη μεταχείριση των τρανς ατόμων που κρατούνται στη φυλακή, σύμφωνα με την Αρχή 9 των Αρχών της Γιογκιακάρτα+10, του 2017.⁵⁸

Παρά τη συμφωνία μεταξύ των συμμετεχόντων στην έρευνά μας ότι η νέα μονάδα αποτελεί μια τεράστια βελτίωση όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης των τρανς γυναικών, η έρευνά μας αποκάλυψε ορισμένα σημαντικά ζητήματα που εξακολουθούν να υφίστανται. Συγκεκριμένα, καθώς η πτέρυγα βρίσκεται στο υπόγειο της φυλακής Κορυδαλλού, δεν υπάρχει φυσικό φως, ενώ όσον αφορά την υγιεινή, το αποχετευτικό σύστημα έχει παρουσιάσει περιστασιακές διαρροές. Επιπλέον, μία από τις συνεντευξιαζόμενες παραπονέθηκε ότι το συνολικό μέγεθος της μονάδας είναι μικρό, αφήνοντας ελάχιστο χώρο για ουσιαστικές δραστηριότητες εκτός των κελιών. Η αυλή περιγράφηκε ως «μικροσκοπική», με χωρητικότητα μόνο για δύο άτομα περίπου κάθε φορά. Επιπλέον, η ίδια ερωτώμενη ανέφερε προβλήματα υγιεινής (κοριοί), κακή ποιότητα φαγητού, καθώς και έλλειψη διευκολύνσεων που επιβεβαιώνουν το φύλο, όπως η χρήση μακιγιάζ, προϊόντων για τα μαλλιά, ξυραφιών κ.λπ. Ωστόσο, άλλ@ συμμετέχοντ@ στην έρευνα σημείωσαν ότι η νέα μονάδα είναι «πιθανώς το καλύτερο μέρος για να βρίσκεσαι αν πρέπει να είσαι σε ελληνική φυλακή» και ανέφεραν ακόμη ότι άλλ@ κρατούμεν@ (π.χ. ομοφυλόφιλοι άνδρες) έχουν ζητήσει να μεταφερθούν εκεί.

⁵⁸ Έκθεση προς την ελληνική κυβέρνηση σχετικά με την *ad hoc* επίσκεψη στην Ελλάδα που πραγματοποίησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) από τις 8 έως τις 11 Νοεμβρίου 2022, διαθέσιμη στη διεύθυνση <https://rm.coe.int/1680ac59d6>.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ

Κατευθυντήριες γραμμές για τη μεταχείριση των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων

Το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη (Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής), το οποίο είναι αρμόδιο για τη διοίκηση και λειτουργία των σωφρονιστικών καταστημάτων στην Ελλάδα, εξέδωσε το 2024 κατευθυντήριες γραμμές για τη μεταχείριση των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων, με στόχο «την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όλων των κρατουμένων, ιδίως των ΛΟΑΤΚΙ+ κρατουμένων καθώς και την αντιμετώπισή τους με τρόπο που διασφαλίζει την προστασία τους και συμβάλλει στη βελτίωση της καθημερινής ζωής τόσο των κρατουμένων όσο και των σωφρονιστικών υπαλλήλων», σύμφωνα με την Εθνική Στρατηγική για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων.⁵⁹ Οι κατευθυντήριες γραμμές απευθύνονται στο προσωπικό των φυλακών και έχουν ως στόχο να παρέχουν τις απαραίτητες γνώσεις και εργαλεία για θετική αλληλεπίδραση με κρατουμένους διαφορετικών υπόβαθρων και να ενισχύσουν την ευαισθητοποίηση σε ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας, έκφρασης και χαρακτηριστικών φύλου, με σκοπό τη διαφύλαξη της αξιοπρέπειας των ΛΟΑΤΚΙ+ κρατουμένων. Το τριαντασέλιδο έγγραφο περιέχει κεφάλαια σχετικά με τα διεθνή, ευρωπαϊκά και εθνικά πλαίσια και πρότυπα που αφορούν τη μεταχείριση των ατόμων ΛΟΑΤΚΙ, ένα γλωσσάριο και σχετική βιβλιογραφία.

Σε διεθνές επίπεδο, οι κατευθυντήριες γραμμές αναφέρονται στις Αρχές της Γιογκιακάρτα του 2006 (συγκεκριμένα, στην Αρχή 9 σχετικά με την προστασία των ατόμων που στερούνται της ελευθερίας τους από βία, διακρίσεις και άλλες βλάβες λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου, έκφρασης φύλου ή χαρακτηριστικών φύλου). Είναι δύσκολο να εξηγηθεί γιατί παραλείπουν τις Πρόσθετες Αρχές και τις Υποχρεώσεις των Κρατών για την Εφαρμογή του Διεθνούς Δικαίου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα σε Σχέση με τον Σεξουαλικό Προσανατολισμό, την Ταυτότητα Φύλου, την Έκφραση Φύλου και τα Χαρακτηριστικά Φύλου (ΥΡ+10) του 2017.

Τα ευρωπαϊκά πρότυπα στα οποία γίνεται αναφορά περιλαμβάνουν την ΕΣΔΑ, τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, τη Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη Στρατηγική της ΕΕ για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ 2020-2025. Επιπλέον, στο σχετικό τμήμα γίνεται αναφορά στη Σύσταση CM/Rec (2010)5 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη μέλη σχετικά με μέτρα για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, αναφέροντάς την εσφαλμένα ως σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Όσον αφορά το εθνικό πλαίσιο, οι κατευθυντήριες γραμμές αναφέρουν το Σύνταγμα και τις διατάξεις του σχετικά με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ελευθερία του ατόμου να αναπτύσσει ελεύθερα την ταυτότητά του και να απολαμβάνει την προστασία της ζωής, της τιμής και της προσωπικής του ελευθερίας, ανεξάρτητα από τα ατομικά του χαρακτηριστικά, το δικαίωμα στη θρησκευτική ελευθερία (δεν είναι σαφές γιατί είναι σχετικό), το δικαίωμα στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή και το δικαίωμα στην απασχόληση (επίσης ασαφής η συνάφεια). Παραλείπουν τη συνταγματική διάταξη που διασφαλίζει την ισότητα. Επιπλέον, αναφέρονται στον νόμο

⁵⁹ Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση <https://www.ggap.gov.gr/odigos-metacheirisis-loatki-kratoumenon/>.

4285/2014 για την καταπολέμηση του ρατσισμού, τον νόμο 4356/2015 για το σύμφωνο συμβίωσης, τον νόμο 4443/2016, ο οποίος όσον αφορά τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ αναφέρεται μόνο στην ισότητα στην απασχόληση, τον νόμο 4491/2017 για τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου, τον Σωφρονιστικό Κώδικα και την Εθνική Στρατηγική για την Ισότητα των Ατόμων ΛΟΑΤΚΙ+. Δεν είναι σαφές πότε ακριβώς συντάχθηκαν οι κατευθυντήριες γραμμές. Η σχετική καταχώριση στον ιστότοπο της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής έγινε στις 8 Οκτωβρίου 2024. Ωστόσο, δεν φαίνεται να έχουν ενημερωθεί σχετικά με τις εξελίξεις που υιοθετήθηκαν κατά τη διάρκεια του τρέχοντος έτους: αναφέρουν εσφαλμένα ότι η νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου και η αλλαγή ονόματος σύμφωνα με τον νόμο 4491/2017 απαιτεί το πρόσωπο να είναι άγαμο, μια διάταξη που καταργήθηκε τον Φεβρουάριο του 2024, ενώ δεν αναφέρουν τον νόμο 5089/2024 για την ισότητα στο γάμο, ο οποίος επίσης δημοσιεύθηκε τον Φεβρουάριο.

Εκπαίδευση των σωφρονιστικών υπαλλήλων

Οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι στην Ελλάδα δεν λάμβαναν εξειδικευμένη και οργανωμένη εκπαίδευση μέχρι πολύ πρόσφατα. Ο πρώτος κύκλος εκπαίδευσης της Σχολής Σωφρονιστικών Υπαλλήλων πραγματοποιήθηκε στον Ελαιώνα της Θήβας, τη Δευτέρα 30 Ιανουαρίου 2023. Η κοινή υπουργική απόφαση 11762/2024 εκδόθηκε τον Μάιο του 2024 και καθορίζει την οργάνωση, τη διοίκηση, το περιεχόμενο, τον τόπο και τη διάρκεια της βασικής εκπαίδευσης των υπαλλήλων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΔΕ), του κλάδου ΔΕ Φύλαξη Σωφρονιστικών Ιδρυμάτων. Το προτεινόμενο πρόγραμμα εκπαίδευσης περιλαμβάνει θεωρητικά μαθήματα (φυλακή και ποινική νομοθεσία, κανόνες δεοντολογίας, δικαιώματα των κρατούμενων, διαχείριση κρίσεων κ.λπ.) καθώς και πρακτικές δεξιότητες (αυτοάμυνα και αυτοπροστασία).

Τα μαθήματα που αφορούν τους κρατούμενους ΛΟΑΤΚΙ περιλαμβάνουν:

1. Εξωτερική παρακολούθηση από εθνικούς, ευρωπαϊκούς και διεθνείς φορείς και επιτροπές (Διαμεσολαβητής - Εθνικός Μηχανισμός για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Κακομεταχείρισης, CPT, ΕΔΑΔ κ.λπ.), που διδάσκεται στο πλαίσιο της ενότητας «Βασικές αρχές της ποινικής δικαιοσύνης» (6 ώρες).
2. Βασικές αξίες και δεοντολογικοί κανόνες σε ευρωπαϊκά και διεθνή νομικά κείμενα (4 ώρες), συμπεριλαμβανομένων των συστάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης, των ευρωπαϊκών κανόνων για τις φυλακές και των ελάχιστων κανόνων των Ηνωμένων Εθνών για τη μεταχείριση των κρατούμενων (κανόνες Νέλσον Μαντέλα).
3. Η ένταξη, η σημασία και οι συνέπειές της (6 ώρες), που διδάσκονται στο Κεφάλαιο 2 σχετικά με τη μεταχείριση των κρατούμενων και τα θεμελιώδη δικαιώματα (24 ώρες), και περιλαμβάνουν την ψυχική υγεία και την πρόληψη της αυτοκαταστροφικής συμπεριφοράς, τα ειδικά χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των ευάλωτων ομάδων κρατούμενων (άτομα με αναπηρίες, άτομα που πάσχουν από εθισμό, κρατούμενοι ΛΟΑΤΚΙ, ανήλικοι κ.λπ.) και την πολιτισμική πολυμορφία και τη διαπολιτισμική επικοινωνία στις φυλακές.
4. Η αποστολή και ο ρόλος του προσωπικού των φυλακών (6 ώρες), που διδάσκεται επίσης στο Κεφάλαιο 2 σχετικά με τη μεταχείριση των κρατούμενων και τα θεμελιώδη δικαιώματα (24 ώρες), και περιλαμβάνει την προστασία των δικαιωμάτων των κρατούμενων και τη συμβολή του προσωπικού των φυλακών στην κοινωνική επανένταξη των κρατούμενων.
5. Θέματα υγείας (11 ώρες), συμπεριλαμβανομένης της αντιμετώπισης πανδημιών, μολυσματικών και σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων και της υγειονομικής περίθαλψης ευάλωτων ομάδων κρατούμενων (άτομα με αναπηρία, τοξικομανείς, ανήλικοι κ.λπ.).

6. Δικαιώματα και υποχρεώσεις του προσωπικού των σωφρονιστικών ιδρυμάτων ως δημοσίων υπαλλήλων (6 ώρες), συμπεριλαμβανομένων των κανόνων δεοντολογίας και επίσημης συμπεριφοράς και της προστασίας των προσωπικών δεδομένων, της χρήσης των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των κοινωνικών δικτύων.
7. Αξιολόγηση κινδύνου (6 ώρες), συμπεριλαμβανομένων των παραγόντων που αυξάνουν την ευαλωτότητα των κρατουμένων.
8. Διεπαγγελματική συνεργασία (6 ώρες), συμπεριλαμβανομένης της συνεργασίας με εκπαιδευτικούς και εκπροσώπους της κοινωνίας των πολιτών.

Σύμφωνα με την υπουργική απόφαση, η παρακολούθηση αυτών των μαθημάτων είναι υποχρεωτική. Το πρόγραμμα κατάρτισης έχει συνολική διάρκεια εκατόν ογδόντα τέσσερις (184) ώρες, εκ των οποίων εκατόν εξήντα οκτώ (168) είναι ώρες διδασκαλίας, ενώ οι υπόλοιπες δεκαέξι (16) ώρες προορίζονται για την αξιολόγηση των καταρτιζόμενων, μέσω τελικών εξετάσεων. Αν και η απόφαση θεσπίζει ένα πλαίσιο για την αξιολόγηση των καταρτιζόμενων, δεν προσδιορίζει τις επιλογές για το σωφρονιστικό προσωπικό που αποτυγχάνει στις εξετάσεις.

Τα μαθήματα διδάσκονται από ικανό διδακτικό προσωπικό, το οποίο μπορεί να περιλαμβάνει πανεπιστημιακούς καθηγητές, μέλη της δικαστικής εξουσίας, ειδικούς, στελέχη υπουργείων και διαφόρων οργανισμών (Σχολή Προστασίας Πολιτών, Υπουργείο Δικαιοσύνης, Υπουργείο Υγείας, Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, Κέντρο Μελετών Ασφάλειας, Διαμεσολαβητής, ΚΕΘΕΑ, Οργανισμός κατά των Ναρκωτικών - ΟΚΑΝΑ κ.λπ.) με γνώσεις και διδακτική εμπειρία σχετικές με τις ενότητες του προγράμματος σπουδών της Σχολής.

Ενώ η εισαγωγική εκπαίδευση για όλους τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους είναι αναμφισβήτητη σημαντική και αναγνωρίζεται ευρέως ως καλή πρακτική, τα ευρήματα της έρευνας πεδίου υπογραμμίζουν την κρίσιμη ανάγκη για συνεχείς πρωτοβουλίες ανάπτυξης ικανοτήτων που στοχεύουν οριζόντια το προσωπικό των φυλακών. Η αρχική εκπαίδευση, αν και πολύτιμη, δεν είναι επαρκής για την αντιμετώπιση των εξελισσόμενων προκλήσεων και των πολυπλοκοτήτων που συναντώνται στις φυλακές.

Επιπλέον, ένα επαναλαμβανόμενο θέμα ήταν η σημασία της αποτελεσματικής σύνδεσης της θεωρίας με την πρακτική εφαρμογή. Αν και τα θεωρητικά πλαίσια εισάγονται κατά τη διάρκεια των εκπαιδευτικών συνεδριών, η συνάφειά τους με την καθημερινή πραγματικότητα της εργασίας στις φυλακές δεν είναι πάντα σαφής. Αυτή η ασυνέχεια συχνά οδηγεί σε σκεπτικισμό όσον αφορά την εφαρμογή των θεωρητικών μοντέλων, ιδίως σε περιβάλλοντα όπου οι θεσμικοί περιορισμοί — όπως η έλλειψη προσωπικού, ο υπερπληθυσμός και οι περιορισμένοι οικονομικοί ή υλικοί πόροι — περιορίζουν σοβαρά τα μέτρα που μπορούν να ληφθούν ρεαλιστικά.

Εκπαίδευση που παρέχεται από το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΕΚΔΔΑ) είναι ο εθνικός στρατηγικός φορέας για την ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων της δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης, ο οποίος υλοποιεί δράσεις δια βίου κατάρτισης. Το ΕΚΔΔΑ συντονίζει το Ινστιτούτο Εκπαίδευσης – ΙΝΕΠ και την αποκεντρωμένη δομή του στη Θεσσαλονίκη. Το ΙΝΕΠ σχεδιάζει και υλοποιεί ένα ευρύ φάσμα πιστοποιημένων προγραμμάτων κατάρτισης με στόχο την

εφαρμογή συγκεκριμένων δημόσιων πολιτικών, τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της Δημόσιας Διοίκησης, καθώς και την ποιότητα των υπηρεσιών προς τους πολίτες.

Όλα τα προγράμματα κατάρτισης είναι δωρεάν για τους καταρτιζόμενους ή τις υπηρεσίες τους, είναι ευθυγραμμισμένα με τους επιχειρησιακούς στόχους και τις οργανωτικές αλλαγές κάθε υπηρεσίας ή φορέα και σχεδιάζονται μετά την επεξεργασία των αιτήσεων και τον προσδιορισμό των αναγκών κατάρτισης. Τα προγράμματα σπουδών του ΙΝΕΠ ενημερώνονται με νέους τίτλους εντός διαρθρωμένων θεματικών πεδίων. Περισσότερα από 1.800 σύγχρονα και ασύγχρονα προγράμματα κατάρτισης πραγματοποιούνται ετησίως σε ολόκληρη τη χώρα, στα οποία συμμετέχουν κατά μέσο όρο 35.000 υπάλληλοι της δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Το ΕΚΔΔΑ καταρτίζει προγράμματα κατάρτισης για την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη δημόσια διοίκηση, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των ατόμων ΛΟΑΤΚΙ, σύμφωνα με τις σχετικές εθνικές στρατηγικές. Συνεπώς, προσφέρει ένα μόνιμο πρόγραμμα, το οποίο πραγματοποιείται εξ αποστάσεως σε δύο ημέρες (πρωί ή βράδυ) με τίτλο «Προστασία της ισότητας και των δικαιωμάτων των μελών της κοινότητας ΛΟΑΤΚΙ στη δημόσια διοίκηση». Για την υλοποίησή τους, απευθύνθηκαν σε εξωτερικούς εμπειρογνώμονες από την κοινωνία των πολιτών, οι οποίοι δεν απασχολούνται μόνιμα από την ΕΚΔΔΑ. Άλλα μαθήματα που προσφέρονται στο πλαίσιο της θεματικής των θεμελιωδών δικαιωμάτων και της κοινωνικής πολιτικής μπορεί επίσης να αγγίζουν σχετικά ζητήματα, όπως τα μαθήματα για την έμφυλη βία, τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, τα μαθήματα που σχετίζονται με τις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης κ.λπ.

Τα εξειδικευμένα μαθήματα πραγματοποιούνται σε δύο συνεχόμενες ημέρες. Σύμφωνα με έναν από τους εκπαιδευτές που συμμετείχε στην παρούσα έρευνα, τα μαθήματα περιλαμβάνουν ένα θεωρητικό μέρος που περιγράφει βασικούς ορισμούς και νομικές υποχρεώσεις, καθώς και ένα πρακτικό μέρος με βιωματικές ασκήσεις, ομάδες εργασίας και παρουσιάσεις βίντεο με μαρτυρίες, καθώς και κατευθυντήριες γραμμές για τον τρόπο αλληλεπίδρασης με τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ (καλές πρακτικές, τι πρέπει και τι δεν πρέπει να κάνετε κ.λπ.). Ωστόσο, μεγάλο μέρος της εκπαίδευσης αφιερώνεται στην εξοικείωση των συμμετεχόντων με βασικές έννοιες, όπως η διαφορά μεταξύ σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, και δεν υπάρχει αρκετός χρόνος για πιο σε βάθος συζητήσεις. Συνοψίζοντας, τα μαθήματα προσφέρουν μια εισαγωγή στα θέματα ΛΟΑΤΚΙ και μετά την παρακολούθησή τους δεν μπορεί να πιστοποιηθεί ότι οι συμμετέχοντες έχουν αποκτήσει την ικανότητα να αλληλεπιδρούν κατάλληλα με άτομα ΛΟΑΤΚΙ.

Παρά τη συνολικά υψηλή ποιότητα των μαθημάτων του ΕΚΔΔΑ, η συμμετοχή είναι εθελοντική. Οι εκπαιδευτές που συμμετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ότι, από ό,τι γνωρίζουν, δεν έχουν εκπαιδεύσει κάποιον σωφρονιστικό υπάλληλο.

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΩΝ ΛΟΑΤΚΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΦΥΛΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΡΑΤΗΣΗ

Είναι σημαντικό να τονιστεί εξ αρχής ότι τα διαθέσιμα στοιχεία για τους ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενους είναι πολύ περιορισμένα, γεγονός που δυσχεραίνει την κατανόηση της κατάστασης τόσο εντός όσο και εκτός των φυλακών⁶⁰. Λίγα κράτη μέλη της ΕΕ συλλέγουν στοιχεία σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου, την έκφραση φύλου και τα χαρακτηριστικά φύλου των κρατουμένων, και ακόμη και όταν το κάνουν, τα στοιχεία αυτά ενδέχεται να μην αντικατοπτρίζουν την πραγματικότητα, καθώς πολλά άτομα επιλέγουν να μην αποκαλύψουν την ταυτότητά τους λόγω του φόβου διακρίσεων. Τα δεδομένα σχετικά με το φύλο περιορίζονται σε δύο κατηγορίες —γυναίκες και άνδρες— με τις διαθέσιμες πληροφορίες να βασίζονται αποκλειστικά στο βιολογικό φύλο. Το 2023, υπήρχαν 497 γυναίκες κρατούμενες στην Ελλάδα, που αντιπροσώπευαν το 4,9 % του συνολικού πληθυσμού των φυλακών.

Τα δεδομένα, όταν είναι διαθέσιμα, είναι συχνά μερικά, περιορίζονται σε συγκεκριμένες εγκαταστάσεις ή καλύπτουν μόνο τους τρανς κρατούμενους. Η Ελλάδα δεν συλλέγει δεδομένα σχετικά με τους ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενους. Με εξαίρεση τις επτά τρανς γυναίκες που κρατούνται στην ειδική μονάδα της φυλακής Κορυδαλλού, δεν υπάρχουν άλλα επίσημα διαθέσιμα δεδομένα σχετικά με το φύλο ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό των κρατουμένων, ούτε συλλέγονται σχετικά δεδομένα από τις φυλακές, συμπεριλαμβανομένων των τρανς κρατουμένων που έχουν ολοκληρώσει τη διαδικασία νομικής αναγνώρισης της ταυτότητας φύλου τους. Αυτή η πλήρης έλλειψη δεδομένων επιδεινώνεται από την απροθυμία των κρατουμένων να αποκαλύψουν τη σεξουαλική τους ταυτότητα λόγω ανησυχιών για την ασφάλειά τους, κάτι που είναι ιδιαίτερα έντονο στις φυλακές ανδρών.

Κατά τη διαδικασία της αρχικής εισαγωγής στις σωφρονιστικές εγκαταστάσεις, οι κρατούμενοι έχουν την ευκαιρία να επικοινωνήσουν τις προσωπικές τους ανάγκες και να αποκαλύψουν σχετικές πληροφορίες για τον εαυτό τους. Αυτό συμβαίνει συνήθως κατά τη διάρκεια των αξιολογήσεων κατά την εισαγωγή και των συναντήσεων με βασικά μέλη του προσωπικού του ιδρύματος, συμπεριλαμβανομένων των σωφρονιστικών υπαλλήλων και των κοινωνικών λειτουργών. Τα ευρήματα της επιτόπιας έρευνας αποκαλύπτουν ένα σημαντικό χάσμα μεταξύ του θεωρητικού πλαισίου της αξιολόγησης των κρατουμένων και των εμπειριών που βιώνουν τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ σε αυτά τα περιβάλλοντα. Παρά τη διαθεσιμότητα αυτής της ευκαιρίας από διαδικαστική άποψη, πολλοί κρατούμενοι αποφεύγουν να αποκαλύψουν πληροφορίες σχετικά με τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου τους.

Ένα από τα πιο σημαντικά συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν από αυτή την ανάλυση είναι το παράδοξο της ορατότητας και της αορατότητας που βιώνουν τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ σε σωφρονιστικά ιδρύματα και, ακόμη και όταν τα άτομα αποκαλύπτουν την ταυτότητά τους, η

⁶⁰ Rainbow Map, ILGA Europe, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://rainbowmap.ilga-europe.org/>.

έλλειψη θεσμικής παρακολούθησης ή επίσημων διαδικασιών συλλογής δεδομένων καθιστά αυτές τις πληροφορίες ουσιαστικά άχρηστες από πολιτική ή πρακτική άποψη.

Οι ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενοι συχνά παραμένουν αόρατοι, εν μέρει επειδή η σεξουαλικότητα θεωρείται ταμπού. Οι οδηγίες των φυλακών τείνουν να αγνοούν τη σεξουαλική συμπεριφορά, και αυτό εμποδίζει τη λήψη κατάλληλων μέτρων υγείας και ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης σε υπηρεσίες σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας, της παροχής πληροφοριών και της έγκαιρης διάγνωσης των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων. Επιπλέον, είναι απαραίτητο να κατανοηθεί ότι τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα δεν αποτελούν μια ομοιογενή ομάδα. Η εμπειρία της φυλάκισης μπορεί να είναι πολύ διαφορετική για κάθε άτομο και η συλλογή δεδομένων και πληροφοριών που λαμβάνουν αυτό υπόψη είναι καθοριστική για την κατανόηση των προκλήσεων που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν σε διαφορετικές καταστάσεις (συμπεριλαμβανομένων, για παράδειγμα, εκείνων που σχετίζονται με σωματικές έρευνες και κανονισμούς σχετικά με την τοποθέτηση, οι οποίοι συνδέονται σε μεγάλο βαθμό με την ταυτότητα φύλου ενός κρατουμένου και όχι με τον σεξουαλικό προσανατολισμό) και για την ανάπτυξη πολιτικών με σκοπό την υπέρβασή τους. Η απουσία επίσημης αναγνώρισης όχι μόνο εμποδίζει την ανάπτυξη στοχευμένων μέτρων στήριξης, αλλά αντανακλά και μια ευρύτερη θεσμική απροθυμία να ασχοληθεί με τη σεξουαλική και την ταυτότητα φύλου με ουσιαστικό τρόπο. Το αποτέλεσμα είναι ένα περιβάλλον όπου οι ανάγκες των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων παραμένουν σε μεγάλο βαθμό μη αναγνωρισμένες, ενισχύοντας περαιτέρω την περιθωριοποίησή τους στο σωφρονιστικό σύστημα.

ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

Νομικό πλαίσιο

Η αρχική τοποθέτηση των κρατουμένων σε συγκεκριμένες σωφρονιστικές εγκαταστάσεις αποφασίζεται από το Τμήμα Εκτέλεσης Ποινών του δικαστηρίου που εξέδωσε την καταδικαστική απόφαση ή, σε μικρότερα δικαστήρια, από τον εισαγγελέα, ανάλογα με το νομικό και πραγματικό καθεστώς τους. Οι παράγοντες κατανομής περιλαμβάνουν την ηλικία (ανήλικοι/ενήλικες), το φύλο και το αν το εν λόγω πρόσωπο έχει καταδικαστεί ή βρίσκεται σε προφυλάκιση. Δεν υπάρχει δομημένος μηχανισμός αξιολόγησης των ατομικών αναγκών και των κινδύνων, αν και το δικαστήριο θα πρέπει, κατ' αρχήν, να δίνει προτεραιότητα σε σωφρονιστικά καταστήματα που βρίσκονται πλησιέστερα στην κατοικία των μελών της οικογένειας του κρατουμένου. Ωστόσο, αυτό δεν συμβαίνει πάντα λόγω υπερπληθυσμού ή προβλημάτων ασφάλειας. Ο τύπος του εγκλήματος μπορεί επίσης να επηρεάσει την τοποθέτηση. Για παράδειγμα, από το 2024, οι φυλακές της Τρίπολης και των Γρεβενών έχουν μετατραπεί σε ειδικές σωφρονιστικές εγκαταστάσεις που φιλοξενούν αποκλειστικά σεξουαλικούς παραβάτες και άτομα που έχουν επωφεληθεί από σεξουαλική εκμετάλλευση, καθώς και άτομα που βρίσκονται σε προφυλάκιση για αυτά τα εγκλήματα. Επιπλέον, το σωφρονιστικό κατάστημα του Δομοκού φιλοξενεί γενικά άτομα που έχουν καταδικαστεί για σοβαρά εγκλήματα (π.χ. λειτουργία εγκληματικού δικτύου ή τρομοκρατικής οργάνωσης κ.λπ.). Η τελική τοποθέτηση κάθε κρατουμένου αποφασίζεται μετά την αρχική του εισαγωγή και μετά από εξέταση από τον γιατρό της φυλακής και τις κοινωνικές υπηρεσίες, λαμβάνοντας υπόψη την προσωπική και νομική του κατάσταση. Τα χαρακτηριστικά φύλου και ο σεξουαλικός προσανατολισμός δεν λαμβάνονται υπόψη για την κατανομή των κρατουμένων.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι τρανς γυναίκες που έχουν προχωρήσει σε νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου τους τοποθετούνται σε γυναικείες εγκαταστάσεις. Οι τρανς γυναίκες που δεν έχουν προχωρήσει σε αυτήν την διαδικασία μπορούν επίσης να ζητήσουν να τοποθετηθούν σε γυναικείες εγκαταστάσεις ή να μεταφερθούν στην ειδική μονάδα που λειτουργεί εντός της πτέρυγας του Κορυδαλλού για τις υπόδικες κρατούμενες. Στην πράξη, οι τρανς γυναίκες που δεν έχουν υποβληθεί σε χειρουργική επιβεβαίωση της ταυτότητας φύλου τοποθετούνται στη μονάδα τρανς γυναικών ή σε ανδρικές εγκαταστάσεις έως ότου και εάν ζητήσουν τη μεταφορά τους. Δεδομένου ότι δεν υπάρχει επί του παρόντος εξειδικευμένη μονάδα για τη φιλοξενία τρανς ανδρών, σύμφωνα με τον Σωφρονιστικό Κώδικα, οι τρανς άνδρες μπορούν να ζητήσουν τη μεταφορά τους σε σωφρονιστικές εγκαταστάσεις για άνδρες με την ίδια διαδικασία που ισχύει για τις τρανς γυναίκες. Οι αιτήσεις τους εξετάζονται επίσης κατά προτεραιότητα από την Κεντρική Επιτροπή Μεταγωγών. Στην πράξη, σύμφωνα με την έρευνα πεδίου, δεν υπάρχουν γνωστές περιπτώσεις τρανς ανδρών που έχουν ζητήσει τέτοια μεταφορά. Οι τρανς άνδρες των οποίων η ταυτότητα φύλου έχει αναγνωριστεί νομικά, τοποθετούνται σε σωφρονιστικά καταστήματα για άνδρες. Δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις για τα μη δυαδικά και άλλα άτομα με διαφορετική ταυτότητα φύλου. Επιπλέον, κατά την εισαγωγή τους, οι κρατούμενοι μπορούν να ζητήσουν να τοποθετηθούν σε διαφορετικό σωφρονιστικό κατάστημα για λόγους που σχετίζονται με τον σεβασμό των δικαιωμάτων τους με βάση την ταυτότητα φύλου και την έκφραση της ταυτότητας του φύλου τους (όχι τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό).

Εφαρμογή στην πράξη

Η έρευνά μας έδειξε ότι, κατά τη διαδικασία τοποθέτησης, τα τρανς άτομα υφίστανται διακρίσεις, ιδίως μέσω της λανθασμένης αναφοράς στο φύλο τους (misgendering). Το σωφρονιστικό προσωπικό τους αποκαλεί με το όνομα που αναγράφεται στα επίσημα έγγραφά τους, το οποίο δεν αντιστοιχεί στην ταυτότητα φύλου τους, χωρίς να διενεργεί περαιτέρω αξιολόγηση, με αποτέλεσμα οι τοποθετήσεις να μην συνάδουν με την ταυτότητα φύλου του ατόμου. Ωστόσο, συναντήσαμε περιπτώσεις όπου η σωφρονιστική μονάδα αναγνώρισε την τρανς ταυτότητα κρατούμενης και την βοήθησε να υποβάλει αίτηση για μεταφορά στην ειδική μονάδα για τις τρανς κρατούμενες.

Επιπλέον, τ@ κρατούμεν@ μπορούν να ζητήσουν να μεταφερθούν σε διαφορετική σωφρονιστική μονάδα, καθώς και στις ειδικές μονάδες του Κορυδαλλού (το Νοσοκομείο Αγίου Παύλου και το ψυχιατρικό νοσοκομείο για άνδρες κρατούμενους), για λόγους υγείας. Η διάταξη αυτή ήταν ιδιαίτερα σημαντική για τους κρατούμενους που ζούσαν με HIV/AIDS, οι οποίοι μεταφέρθηκαν όλοι στο νοσοκομείο του Αγίου Παύλου. Ωστόσο, μετά από σύσταση της Επιτροπής Πρόληψης των Βασανιστηρίων, τα οροθετικά άτομα τοποθετούνται πλέον σε όλες τις φυλακές, σύμφωνα με τα γενικά κριτήρια κατανομής, και λαμβάνουν θεραπεία στον τόπο κράτησής τους. Στην πράξη, αυτό έχει δημιουργήσει σοβαρά ελλείμματα, εις βάρος της υγείας των κρατουμένων, όπως αναλύεται παρακάτω, στην ενότητα σχετικά με την υγειονομική περίθαλψη. Οι μεταφορές αποφασίζονται από την Κεντρική Επιτροπή Μεταγωγών (ΚΕΜ), η οποία μπορεί να αποφασίσει να ακούσει τον κρατούμενο μέσω τηλεδιάσκεψης, εάν το κρίνει σκόπιμο για την παροχή διευκρινίσεων ή την έκφραση των απόψεών του. Εάν η απόφαση της ΚΕΜ απορριφθεί, τ@ κρατούμεν@ μπορεί να υποβάλει νέα αίτηση το νωρίτερο τρεις μήνες μετά την απόρριψη. Εάν η

ΚΕΜ απορρίπτει δύο φορές την αίτηση του κρατούμενου για λόγους ουσίας, τ@ κρατούμεν@ μπορεί να προσφύγει κατά της απόφασης ενώπιον του Δικαστηρίου Εκτέλεσης των Ποινών.

ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

Νομικό πλαίσιο

Κατά την είσοδό τους στις σωφρονιστικές εγκαταστάσεις, τ@ κρατούμεν@ υποβάλλονται σε σωματικό έλεγχο και έλεγχο των προσωπικών τους αντικειμένων. Οι έλεγχοι αυτοί πρέπει να πραγματοποιούνται σε ιδιωτικό χώρο και με τρόπο που δεν προσβάλλει την αξιοπρέπειά τους. Οι σωματικές έρευνες διενεργούνται από τουλάχιστον δύο (2) αξιωματικούς του ίδιου φύλου τ@ κρατούμεν@. Τα τρ@νς άτομα ερωτώνται από ποιο φύλο επιθυμούν να υποβληθούν σε έρευνα. Εάν υπάρχει εύλογος λόγος που δικαιολογεί ενδοσκοπική ή ακτινολογική εξέταση, αυτή διενεργείται μόνο από ιατρό κατόπιν εντολής της αρμόδιας δικαστικής αρχής. Ο σεξουαλικός προσανατολισμός δεν λαμβάνεται υπόψη. Η ίδια διαδικασία ακολουθείται για όλους τους κρατούμενους, ανεξάρτητα από την ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητά τους.

Εφαρμογή στην πράξη

Τ@ κρατούμεν@ αναφέρουν ότι γενικά πρόκειται για μια ταπεινωτική διαδικασία. Δεν υπάρχει πραγματική ιδιωτικότητα στην αίθουσα που γίνεται η έρευνα και το προσωπικό της φυλακής μπορεί να μπαινοβγαίνει κατά τη διάρκεια της έρευνας. τ@ κρατούμεν@ γδύνονται και τους ζητείται να «σκύψουν και να βήξουν». Οι έρευνες διενεργούνται κάθε φορά που έν@ κρατούμεν@ εισέρχεται σε σωφρονιστικό ίδρυμα, ακόμη και αν έχει μεταφερθεί προσωρινά για ιατρικούς λόγους.

«Η διαδικασία είναι εντελώς ταπεινωτική. [Οι σωματικές έρευνες] πραγματοποιούνται σε ξεχωριστό δωμάτιο, ωστόσο δεν υπάρχει ιδιωτικότητα. Η πόρτα παραμένει ανοιχτή και οι φρουροί πηγαиноέρχονται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας».

— Συνεντευξιαζόμενος

ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΑ

Νομικό πλαίσιο

Ο Σωφρονιστικός Κώδικας προβλέπει ότι οι διευθυντές των φυλακών εγγυώνται την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη για όλ@ τ@ κρατούμεν@, σε επίπεδο ισοδύναμο με αυτό του γενικού πληθυσμού. Ορίζει ότι τ@ κρατούμεν@ πρέπει να οδηγούνται στον γιατρό το αργότερο την επόμενη εργάσιμη ημέρα μετά την εισαγωγή τους. Αυτό σημαίνει πρακτικά ότι ο νόμος επιτρέπει να παρέλθουν περισσότερες από 24 ώρες μεταξύ της εισαγωγής και της πρώτης εξέτασης, σε αντίθεση με τα διεθνή πρότυπα. Ο γιατρός εξετάζει τ@ κρατούμεν@ και, εάν διαπιστωθεί ότι έχει πρόβλημα υγείας, διατάσσεται η κατάλληλη θεραπεία ή υποβάλλεται αίτημα για να εξεταστεί από ειδικό γιατρό. Η ιατρική εξέταση πρέπει να επαναλαμβάνεται κάθε έξι μήνες.

Σύμφωνα με το νόμο, τ@ κρατούμεν@ μπορούν να έχουν πρόσβαση σε ιατρική περίθαλψη από το προσωπικό της σωφρονιστικής μονάδας, να ζητήσουν να εξεταστούν από τον δικό τους γιατρό με δικά τους έξοδα ή να κάνουν χρήση τεχνολογιών τηλεϊατρικής εάν κρατούνται σε απομακρυσμένες και δυσπρόσιτες περιοχές. Ο σωφρονιστικός κώδικας προβλέπει επίσης ότι

«κατ' εξαίρεση», όταν δεν υπάρχει εσωτερικό ιατρικό προσωπικό, οι ανάγκες υγειονομικής περίθαλψης της μονάδας καλύπτονται από εξωτερικούς ιατρούς (γιατρούς, νοσηλευτές, οδοντιάτρους κ.λπ.), που σταθμεύουν σε ιατρικές εγκαταστάσεις της περιοχής και έχουν συμβληθεί ειδικά για το σκοπό αυτό. Όπως φαίνεται παρακάτω, οι διατάξεις αυτές δεν τηρούνται στην πράξη.

Εφαρμογή στην πράξη

Η φυλάκιση μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τόσο τη σωματική όσο και την ψυχική υγεία των ατόμων. Τα κράτούτεν@ έχουν συχνά μεγαλύτερες ανάγκες υγειονομικής περίθαλψης λόγω των συνθηκών κράτησης, συμπεριλαμβανομένου του αντίκτυπου της κράτησής τους στα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους, της υποχρεωτικής συγκατοίκησης με μεγάλο αριθμό ατόμων, συχνά σε περιορισμένο και υπερπλήρες περιβάλλον, και των υγειονομικών συνθηκών σε κάθε σωφρονιστικό κατάστημα. Η πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας εξειδικευμένες υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο τα κράτούτεν@ αντιλαμβάνονται και διαχειρίζονται την υγεία τους και διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται την κατάσταση της υγείας τους.

Η υγειονομική περίθαλψη στις φυλακές ξεκινά με την αρχική διαδικασία ελέγχου, κατά την εισαγωγή του κρατούμενου στο κατάστημα. Κατά τη διάρκεια αυτού του ελέγχου, τα κράτούτεν@ υποβάλλονται σε εξετάσεις για διάφορες μεταδοτικές ασθένειες και ερωτώνται για το ιατρικό ιστορικό τους και τις σχετικές ανάγκες τους. Στη συνέχεια διαμορφώνεται ένα κατάλληλο σχέδιο θεραπείας ή τα κράτούτεν@ παραπέμπεται σε ειδικό ιατρό. Η διαδικασία ελέγχου κατά την εισαγωγή μπορεί να επιτρέψει την έγκαιρη αναγνώριση των ιατρικών αναγκών, να εξοικονομήσει χρόνο και να βελτιώσει τη χρήση των διαθέσιμων υπηρεσιών. Οι γιατροί σε όλες τα σωφρονιστικά καταστήματα έχουν στη διάθεσή τους ενιαία ιατρικά πρωτόκολλα, τα οποία έχουν καταρτιστεί από επιτροπή ειδικών στον τομέα της υγείας, που συστάθηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης, στο πλαίσιο του προγράμματος «Ενίσχυση της υγειονομικής περίθαλψης στις σωφρονιστικές εγκαταστάσεις στην Ελλάδα», και έχουν εγκριθεί από τους Υπουργούς Υγείας και Προστασίας των Πολιτών. Ωστόσο, όπως σημειώνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) στην έκθεσή της προς την ελληνική κυβέρνηση σχετικά με την ad hoc επίσκεψη στην Ελλάδα που πραγματοποίησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CPT) από τις 22 Νοεμβρίου 2021 έως την 1η Δεκεμβρίου 2021,⁶¹ με εξαίρεση τη φυλακή του Κορυδαλλού, στις άλλες φυλακές που επισκέφθηκε, ο ιατρικός έλεγχος περιορίζεται απλώς στην υποβολή ερωτήσεων σχετικά με το βασικό ιατρικό ιστορικό και τη μέτρηση της αρτηριακής πίεσης, χωρίς να πραγματοποιείται περαιτέρω φυσική εξέταση, συμπεριλαμβανομένου του ελέγχου για μεταδοτικές ασθένειες όπως η ηπατίτιδα Β και Γ, ο ιός HIV και η φυματίωση. Επιπλέον, πολλ@ κράτούτεν@ δεν είχαν εξεταστεί από γιατρό για περισσότερο από μία εβδομάδα μετά την εισαγωγή τους και ορισμένοι δεν είχαν καταχωρήσεις στο ιατρικό τους φάκελο. Ο έλεγχος για μεταδοτικές ασθένειες δεν πραγματοποιείται συστηματικά και η φυσική εξέταση γίνεται μόνο εάν το κράτούτεν@ αναφέρει

⁶¹ Διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://rm.coe.int/1680a7ce96>.

κάποιο ιατρικό πρόβλημα, παρά το γεγονός ότι ο νόμος προβλέπει συστηματικούς ελέγχους κάθε έξι (6) μήνες.

Αυτό το μοτίβο επαναλαμβάνεται σε ολόκληρο το φάσμα της παροχής υγειονομικής περίθαλψης στις ελληνικές φυλακές. Η πρόσβαση σε επαρκή υγειονομική περίθαλψη είναι κάθε άλλο παρά εγγυημένη – πόσο μάλλον σε υγειονομική περίθαλψη ισοδύναμη με εκείνη που παρέχεται στον γενικό πληθυσμό, όπως ορίζει ο σωφρονιστικός κώδικας και τα σχετικά διεθνή πρότυπα. Η ακραία έλλειψη ιατρικού προσωπικού και πόρων, σε συνδυασμό με την συγκέντρωση πολλών υπηρεσιών υγείας στην Αθήνα, δημιουργεί σημαντικά εμπόδια, ιδίως για τους κρατούμενους που βρίσκονται σε εγκαταστάσεις μακριά από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Το πρόβλημα αυτό επιδεινώνεται από την κατάργηση του συστήματος των εσωτερικών γιατρών και την αντικατάστασή του με ένα σύστημα εκ περιτροπής που βασίζεται σε γειτονικά ιατρικά κέντρα, στο πλαίσιο του οποίου γιατροί διαφόρων ειδικοτήτων επισκέπτονται τις σωφρονιστικές εγκαταστάσεις σε συγκεκριμένες ημέρες. Το σύστημα αυτό είναι αντίθετο με το νόμο, ο οποίος το επιτρέπει μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Έχει επίσης αποδειχθεί εντελώς αναποτελεσματικό στην πράξη και έχει αποδειχθεί ότι έχει επιζήμια αποτελέσματα για την υγεία των κρατουμένων, οι οποίοι, σε πολλές περιπτώσεις, πρέπει να μεταφερθούν στην Αθήνα για να λάβουν την κατάλληλη θεραπεία, να υποστούν μακρές περιόδους αναμονής για να δουν γιατρό ή να βασίζονται σε επαγγελματίες υγείας που δεν διαθέτουν την απαραίτητη εξειδίκευση για τις παθήσεις τους.

Αυτές οι ελλείψεις είναι ιδιαίτερα έντονες στην περίπτωση των κρατουμένων που είναι οροθετικοί στον HIV, καθώς πρόκειται για μια ομάδα που συχνά διασταυρώνεται με την ταυτότητα ΛΟΑΤΚΙ, γεγονός που εντείνει περαιτέρω την ευαλωτότητά τους. Η έρευνά μας έχει δείξει σημαντικά κενά σε αυτόν τον τομέα. Η αποκέντρωση της περίθαλψης του HIV και η επακόλουθη μεταφορά των HIV+ κρατουμένων από το νοσοκομείο Αγίου Παύλου στη φυλακή Κορυδαλλού, σύμφωνα με τη σχετική σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT), δημιούργησε περισσότερα προβλήματα από όσα έλυσε. Οι κρατούμενοι που βρίσκονται μακριά από τις μεγάλες πόλεις (κυρίως Αθήνα και Θεσσαλονίκη) δεν έχουν πρόσβαση σε εξειδικευμένα εργαστήρια ανοσολογίας ή σε ιατρικό προσωπικό με την κατάλληλη εκπαίδευση για να τους παρέχει την κατάλληλη φροντίδα. Κατά συνέπεια, πρέπει να μεταφέρονται στον Κορυδαλλό κάθε φορά που χρειάζονται εξέταση. Όσον αφορά το εξειδικευμένο ιατρικό προσωπικό, πρέπει να σημειωθεί ότι σε ολόκληρο το σωφρονιστικό σύστημα υπάρχει μόνο ένας γιατρός που ειδικεύεται στον HIV/AIDS, ο οποίος έχει τοποθετηθεί στο νοσοκομείο των Κορυδαλλών, με προφανείς συνέπειες όσον αφορά τη διαθεσιμότητα, το φόρτο εργασίας και την επαγγελματική εξουθένωση. Ένα άλλο ζήτημα, που αναφέρθηκε από τους συμμετέχοντες στην έρευνα, αφορά τη μεταφορά των ιατρικών φακέλων. Παρά το γεγονός ότι, σύμφωνα με τον Σωφρονιστικό Κώδικα, σε κάθε κρατούμενο άτομο παρέχεται ατομική κάρτα υγείας, η οποία «ακολουθεί» το κρατούμενο όταν μεταφέρεται, η επιτόπια έρευνα δείχνει ότι οι ελλείψεις στη σχετική διαδικασία συχνά οδηγούν στο να μην κοινοποιούνται τα ιατρικά αρχεία στον νέο γιατρό για λόγους προστασίας των δεδομένων.

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα αφορά τις καθυστερήσεις στην παράδοση των φαρμάκων. Η επιτόπια έρευνα επιβεβαίωσε ότι τα φάρμακα χορηγούνται μόνο για ένα μήνα, παρά τα αιτήματα των ασθενών να τους χορηγούνται συνταγές για δύο μήνες. Αυτό οφείλεται σε οικονομικούς και οργανωτικούς λόγους, καθώς δεν είναι βέβαιο εάν ένα ασθεν@ θα παραμείνει σε μια

συγκεκριμένη σωφρονιστική εγκατάσταση ή θα μεταφερθεί/απελευθερωθεί. Μια από τους ερωτηθέντες ανέφερε ότι τα οροθετικά κρατούμεν@ συχνά αντιμετωπίζουν καθυστερήσεις στην πρόσβαση στα φάρμακά τους. Οι διαδικασίες για την αίτηση θεραπείας είναι αργές και, στην περίπτωση της, έμεινε χωρίς φάρμακα για δύο μήνες. Γενικότερα, υπάρχουν πολλές αναφορές για HIV-θετικά άτομα που βρίσκονται υπό κράτηση και δεν έχουν συνεχή πρόσβαση σε φάρμακα ή εξειδικευμένη ιατρική περίθαλψη. Καθυστερήσεις 10-15 και ακόμη και έως 20 ημερών στην ανανέωση των μηνιαίων συνταγών είναι συχνές, πράγμα που σημαίνει ότι οι ασθενείς λαμβάνουν φάρμακα για ένα μήνα και στη συνέχεια μένουν χωρίς φάρμακα για δύο εβδομάδες κατά μέσο όρο. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα ανέφεραν ότι η προσωπική τους υγεία υπέστη από αυτές τις διακοπές στη θεραπεία με αντιρετροϊκά φάρμακα () και ότι τα αντιγόνα τους έχουν αυξηθεί. Ενα από τα ερωτηθέντ@ άτομα ανέφερε ότι αισθάνεται σαν «το κράτος να περιμένει να πεθάνουμε για να μας δώσει ένα μπουκάλι φάρμακο».

Μέσα σε αυτό το απογοητευτικό πλαίσιο, από την επιτόπια έρευνα προέκυψε μια καλή πρακτική σε σχέση με την παροχή φαρμάκων. Αφορά την έκδοση προσωρινού αριθμού κοινωνικής ασφάλισης για τα κρατούμενα άτομα, επιτρέποντας σε όσα δεν πληρούν τα κριτήρια για την έκδοση αριθμού κοινωνικής ασφάλισης (άτομα χωρίς υπηκοότητα που αποτελούν περίπου το ήμισυ του πληθυσμού των φυλακών) να έχουν πρόσβαση σε φάρμακα. Αυτή η διαδικασία λειτουργεί αποτελεσματικά, σύμφωνα με τα συμμετέχοντ@, και έχει ωφελήσει χιλιάδες κρατούμεν@ μέχρι στιγμής.

Παρόμοια ζητήματα παρατηρούνται και για άλλες σοβαρές ασθένειες. κρατούμενα άτομα με χρόνιες ασθένειες⁶² μπορούν να ζητήσουν να θεραπευτούν από τον δικό τους γιατρό, με δικά τους έξοδα και υπό την επίβλεψη του γιατρού της φυλακής. Οι οικονομικές απαιτήσεις και η περιορισμένη διαθεσιμότητα ιατρικού προσωπικού καθιστούν αυτή την επιλογή ως επί το πλείστον ανεφάρμοστη στην πράξη.

Ιατρική φροντίδα επιβεβαίωσης φύλου των τρανς κρατουμένων παρέχεται σε κάποιο βαθμό, αν και με σημαντικές ελλείψεις. Η ορμονοθεραπεία είναι επί του παρόντος διαθέσιμη στ@ κρατούμεν@, αν και έχουν καταγραφεί ελλείψεις σε φάρμακα, μεταξύ άλλων, τόσο σε σχέση με τον πληθυσμό των φυλακών όσο και, γενικότερα, για τα τρανς άτομα σε ολόκληρη την Ελλάδα.⁶³ Σύμφωνα με την έρευνα πεδίου, εάν ένα τρανς άτομο ακολουθούσε ορμονική θεραπεία πριν από τη φυλάκισή του, θα πρέπει, κατ' αρχήν, να μπορεί να συνεχίσει αυτή τη θεραπεία χωρίς

⁶² Μια χρόνια ασθένεια είναι μια κατάσταση υγείας που μπορεί να προέρχεται από ένα ιατρικό πρόβλημα ή ένα ατύχημα και περιλαμβάνει τουλάχιστον ένα από τα ακόλουθα: διαρκεί για άγνωστο ή αόριστο χρονικό διάστημα χωρίς γνωστή θεραπεία, μπορεί να επανέλθει ή να επιδεινωθεί, είναι μόνιμη, απαιτεί μακροχρόνια φροντίδα, συνεχείς ιατρικές εξετάσεις και τεστ, ή χρειάζεται αποκατάσταση ή ειδική εκπαίδευση για να αναρρώσει. Τα άτομα με HIV/AIDS περιλαμβάνονται επίσης σε αυτόν τον ορισμό και προστατεύονται από διακρίσεις στην εργασία, σύμφωνα με τη Σύσταση 200 (2010) της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ). Εν ολίγοις, η χρόνια ασθένεια αναφέρεται στη μακροχρόνια κατάσταση υγείας ενός ατόμου.

⁶³ Μεταξύ Ιανουαρίου και Μαρτίου 2023, το Υπουργείο Υγείας έχει απαγορεύσει τη συνταγογράφηση του ARVEKAP (δραστικό συστατικό τρυπτορελίνη) σε άτομα που ακολουθούν ορμονοθεραπεία, ενώ το φάρμακο παραμένει πιστοποιημένο και διαθέσιμο στην ΕΕ (το φάρμακο αυτό δρα ως αναστολέας ορμονών) <https://orlandolgbt.gr/apokleismos-trans-atomon-apo-simantiko-farmako-ormonotherapeias-me-apofasi-toy-ypourgeiou-ygeias/>.

καθυστέρηση μετά την εισαγωγή του σε σωφρονιστικό ίδρυμα, ακόμη και αν δεν προσκομίσει τα σχετικά έγγραφα, υπό την προϋπόθεση ότι υπάρχει καταχώριση για προηγούμενη συνταγογράφηση τέτοιας θεραπείας στο ιατρικό του ιστορικό. Ωστόσο, αναφέρθηκαν επίσης αρχικές καθυστερήσεις, οι οποίες απαιτούσαν την παρέμβαση ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτό για να επιλυθούν. Εάν ένα τρανς άτομο επιθυμεί να ξεκινήσει ορμονοθεραπεία ενώ βρίσκεται ήδη στη φυλακή, πρέπει να ολοκληρώσει ορισμένες συνεδρίες με ψυχίατρο, ο οποίος στη συνέχεια θα του δώσει άδεια να ξεκινήσει τη θεραπεία. Η ίδια διαδικασία απαιτείται και για τα τρανς άτομα που δεν βρίσκονται στη φυλακή. Είναι ενδιαφέρον ότι ένας τρανς συμμετέχων στην έρευνα ανέφερε ότι οι τρανς γυναίκες μπορεί να βρίσκουν ευκολότερο να ξεκινήσουν τη μετάβαση εντός του σωφρονιστικού ιδρύματος, καθώς οι χρόνοι αναμονής είναι μικρότεροι. Ωστόσο, μία ψυχολόγος που εργάζεται στη φυλακή ανέφερε ότι δεν έχει αντιμετωπίσει περίπτωση όπου κάποιος ξεκίνησε τη φυλομετάβαση ενώ βρισκόταν στη φυλακή, καθώς αυτό θα ήταν πολύ επιβαρυντικό από ψυχολογική άποψη. Οι τρανς κρατούμενοι δεν έχουν πρόσβαση σε χειρουργικές επεμβάσεις επιβεβαίωσης φύλου εντός των φυλακών, παρά τη σχετική σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT). Σε κάθε περίπτωση, αυτές οι χειρουργικές επεμβάσεις δεν καλύπτονται από το δημόσιο σύστημα υγείας και τα τρανς άτομα πρέπει να τις πληρώσουν από την τσέπη τους σε ιδιωτικούς παρόχους υγειονομικής περίθαλψης.

Η ψυχική υγεία στις ελληνικές φυλακές είναι επίσης σοβαρά παραμελημένη και οι ψυχιατρικές εγκαταστάσεις για κρατούμενους έχουν λάβει καταδικαστικά σχόλια από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) και άλλους φορείς.⁶⁴ Το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Κορυδαλλού είναι το μόνο ίδρυμα στην Ελλάδα για κρατούμενους με ψυχικές διαταραχές, είτε καταδικασμένους είτε υπό κράτηση, με αποτέλεσμα τη χρόνια και σοβαρή υπερπληρότητα. Επιπλέον, παρά τις προηγούμενες νομοθετικές προσπάθειες και τις συστάσεις του ελληνικού NPM να μεταβιβαστεί η αρμοδιότητα για το νοσοκομείο στο υπουργείο Υγείας, η πλήρης ενσωμάτωση του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου εξακολουθεί να εκκρεμεί.⁶⁵ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) κατά την ad hoc επίσκεψή της στις 8-11 Νοεμβρίου 2022,⁶⁶ διαπίστωσε ότι το νοσοκομείο λειτουργούσε με «επαίσχυντη έλλειψη προσωπικού, ιδίως νοσηλευτών και σωφρονιστικών υπαλλήλων», και ότι οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι που εργάζονταν με τους ασθενείς δεν είχαν λάβει καμία εξειδικευμένη εκπαίδευση.

Η θεραπεία που προσφέρεται στους ασθενείς βασίζεται σχεδόν αποκλειστικά στη φαρμακοθεραπεία, χωρίς πραγματικές δραστηριότητες εργοθεραπείας ή εγκαταστάσεις για τη διεξαγωγή τους. Τα κρατούμενα άτομα συχνά δεν έχουν συνεχή ή επαρκή πρόσβαση σε ψυχοθεραπεία, ψυχιατρική περίθαλψη ή ψυχοκοινωνική υποστήριξη. Όπως σημείωσε μια από

⁶⁴ Βλ. *ibid.* 18.

⁶⁵ Περαιτέρω βήματα για την ενσωμάτωση του Νοσοκομείου στο ΕΟΠΥΛ έγιναν με τον Νόμο 5129/2024 (άρθρο 6.4), ο οποίος προβλέπει ότι το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Κωρυδαλλού για Κρατούμενους αποτελεί μέρος των φορέων του ΕΟΠΥΛ που εντάσσονται στο Εθνικό Δίκτυο Ψυχικής Υγείας. Ωστόσο, οι λεπτομέρειες αυτής της ενσωμάτωσης επαφίενται σε κοινή υπουργική απόφαση, η οποία δεν είχε εκδοθεί κατά τη σύνταξη του παρόντος εγγράφου.

⁶⁶ *Ibid.* 18.

τους ερωτηθέντες, πολλ@ κρατούμεν@ χρησιμοποιούν ψυχιατρικά φάρμακα ως μηχανισμό αντιμετώπισης για να ξεφύγουν από τη σκληρή πραγματικότητα της φυλακής και να και να μην παραβούν τους κανόνες. Συνήθως, έχουν μια μόνο συνεδρία με ψυχίατρο και στη συνέχεια αφήνονται να βασίζονται αποκλειστικά στα φάρμακα. Η υπερβολική εξάρτηση από τα φάρμακα είναι ιδιαίτερα προβληματική στην περίπτωση των τρανς γυναικών. Μία συνεντευξιαζόμενη με εμπειρία από τη μονάδα τρανς του Κορυδαλλού ανέφερε ότι κάθε φορά που μια τρανς κρατούμενη ζητούσε ψυχιατρική περίθαλψη, της χορηγούνταν απλώς φάρμακα, καθώς θεωρούνταν ψυχικά άρρωστη λόγω της τρανς ταυτότητάς της. Αυτή η στάση επιβεβαιώθηκε από πρώτο χέρι από τον ερευνητή μας κατά τη συνέντευξη με το προσωπικό της φυλακής, το οποίο αποκαλούσε ανοιχτά τα τρανς κρατούμενα άτομα «*καημένες ψυχές*» που χρειάζονται ψυχιατρική βοήθεια. Αυτό είναι ενδεικτικό της αρνητικής επίδρασης της παθολογικοποίησης στην υγεία των τρανς ατόμων.

Έκπληξη προκαλεί το γεγονός ότι δεν υπάρχει μόνιμος ψυχίατρος στις εγκαταστάσεις του Κορυδαλλού. Αντ' αυτού, οι ασθενείς υποστηρίζονται από ψυχιάτρους που επισκέπτονται το ίδρυμα εκ περιτροπής, όπως συμβαίνει και με τις σωματικές ασθένειες. Το ψυχιατρικό νοσοκομείο (το οποίο φιλοξενεί σήμερα 239 ασθενείς, σύμφωνα με επίσημες στατιστικές),⁶⁷ διαθέτει μόνο μία πλήρως καταρτισμένη νοσοκόμα, η οποία επικουρείται από τρεις φύλακες που εκτελούν νοσηλευτικά καθήκοντα, δύο ψυχολόγους και τέσσερις κοινωνικούς λειτουργούς. Δεν υπάρχει εργοθεραπευτής ούτε φαρμακοποιός, παρά την υπεροχή της φαρμακολογικής αγωγής. Δεν αποτελεί έκπληξη, δεδομένης της έλλειψης προσωπικού, ότι η εξέταση των ιατρικών φακέλων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) αποκάλυψε την απουσία θεραπευτικών σχεδίων – κάτι που επιβεβαιώθηκε από συζητήσεις με ασθενείς και προσωπικό – καθώς και ένα ανεπαρκές σύστημα τήρησης αρχείων. Διαπιστώθηκε επίσης ότι το νοσοκομείο δεν εφαρμόζει συστηματικά ένα διεθνώς αναγνωρισμένο διαγνωστικό σύστημα που θα διευκόλυνε την κατανόηση του πληθυσμού των ασθενών και θα ήταν χρήσιμο όταν οι ασθενείς εξιτάρονται ή μεταφέρονται σε άλλο νοσοκομείο. Οι υλικές συνθήκες κράτησης, συμπεριλαμβανομένης της υγιεινής, κρίθηκαν ασυμβίβαστες με τη θεραπεία και την ευημερία των ασθενών.

Παρά το γεγονός ότι νομική διάταξη του Σωφρονιστικού Κώδικα επιβάλλει τη δημιουργία ψυχιατρικής μονάδας στη φυλακή γυναικών της Θήβας, μέχρι στιγμής δεν έχει ληφθεί κανένα μέτρο προς αυτή την κατεύθυνση, συμπεριλαμβανομένης της έκδοσης της κοινής υπουργικής απόφασης που απαιτείται από το νόμο για να προχωρήσει η διαδικασία.⁶⁸ Επί του παρόντος, εκτιμάται ότι 200 γυναίκες κρατούμενες με προβλήματα ψυχικής υγείας δεν έχουν πρόσβαση σε περίθαλψη λόγω της έλλειψης ψυχιατρικού τμήματος για γυναίκες σε ολόκληρη τη χώρα, γεγονός που καθιστά το ζήτημα αυτό θέμα ίσης μεταχείρισης μεταξύ ανδρών και γυναικών κρατουμένων.

⁶⁷ Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση <https://www.ggap.gov.gr/statistika-stoixeia-kratoumenon/>.

⁶⁸ Αθηνά Λίνου, 2023, *Επίκαιρη ερώτηση Λινού: Άμεση ανάγκη ίδρυσης Ψυχιατρικού Τμήματος για γυναίκες κρατούμενες στο Σωφρονιστικό Κατάστημα Γυναικών Ελαιώνα Θηβών* διαθέσιμη στα ελληνικά στο [Επίκαιρη ερώτηση Λινού: Άμεση ανάγκη ίδρυσης Ψυχιατρικού Τμήματος γυναικών κρατουμένων στο Σωφρονιστικό Κατάστημα Γυναικών Ελαιώνα Θηβών](#).

Αρκεί να πούμε ότι, υπό αυτές τις συνθήκες, δεν υπάρχει εξειδικευμένη εκπαίδευση και περίθαλψη για τα ΛΟΑΤΚΙ κρατούμεν@ με προβλήματα ψυχικής υγείας, προσαρμοσμένη στις συγκεκριμένες ανάγκες τους. Επιπλέον, οι τρανς γυναίκες που κρατούνται στην ειδική μονάδα της φυλακής Κορυδαλλού έχουν επίσης περιορισμένη πρόσβαση σε ψυχολογική υποστήριξη από τους ψυχολόγους και τους κοινωνικούς λειτουργούς των κοινωνικών υπηρεσιών της φυλακής, καθώς και σε εξειδικευμένα προγράμματα αποκατάστασης για άτομα που πάσχουν από εθισμό, όπως αυτά που παρέχονται από το Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕΘΕΑ) σε όλες τις ελληνικές φυλακές. Μια ψυχολόγος της φυλακής που συμμετείχε στην έρευνα ανέφερε ότι δεν υπάρχει καθορισμένος χρόνος για να επισκεφθεί τη μονάδα των τρανς ατόμων στο πλαίσιο του ημερήσιου προγράμματος εργασίας της και ότι το κάνει μετά το ωράριο εργασίας της, χωρίς αμοιβή. Επιπλέον, ένας εκπρόσωπος του ΚΕΘΕΑ επιβεβαίωσε ότι, αν και το προσωπικό του μπορεί να επισκέπτεται τη μονάδα των τρανς ατόμων, οι κρατούμενοι δεν έχουν πρόσβαση στα κοινοτικά προγράμματα του οργανισμού, τα οποία αποτελούν τον πυρήνα της μεθοδολογίας του. Αυτά τα ευρήματα επιβεβαιώνονται και στην τελευταία επιθεώρηση της Ειδικής Μονάδας της ΕΜΔ / Εθνική Μονάδα Επιθεώρησης της Ελλάδας στη φυλακή γυναικών του Κορυδαλλού το 2024. Επιπλέον, οι τρανς κρατούμενες που ερωτήθηκαν κατά τη διάρκεια της επιθεώρησης από την Ειδική Μονάδα της ΕΜΔ / Εθνική Μονάδα Επιθεώρησης εξέφρασαν συναισθήματα απομόνωσης και ανασφάλειας για επείγοντα περιστατικά υγείας κατά τη διάρκεια της νύχτας. Αυτό εκφράστηκε επίσης από μια τρανς ερωτώμενη, η οποία τόνισε ότι η έλλειψη ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων και ψυχολογικής υποστήριξης ενίσχυε το αίσθημα απομόνωσης, με αποτέλεσμα οι τρανς γυναίκες να μένουν μόνες χωρίς κανένα σκοπό ή καθημερινή ρουτίνα. Τέλος, το αίσθημα απομόνωσης ενισχύεται επίσης από τη μη συμμετοχή στις δραστηριότητες που μπορούν να απολαύσουν οι cis γυναίκες.

Σε σχέση με την πρόληψη της αυτοτραυματισμού και της αυτοκτονίας, το Συμβούλιο Φυλακών, το οποίο αποτελείται από τον διευθυντή της φυλακής (πρόεδρος), τον ανώτερο κοινωνικό λειτουργό και τον ανώτερο ειδικό (δικηγόρο, ψυχολόγο, γεωπόνο, κοινωνιολόγο ή δάσκαλο) της εν λόγω εγκατάστασης, είναι αρμόδιο να λάβει τα κατάλληλα μέτρα, συμπεριλαμβανομένης της προληπτικής απομόνωσης ή περιορισμού σε περιπτώσεις *«απόπειρας αυτοκτονίας, κατάποσης αντικειμένων επικίνδυνων για την υγεία, μεταδοτικών ασθενειών, ψυχογενών αντιδράσεων στην κράτηση, ψυχικής ασθένειας ή άλλης διαταραχής των ψυχικών λειτουργιών»*, μετά από γνωμάτευση γιατρού. Δεν προσδιορίζεται καμία άλλη ενέργεια. Δεν υπάρχουν ειδικές διασφαλίσεις για τους κρατούμενους ΛΟΑΤΚΙ.

Ειδικά ζητήματα σχετικά με κρατούμενους με HIV/άλλες μεταδοτικές ασθένειες

Οι κρατούμενοι με HIV έχουν πρόσβαση σε υγειονομική περίθαλψη και φαρμακευτική αγωγή για την πάθησή τους, σύμφωνα με το νόμο. Ωστόσο, διαρθρωτικά, οριζόντια ζητήματα που σχετίζονται με την υγειονομική περίθαλψη στις φυλακές γενικά, συχνά οδηγούν σε ασυνεπή και άνιση μεταχείριση. Η Ελλάδα έχει καταδικαστεί σε αρκετές περιπτώσεις λόγω της μεταχείρισης των κρατουμένων με HIV, οι οποίοι κρατούνταν στο ειδικό κέντρο υγείας του Κορυδαλλού υπό απάνθρωπες συνθήκες (υπερπληθυσμός, ανεξέλεγκτη εισαγωγή νέων ασθενών που συχνά

πάσχουν από μεταδοτικές ασθένειες, ερειπωμένες εγκαταστάσεις, έλλειψη φαρμάκων κ.λπ.).⁶⁹ Ως αποτέλεσμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) συνέστησε να κατανεμηθούν οι κρατούμενοι με HIV σε όλες τις φυλακές. Ωστόσο, η συμμόρφωση με τη σύσταση αυτή οδήγησε σε πρακτικά κενά στη θεραπεία τους. Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι ερωτηθέντες στην επιτόπια έρευνα ανέφεραν ότι υπάρχει μόνο ένας εξειδικευμένος γιατρός, ο οποίος έχει διοριστεί στη φυλακή των Κορυδαλλών. Επιπλέον, καθώς η πλειονότητα των φυλακών βασίζεται κυρίως σε επισκέπτες γιατρούς για την παροχή υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης⁷⁰, οι κρατούμενοι με HIV, που κρατούνται σε άλλες εγκαταστάσεις, λαμβάνουν θεραπεία από επισκέπτες γιατρούς από τοπικές κλινικές, με βάση ένα σύστημα εκ περιτροπής.

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, στην πράξη πολλοί κρατούμενοι δεν υποβάλλονται σε αρχικό έλεγχο για μεταδοτικές ασθένειες, συμπεριλαμβανομένης της ιογενούς ηπατίτιδας και του HIV. Στο πλαίσιο της επιτόπιας έρευνας έχουν αναφερθεί περιπτώσεις μη εφαρμογής των σχετικών πρωτοκόλλων. Η περιορισμένη πρόσβαση σε κατάλληλα εξοπλισμένα εργαστήρια στην περιοχή της σωφρονιστικής εγκατάστασης δημιουργεί πρόσθετα προβλήματα, ιδίως για τις εγκαταστάσεις που βρίσκονται μακριά από τα σημεία ελέγχου του Υπουργείου Υγείας. Συνήθως, τα δείγματα πρέπει να μεταφέρονται στην Αθήνα ή τη Θεσσαλονίκη για να υποβληθούν σε επεξεργασία, γεγονός που δημιουργεί καθυστερήσεις. Δεν υπάρχουν εξειδικευμένες διατάξεις ή πολιτικές για τη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία, τόσο σε γενικές γραμμές όσο και σε σχέση με τους ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενους. Οι σχετικές δράσεις υλοποιούνται κυρίως από την κοινωνία των πολιτών.

Η ΜΚΟ «Θετική Φωνή» πραγματοποιεί εξετάσεις για τον ιό HIV και την ηπατίτιδα Β και Γ σε κρατούμενους στη Θεσσαλονίκη, σε συνεργασία με την Ένωση Ασθενών με Ηπατίτιδα «Προμηθέας». Επιπλέον, από το 2017 έως το 2019, υλοποίησαν κύκλους κατάρτισης για κρατούμενους σε θέματα σεξουαλικής υγείας στη Γυναικεία Φυλακή της Θήβας και στο Κέντρο Αποκατάστασης Τοξικομανών στη Φυλακή Ελεώνα, καθώς και στις φυλακές του Αιγίου και της Χαλκίδας, όπου μικρές ομάδες κρατουμένων συμμετείχαν εθελοντικά σε εβδομαδιαίες συναντήσεις, προκειμένου να μεταδώσουν τις γνώσεις τους στους υπόλοιπους κρατούμενους μέσω της καθημερινής συμβίωσης και επικοινωνίας. Τα θέματα της εκπαίδευσης αφορούσαν ζητήματα που σχετίζονται με σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, όπως το HIV/AIDS και η ηπατίτιδα Β και Γ, τους τρόπους μετάδοσής τους, την πρόληψη, τη θεραπεία, το κοινωνικό στίγμα και άλλους παράγοντες. Επιπλέον, το 2018-2019, σε συνεργασία με το Υπουργείο Δικαιοσύνης και τη Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής, η ΜΚΟ υλοποίησε πρόγραμμα ενημέρωσης για το προσωπικό των φυλακών σε 12 σωφρονιστικά καταστήματα σε όλη την Ελλάδα.

⁶⁹ Βλέπε, για παράδειγμα, την ιστορική υπόθεση του ΕΔΑΔ *Martzaklis και άλλοι κατά Ελλάδας* (Αίτηση αριθ. 20378/13), που αφορούσε 13 αιτούντες με HIV που κρατούνταν στο Κορυδαλλός.

⁷⁰ Βλέπε επίσης την Ετήσια Ειδική Έκθεση 2022-2023 του Ελληνικού Διαμεσολαβητή ως Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης των Βασανιστηρίων και της Κακομεταχείρισης (σ. 65), διαθέσιμη εδώ: <https://www.synigoros.gr/en/category/ekdoseis-ek8eseis/post/annual-special-report-2022-2023-or-national-preventive-mechanism-against-torture-and-ill-treatment>.

Από το 2016 έως το 2019, σε συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής, η Θετική Φωνή παρείχε επίσης δωρεάν προφυλακτικά στις φυλακές. Πρόκειται για μια πρωτοβουλία που αποσκοπεί στην προώθηση της πρόληψης των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων (ΣΜΝ) σε ένα πλαίσιο που παρουσιάζει σημαντικές ιδιαιτερότητες και προκλήσεις. Ο εκπρόσωπος της Θετικής Φωνής που συμμετείχε Εθνική Ομάδα Δράσης για τα Δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενων, που συστάθηκε στο πλαίσιο του έργου, ανέφερε ότι συνάντησαν αντίσταση από τους ίδιους τους κρατούμενους, οι οποίοι «δεν δέχονταν τις υπόνοιες» που συνδέονται με την ανάγκη για προφυλακτικά. Ωστόσο, το έργο κατάφερε να διανείμει μεγάλο αριθμό προφυλακτικών κατά τη διάρκεια των ετών που υλοποιήθηκε.

«Λαμβάνω τα φάρμακά μου για ένα μήνα και μετά πρέπει να περιμένω δύο εβδομάδες για να τα ξαναπάρω. Δεν ξέρω γιατί το κάνουν αυτό. Μερικές φορές νιώθω ότι το κράτος περιμένει να πεθάνουμε για να μας δώσει ένα μπουκάλι φάρμακα».
— Συνεντευξιαζόμενο

ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ ΚΑΙ ΒΙΑ

Νομικό πλαίσιο

Η παρενόχληση και η βία εντός της φυλακής απαγορεύονται, φυσικά, από το νόμο. Το σωφρονιστικό προσωπικό είναι υπεύθυνο για τη διατήρηση της τάξης μέσω της πρόληψης και της διαχείρισης των περιστατικών. Επιπλέον, η παρενόχληση και η βία μεταξύ των κρατούμενων συνιστούν πειθαρχικά παραπτώματα:

- Η σωματική βία αποτελεί πειθαρχικό παράπτωμα κατηγορίας Α, το οποίο μπορεί να επιφέρει ποινή 1 έως 10 ημερών σε πειθαρχικό κελί, (τιμωρητική) μεταφορά σε διαφορετική εγκατάσταση, απαγόρευση έως ενός έτους από την εργασία ή τη συμμετοχή σε επαγγελματική κατάρτιση, καθώς και 51 έως 100 βαθμούς ποινής (σχετικούς με την υπό όρους αποφυλάκιση, τη χορήγηση αδειών και τον ευνοϊκό υπολογισμό των ημερών της ποινής που έχει εκτίσει).
- Η παρενόχληση αποτελεί πειθαρχικό παράπτωμα κατηγορίας Β, το οποίο μπορεί να επιφέρει ποινή απαγόρευσης έως έξι μηνών από την εργασία ή τη συμμετοχή σε επαγγελματική κατάρτιση, καθώς και 51 έως 100 βαθμούς ποινής.

Ο νόμος για τη λειτουργία των σωφρονιστικών ιδρυμάτων προβλέπει επίσης μέτρα που αποσκοπούν στην προστασία των θυμάτων. Συγκεκριμένα, προβλέπει ότι σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όταν διαπιστώνεται ότι ένας κρατούμενος απαιτεί ειδική μεταχείριση λόγω, ιδίως, διαφορών με άλλους κρατούμενους, αυτοκαταστροφικών τάσεων, προβλημάτων υγείας ή «σεξουαλικών ιδιαιτεροτήτων» (sic), και υπό την προϋπόθεση ότι διατίθενται οι απαραίτητες υποδομές και το απαραίτητο προσωπικό, ο κρατούμενος μπορεί να τοποθετηθεί σε πειθαρχικό κελί με απόφαση του Συμβουλίου Φυλακών. Το κελί πρέπει να παρακολουθείται συστηματικά, μεταξύ άλλων με ηλεκτρονικά μέσα, υπό την προϋπόθεση ότι οι κρατούμενοι που βρίσκονται υπό προστασία ενημερώνονται για την παρακολούθηση αυτή. Η τοποθέτηση γίνεται με τη συγκατάθεση ή την εκ των υστέρων έγκριση του εποπτεύοντος εισαγγελέα ή γιατρού, ανάλογα με την περίπτωση. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, ο κρατούμενος μπορεί να τοποθετηθεί σε ειδική

πτέρυγα προστασίας από τον αρχιφύλακα ή τον υπεύθυνο βάρδιας, και το Συμβούλιο της φυλακής ενημερώνεται και δίνει την έγκρισή του εκ των υστέρων.

Εφαρμογή στην πράξη

Η CPT θεωρεί ότι οι ελληνικές φυλακές δεν παρέχουν ένα ασφαλές περιβάλλον για τους κρατούμενους, σε γενικές γραμμές.⁷¹ Συνεχίζονται τα περιστατικά βίας μεταξύ κρατουμένων, συμπεριλαμβανομένων σοβαρών τραυματισμών που οδηγούν σε νοσηλεία, αν και φαίνεται να έχουν μειωθεί τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο, μεγάλο μέρος της βίας και των εκφοβισμών μεταξύ κρατουμένων παραμένει αδήλωτο, καθώς οι κρατούμενοι δεν πιστεύουν ότι το προσωπικό των φυλακών μπορεί να τους προσφέρει ουσιαστική υποστήριξη, μεταξύ άλλων λόγω της χρόνιας έλλειψης προσωπικού. Η αντιπροσωπεία της CPT, κατά την έκτακτη επίσκεψή της από τις 22 Νοεμβρίου 2021 έως την 1η Δεκεμβρίου 2021, έλαβε πολλαπλές καταγγελίες για εκφοβισμό και βία από άλλους κρατούμενους, ενώ πολλοί κρατούμενοι συνέχιζαν να κατέχουν αυτοσχέδια μαχαίρια για αυτοάμυνα. Σύμφωνα με τα άτομα που συναντήθηκαν, η υποβολή καταγγελίας εξακολουθούσε να θεωρείται αδιανόητη, καθώς τα θύματα όχι μόνο δεν περίμεναν να ληφθούν επίσημα μέτρα, αλλά και φοβούνταν αντίποινα από άλλους κρατούμενους.

Αυτό το κλίμα εκφοβισμού και δυσπιστίας απέναντι στις σωφρονιστικές αρχές επιβεβαιώθηκε στην επιτόπια έρευνα, με τους συμμετέχοντες να αναφέρουν τον φόβο της βίας και της παρενόχλησης ως πρωταρχικό αποτρεπτικό παράγοντα για τους ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενους να εκδηλώσουν σε οποιοδήποτε βαθμό την ταυτότητά τους εντός της φυλακής και, κατά συνέπεια, ως σημαντικό παράγοντα για την έλλειψη σχετικών δεδομένων. Αναφέρθηκαν παραδείγματα εκβιασμού, συμπεριλαμβανομένου του οικονομικού.

Ένας άλλος κρίσιμος παράγοντας που επισημάνθηκε από την έρευνα σε σχέση με την παρενόχληση είναι οι πολύπλοκες δυναμικές εξουσίας που υπάρχουν στο «οικοσύστημα» της φυλακής. Μέσα στη μονάδα τρανς του Κορυδαλλού, οι σχέσεις μεταξύ των κρατουμένων είναι συνολικά καλές. Ωστόσο, οι ερωτηθέντες ανέφεραν ότι μπορεί να συμβούν και συμβαίνουν καβγάδες, καθώς οι εντάσεις μέσα στην τρανς κοινότητα συχνά μεταφέρονται στη φυλακή («ορισμένοι κρατούμενοι γνωρίζονται από έξω και έχουν προηγούμενη εχθρότητα»). Η δυναμική εξουσίας δεν διαμορφώνεται μόνο από την ταυτότητα φύλου — η οποία συχνά αποκρύπτεται για λόγους ασφαλείας, όπως εξηγήθηκε στις προηγούμενες ενότητες — αλλά και από την κοινωνικοοικονομική κατάσταση. Η διατομεακότητα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, καθώς τα άτομα που περιθωριοποιούνται σε πολλαπλά επίπεδα (π.χ. είναι ομοφυλόφιλα και οικονομικά μειονεκτούντα) διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο παρενόχλησης και, σε πολλές περιπτώσεις, ακόμη και εκμετάλλευσης.

Οι κρατούμενοι χωρίς οικονομικούς πόρους γίνονται εύκολοι στόχοι σεξουαλικής εκμετάλλευσης ή εξαναγκάζονται να εκτελούν αμισθί εργασία, όπως καθαρισμό ή πλύσιμο ρούχων, για πιο ισχυρούς κρατούμενους. Όπως το έθεσε με ωμότητα ένας από τους ερωτηθέντες, «μια ισόβια θα αγοράσει μια σκλάβο». Ο κίνδυνος αυτός γίνεται ακόμη μεγαλύτερος όταν ο κρατούμενος είναι αλλοδαπός και οι συγγενείς ή οι στενοί του δεν διαθέτουν ελληνικό ΑΦΜ (αριθμό φορολογικού

⁷¹ Ibid. 17.

μητρώου) —απαραίτητη προϋπόθεση για την κατάθεση χρημάτων σε λογαριασμούς φυλακών. Ως αποτέλεσμα, δεν μπορούν να λάβουν οικονομική υποστήριξη απευθείας από τις οικογένειές τους. Σε τέτοιες περιπτώσεις, μπορεί να καταφύγουν στο να ζητήσουν από άλλους κρατούμενους ή μεσάζοντες να λάβουν τα χρήματα εκ μέρους τους. Αυτή η πρακτική, ωστόσο, ενέχει σημαντικούς κινδύνους, όπως την επιβολή άτυπων «τελών» ή, σε ορισμένες περιπτώσεις, την πλήρη απώλεια των χρημάτων. Η έρευνα πεδίου αποκάλυψε επίσης ότι το προσωπικό των φυλακών είναι συχνά ενήμερο για αυτές τις εκμεταλλευτικές πρακτικές, αλλά δεν παρεμβαίνει πάντα.

Αυτά τα ευρήματα υπογραμμίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι αλληλοεπικαλυπτόμενες μορφές περιθωριοποίησης — με βάση την ταυτότητα φύλου, τη φτώχεια και την κοινωνική θέση — συμβάλλουν σε μορφές κακοποίησης και τον τρόπο με τον οποίο η αδράνεια των θεσμικών οργάνων μπορεί να εδραιώσει περαιτέρω αυτές τις

Ελλείπει σχετικών πρωτοκόλλων, όπως επισημαίνει η CPT, υπάρχει μια άτυπη πρακτική να τοποθετούνται οι ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενοι σε απομόνωση⁷² για λόγους ασφάλειας. Πολλές φορές, αυτό είναι αποτέλεσμα του αιτήματος του κρατούμενου. Ωστόσο, εκτός από το ότι αυτή η πρακτική είναι αντίθετη με τις Αρχές της Γιογκιακάρτα +10, συνήθως εγείρει ανησυχίες σχετικά με την παραβίαση του δικαιώματος να μην υποβάλλεται κανείς σε βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση, λόγω των αποτρόπαιων συνθηκών που επικρατούν στα κελιά απομόνωσης. Συγκεκριμένα, η έρευνα πεδίου δείχνει ότι τα κελιά είναι βρώμικα και συχνά μολυσμένα με κατσαρίδες, το «κρεβάτι» είναι κατασκευασμένο από μπετόν, υπάρχει ελάχιστο ή καθόλου φυσικό φως και δεν υπάρχει τεχνητός φωτισμός, ενώ οι κρατούμενοι δεν μπορούν να επικοινωνήσουν με το προσωπικό της φυλακής, ακόμη και σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης. Υπήρξε έμμεση μαρτυρία από έναν κρατούμενο που συμμετείχε στη συνέντευξη, ο οποίος δήλωσε ότι ένας κρατούμενος πέθανε επειδή δεν μπόρεσε να ειδοποιήσει κανέναν σε περίπτωση ιατρικής έκτακτης ανάγκης.⁷³

Σε πιο θετικό τόνο, οι ερωτηθέντες ανέφεραν γενικά ότι το προσωπικό των σωφρονιστικών ιδρυμάτων τους αντιμετωπίζει με σεβασμό και ότι δεν έχουν υποστεί σωματική βία από αυτούς. Αυτό επιβεβαιώνεται από τις εκθέσεις της CPT. Μια λεσβία πρώην κρατούμενη που κρατήθηκε στη Θήβα ανέφερε εξαιρετικές σχέσεις με το προσωπικό, το οποίο τους αντιμετώπιζε ως «μέρος της ίδιας κοινότητας» και συχνά έκαναν τα στραβά μάτια, επιτρέποντας τη δημιουργία προσωπικών σχέσεων, συμπεριλαμβανομένων των μεταφορών κελιών για ζευγάρια. Ωστόσο, τα πράγματα είναι διαφορετικά για τις τρανς γυναίκες (δεν υπάρχουν στοιχεία σχετικά με τους τρανς

⁷² Σχετικά με τις απάνθρωπες συνθήκες στα πειθαρχικά κελιά, βλ. επίσης την ετήσια έκθεση του ελληνικού ΕΜΠ 2022-2023, σ. (109, 113, 160), διαθέσιμη εδώ: <https://www.synigoros.gr/en/category/ekdoseis-ek8eseis/post/annual-special-report-2022-2023-or-national-preventive-mechanism-against-torture-and-ill-treatment>.

⁷³ Σχετικά με τις απάνθρωπες συνθήκες στα πειθαρχικά κελιά, βλ. επίσης την ετήσια έκθεση του ελληνικού ΜΔΠ για το 2022-2023, σ. (109, 113, 160), διαθέσιμη εδώ: <https://www.synigoros.gr/en/category/ekdoseis-ek8eseis/post/annual-special-report-2022-2023-or-national-preventive-mechanism-against-torture-and-ill-treatment>.

άνδρες), οι οποίες ανέφεραν ότι έχουν υποστεί ασεβή μεταχείριση από το σωφρονιστικό προσωπικό, συνήθως με λάθος χρήση του φύλου τους (χρησιμοποιώντας το επίσημο όνομά τους και αντωνυμίες), καθώς και με ειρωνεία. Κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας, παρατηρήσαμε προσωπικά αυτή τη στάση, με το προσωπικό που συνεντεύξαμε να αναφέρεται στις τρεις γυναίκες κρατούμενες με τα αντωνυμικά «αυτό» ή «αυτός» και το νόμιμο επώνυμό τους – το οποίο, στα ελληνικά, έχει γένος.

«Στην αρχή [της κράτησής μου] με πλησίασε ένας κρατούμενος που βρισκόταν εκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα. Έριξε τα ρούχα του στα πόδια μου. Τον ρώτησα «τι είναι αυτά» και μου απάντησε «θα μου πλύνεις τα ρούχα. ... Τον κατήγγειλα στον εισαγγελέα».

— Συνεντευξιαζόμενος

ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Νομικό πλαίσιο

Διάφοροι δικαστικοί και οιοιδήποτε δικαστικοί φορείς έχουν αρμοδιότητα να εξετάζουν καταγγελίες που υποβάλλονται από κρατούμεν@. Οι καταγγελίες μπορούν να υποβάλλονται για λόγους που αφορούν τόσο τις ατομικές όσο και τις γενικές συνθήκες κράτησης, καθώς και για περιορισμούς ή παραβιάσεις των δικαιωμάτων των κρατουμένων. Επιπλέον, υπάρχουν μηχανισμοί προσφυγής για τ@ κρατούμεν@, ώστε να αμφισβητούν δυσμενείς αποφάσεις, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που λαμβάνονται στο πλαίσιο πειθαρχικών διαδικασιών.

Οι βασικές αρχές που έχουν αρμοδιότητα να δέχονται καταγγελίες που υποβάλλονται από κρατούμεν@ είναι οι εξής.

I. Το Συμβούλιο Φυλακής. Το Συμβούλιο Φυλακής αποτελείται από τον διευθυντή της φυλακής, ως πρόεδρο, τον ανώτατο κοινωνικό λειτουργό και τον ανώτατο επιστημονικό εμπειρογνώμονα (δικηγόρο, ψυχολόγο, κοινωνιολόγο ή εκπαιδευτικό) που εργάζεται στη φυλακή, ως μέλη. Το Συμβούλιο μπορεί να καλέσει τον εποπτεύοντα Εισαγγελέα της περιφέρειας στην οποία ανήκει η Εισαγγελία καθώς και τ@ ενδιαφερόμεν@ κρατούμεν@ να παραστούν στις συνεδριάσεις του. Ο διευθυντής της φυλακής μπορεί επίσης να παρίσταται χωρίς δικαίωμα ψήφου τόσο στις τακτικές όσο και στις έκτακτες συνεδριάσεις του Συμβουλίου, συμπεριλαμβανομένων, όπως αναφέρουν οι/ τα κρατούμεν@, των διαδικασιών προσφυγής.

Το Συμβούλιο Φυλακής έχει αρμοδιότητα για:

- i) αναφορές κατά παράνομων πράξεων ή εντολών σε πρώτο βαθμό
- ii) Μέτρα ασφαλείας που λαμβάνονται στο πλαίσιο πειθαρχικών διαδικασιών (χρήση χειροπέδων, απομόνωση και οποιαδήποτε άλλα μέτρα είναι απαραίτητα για τη διατήρηση ή την αποκατάσταση της τάξης στο σωφρονιστικό κατάστημα).

II. Ο εποπτεύων Εισαγγελέας. Ο εποπτεύων Εισαγγελέας ενεργεί ως «αρμόδιο μέλος της δικαστικής εξουσίας» σε όλες τις περιπτώσεις που προβλέπονται στον Σωφρονιστικό Κώδικα και στον Κανονισμό Λειτουργίας των Σωφρονιστικών Καταστημάτων. Στο πλαίσιο των εποπτικών καθηκόντων του:

- i) συνεργάζεται με τον διευθυντή του καταστήματος και τους επικεφαλής των μονάδων και διατυπώνει συστάσεις για θέματα που σχετίζονται με την έκτιση των ποινών
- ii) ασκεί (ή ο αναπληρωτής του) δικαιοδοτικές και πειθαρχικές εξουσίες, ιδίως όσον αφορά την τήρηση όλων των σχετικών νόμων και κανονισμών που ισχύουν – συμπεριλαμβανομένων των ατομικών συνθηκών κράτησης των κρατουμένων – και την επιβολή μέτρων ασφαλείας
- iii) προεδρεύουν της πειθαρχικής επιτροπής, η οποία είναι αρμόδια για την εκδίκαση πειθαρχικών παραβάσεων και για τη χορήγηση τακτικών αδειών (κάτι που δεν ισχύει για προσωρινά κρατούμεν@) και εκπαιδευτικών αδειών
- iv) χορηγούν έκτακτες άδειες για οικογενειακούς, επαγγελματικούς ή άλλους επείγοντες και απρόβλεπτους λόγους
- v) συμμετέχουν, κατόπιν πρόσκλησης ή με δική τους πρωτοβουλία, στις ακροάσεις του Συμβουλίου Φυλακών
- vi) μπορούν να προσφύγουν κατά των αποφάσεων του Συμβουλίου Φυλακής ενώπιον του Δικαστηρίου Εκτέλεσης Ποινών, κατά την κρίση τους
- vii) διατάσσουν τα κατάλληλα μέτρα όταν ένα κρατούμενο άτομο δεν είναι σε θέση να συναινέσει ή αρνείται να συναινέσει σε ιατρική πράξη που κρίνεται απαραίτητη για την υγεία του από τον γιατρό του
- viii) μπορούν να αναλάβουν οποιαδήποτε άλλη δράση προβλέπεται σε ειδικούς κανονισμούς και να ελέγχουν τη συμμόρφωση με αυτούς.

III. Το Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών. Το Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών είναι ειδικό τμήμα του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου με τοπική αρμοδιότητα στον τόπο εκτέλεσης των ποινών στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, τον Πειραιά, την Πάτρα, τη Λάρισα και το Ηράκλειο, ή η Ολομέλεια του Δικαστηρίου σε άλλες, μικρότερες δικαιοδοσίες. Έχει την εξουσία να άρει – στο μέτρο του δυνατού – τυχόν αρνητικές επιπτώσεις της παράνομης ενέργειας για τ@ κρατούμεν@. Το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη (αρμόδιο για θέματα καταστημάτων κράτησης) πρέπει να διασφαλίζει την άμεση συμμόρφωση των σωφρονιστικών αρχών με τις αποφάσεις του Δικαστηρίου.

Το Δικαστήριο Εκτέλεσης Ποινών έχει αρμοδιότητα για:

- i) τις προσφυγές κατά των αποφάσεων του Συμβουλίου Φυλακής σχετικά με καταγγελίες που αφορούν τις ατομικές συνθήκες κράτησης
- ii) καταγγελίες που υποβάλλονται από υφιστάμενα ή πρώην κρατούμενα άτομα σχετικά με τις γενικές συνθήκες κράτησης και τη λήψη όλων των κατάλληλων μέτρων για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με τα σχετικά πρότυπα, καθώς και την καταβολή χρηματικής αποζημίωσης.
- iii) τις προσφυγές κατά πειθαρχικών ποινών και αποφάσεων σχετικά με την απόρριψη αιτήσεων χορήγησης άδειας.

Το **Γραφείο του Συνηγόρου του Πολίτη**, που συνιστά τον Εθνικό Μηχανισμό Πρόληψης των Βασανιστηρίων στην Ελλάδα, μπορεί να πραγματοποιεί συνεντεύξεις με κρατούμεν@ στο πλαίσιο

των δραστηριοτήτων παρακολούθησης και να συμπεριλαμβάνει τις μαρτυρίες τους στις εκθέσεις του σχετικά με τις συνθήκες κράτησης και τη συνολική λειτουργία των σωφρονιστικών καταστημάτων. Ωστόσο, ο Συνήγορος του Πολίτη δεν έχει την αρμοδιότητα να δέχεται επίσημες καταγγελίες ούτε αναλαμβάνει να διαβιβάζει τις καταγγελίες που ενδέχεται να λάβει κατά τη διάρκεια των επισκέψεών του στα σωφρονιστικά καταστήματα σε άλλες αρμόδιες (δικαστικές ή άλλες) αρχές.

A. Προσφυγή κατά των ατομικών συνθηκών κράτησης

Οι/ Τα κρατούμεν@ έχουν το δικαίωμα να υποβάλλουν προσφυγή σε περιπτώσεις παράνομων πράξεων ή εντολών εναντίον τους, υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχουν στη διάθεσή τους άλλα ένδικα μέσα σύμφωνα με τον Σωφρονιστικό Κώδικα. Οι προσφυγές υποβάλλονται στο Συμβούλιο Φυλακής από τα ίδια τα κρατούμενα άτομα, γραπτώς, και εντός «εύλογου χρόνου» από τη στιγμή που έλαβε χώρα η πράξη. Οι/ Τα κρατούμεν@ μπορούν να ασκήσουν έφεση ενώπιον του Δικαστηρίου Εκτέλεσης Ποινών εντός δεκαπέντε (15) ημερών από την παραλαβή της ειδοποίησης για την απόρριψη της καταγγελίας τους ή εντός ενός μηνός από τη στιγμή που υπέβαλαν την προσφυγή τους, εάν το Συμβούλιο Φυλακής δεν εξέδωσε απόφαση.

Ο μηχανισμός αυτός δεν προβλέπει νομική βοήθεια για τ@ κρατούμεν@ κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Αυτό περιλαμβάνει την εκπροσώπηση ενώπιον του Συμβουλίου, αλλά μπορεί επίσης να αφορά τη σύνταξη της ίδιας της προσφυγής, εάν το κρατούμενο άτομο δεν έχει δικηγόρο, για παράδειγμα εάν δεν διαθέτει τα χρήματα για να προσλάβει δικηγόρο και δεν γνωρίζει τα δικαιώματά του σε νομική βοήθεια ή εάν δεν του έχει ακόμη διοριστεί δικηγόρος νομικής βοήθειας. Σε αυτές τις περιπτώσεις, πρέπει να συντάξουν και να υποβάλουν την προσφυγή μόν@ τους, γραπτώς, χωρίς καμία (επίσημη) υποστήριξη από τις σωφρονιστικές αρχές. Η κατάσταση είναι ακόμη χειρότερη σε περιπτώσεις όπου οι/τα κρατούμεν@ δεν έχουν την απαραίτητη εκπαίδευση για να συντάξουν μια προσφυγή ή σε περιπτώσεις όπου δεν κατανοούν ή δεν είναι σε θέση να γράψουν στην ελληνική γλώσσα, καθώς οι υπηρεσίες μετάφρασης και διερμηνείας συνήθως δεν είναι διαθέσιμες και οι/τα συγκρατούμεν@ τους καλούνται να καλύψουν αυτό το κενό στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων. Το ζήτημα αυτό είναι ιδιαίτερα οξύ στην Ελλάδα, όπου περίπου το ήμισυ του πληθυσμού των φυλακών αποτελείται σταθερά από αλλοδαπούς.

Εκτός από την παραπάνω διαδικασία, οι/τα κρατούμεν@ έχουν επίσης το δικαίωμα να αναφέρουν στον επόπτη Εισαγγελέα του σωφρονιστικού καταστήματος οποιοδήποτε ζήτημα σχετίζεται με τις συνθήκες κράτησής τους και την άσκηση των δικαιωμάτων τους, σύμφωνα με το άρθρο 567 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (πρώην άρθρο 572). Μπορούν να υποβάλουν σχετικό αίτημα και να συναντηθούν με τον Εισαγγελέα κατά τη διάρκεια των εβδομαδιαίων επισκέψεών τους.

B. Προσφυγή κατά των γενικών συνθηκών κράτησης

Λαμβάνοντας υπόψη τις πολλαπλές καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ και την αυξανόμενη πίεση από άλλα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης της Επιτροπής κατά των Βασανιστηρίων («CPT») και της Επιτροπής Υπουργών, καθώς και από όργανα της ΕΕ για την εισαγωγή αποτελεσματικών ενδίκων μέσων για τ@ κρατούμεν@, ώστε να μπορούν να υποβάλλουν προσφυγές για τις γενικές συνθήκες κράτησης, το ελληνικό κράτος τροποποίησε τον Σωφρονιστικό Κώδικα το 2022 και θέσπισε στο άρθρο 6Α έναν νέο μηχανισμό προσφυγής για το σκοπό αυτό.

Η νέα διάταξη αφορά συνθήκες κράτησης που παραβιάζουν το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ, δηλαδή που είναι απάνθρωπες ή ταπεινωτικές ή που συνιστούν βασανιστήρια. Εάν η προσφυγή γίνει δεκτή, το Δικαστήριο μπορεί να διατάξει όλα τα κατάλληλα μέτρα κατά την κρίση του για να εξασφαλίσει τη συμμόρφωση με τα σχετικά πρότυπα διαβίωσης. Τα μέτρα αυτά περιλαμβάνουν την αλλαγή του χώρου κράτησης του κρατούμενου ατόμου σε έναν κατάλληλο χώρο εντός της ίδιας εγκατάστασης. Εάν αυτό δεν είναι εφικτό για οποιονδήποτε λόγο, συμπεριλαμβανομένης της εσωτερικής δομής του καταστήματος κράτησης ή του γεγονότος ότι δεν υπάρχουν διαθέσιμοι κατάλληλοι χώροι, το κρατούμενο άτομο μπορεί να μεταφερθεί στο νοσοκομείο της φυλακής ή σε άλλο δημόσιο νοσοκομείο ή σε άλλο κατάστημα κράτησης, κατά προτεραιότητα. Όπως ήδη αναφέρθηκε, σε περιπτώσεις όπου η μεταφορά αυτή δεν είναι εφικτή, τα κρατούμενα ΛΟΑΤΚΙ άτομα συχνά ζητούν να τοποθετηθούν σε απομονωμένους θαλάμους ή ακόμη και σε «πειθαρχικά κελιά» (δηλαδή, κελιά απομόνωσης).

Το Δικαστήριο μπορεί επίσης να επιδικάσει – επιπλέον ή αντί των ανωτέρω μέτρων – χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη που υπέστη το άτομο, ύψους πέντε (5) έως τριάντα (30) ευρώ ανά ημέρα παραβίασης, ανάλογα με τη σοβαρότητα της παραβίασης, καθώς και ευνοϊκό υπολογισμό του χρόνου κράτησης. Οι/Τα πρώην κρατούμενοι@ μπορούν επίσης να υποβάλουν προσφυγές για λόγους που σχετίζονται με τις γενικές συνθήκες κράτησης εντός τεσσάρων (4) μηνών από την ημερομηνία αποφυλάκισής τους. Η απόφαση του Δικαστηρίου δεν υπόκειται σε έφεση και πρέπει να εκτελεστεί αμέσως. Ο Συνήγορος του Πολίτη στην Ελλάδα, υπό την ιδιότητά του ως Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης (ΕΜΠ) των Βασανιστηρίων, ενημερώνεται για όλες τις αποφάσεις που σχετίζονται με την εφαρμογή του εν λόγω μέτρου.

Οι Οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών (ΟΚΠ) έχουν εκφράσει ανησυχίες ότι η διάταξη υιοθετήθηκε για να κατευνάσει τις διεθνείς ανησυχίες και θα ήταν δύσκολο να εφαρμοστεί στην πράξη.⁷⁴ Τα πρώτα χρόνια μετά την υιοθέτηση αυτού του μέτρου δυστυχώς επιβεβαιώνουν αυτούς τους φόβους.⁷⁵ Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρέχονται από τον Συνήγορο του Πολίτη κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας (Νοέμβριος 2024), έχουν υποβληθεί 226 καταγγελίες από την εισαγωγή του μέτρου το 2022. Από αυτές, τα Δικαστήρια έχουν εξετάσει περίπου τις μισές (έχουν εκδοθεί μέχρι στιγμής 115 αποφάσεις), παρουσιάζοντας σοβαρές καθυστερήσεις με προφανή και άμεσο αντίκτυπο στ@ ενδιαφερόμεν@ κρατούμεν@. Επιπλέον, από τις 115 αποφάσεις που εκδόθηκαν, μόνο 9 ήταν υπέρ τ@ κρατούμεν@, διατάσσοντας ένα συνδυασμό μέτρων, συμπεριλαμβανομένης της μεταφοράς σε διαφορετικό κατάστημα κράτησης και χρηματικής ικανοποίησης. Οι υπόλοιπες προσφυγές απορρίφθηκαν. Το ζήτημα αυτό έχει εξεταστεί επανειλημμένα από τα ανώτερα Δικαστήρια, τα οποία έχουν εκδώσει γνωμοδοτήσεις με στόχο να ευαισθητοποιήσουν τη δικαστική εξουσία σχετικά με την ανάγκη ορθής εφαρμογής του νέου ένδικου βοηθήματος.

⁷⁴ Βλ. https://www.hlhr.gr/wp-content/uploads/2022/10/%CE%A3%CE%A7%CE%95%CE%94%CE%99%CE%9F-%CE%9D%CE%9F%CE%9C%CE%9F%CE%A5-%CE%A3%CE%A9%CE%A6%CE%A1%CE%9F%CE%9D%CE%99%CE%A3%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A3_%CE%95%CE%BB%CE%95%CE%94%CE%91.pdf.

⁷⁵ Βλέπε επίσης τις σχετικές παρατηρήσεις του ελληνικού ΕΜΠ σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 6Α στο *greece-criminal-detention-2024-country-study_en.pdf* (σ. 64-65). Ο ελληνικός ΕΜΠ σημειώνει, μεταξύ άλλων, ότι μέχρι τις 15.04.2024 δεν είχε υποβληθεί καμία προσφυγή για τη φυλακή Κορυδαλλού και το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο του Κορυδαλλού.

Γ. Προσφυγές κατά αποφάσεων της Κεντρικής Επιτροπής Μεταγωγών

Μια Κεντρική Επιτροπή για τις μεταγωγές κρατουμένων λειτουργεί στο πλαίσιο του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη, με αρμοδιότητα να αποφασίζει για όλα τα θέματα που σχετίζονται με τη μεταφορά κρατουμένων, εκτός από εκείνα που αφορούν την ποινική έρευνα ή την εμφάνιση του κρατουμένου ενώπιον Δικαστηρίου ή άλλης δημόσιας αρχής. Η Επιτροπή εξετάζει αιτήματα μεταφοράς τόσο από τις σωφρονιστικές αρχές όσο και από τα ίδια τα κρατούμενα άτομα, συμπεριλαμβανομένων αιτημάτων μεταγωγής για προσωπικούς λόγους, τα οποία, όπως αναφέρθηκε, μπορεί να είναι ιδιαίτερα σημαντικά για τα κρατούμενα ΛΟΑΤΚΙ άτομα.

Εφαρμογή στην πράξη

Η πρόσβαση σε δικηγόρο και η αποτελεσματική νομική εκπροσώπηση εντός των φυλακών έχει αναδειχθεί σε βασικό ζήτημα. Ο αριθμός των δικηγόρων με επαρκή γνώση των ζητημάτων που αφορούν τις φυλακές είναι εξαιρετικά μικρός. Η εύρεση δικηγόρων με γνώσεις τόσο για τα ζητήματα που αφορούν τις φυλακές όσο και για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ είναι ακόμη πιο δύσκολη. Τα πράγματα είναι πιο δύσκολα όταν το κρατούμενο άτομο πρέπει να βασιστεί στη νομική βοήθεια για οικονομικούς λόγους. Αν και αναφέρεται ότι η πρόσβαση στη νομική βοήθεια δεν είναι ιδιαίτερα περίπλοκη (πρέπει να υποβληθεί αίτηση στην κοινωνική υπηρεσία της φυλακής, η οποία στη συνέχεια διαβιβάζεται στον αρμόδιο Δικηγορικό Σύλλογο), υπάρχουν χρόνια προβλήματα στο σύστημα νομικής βοήθειας, όπως η έλλειψη απαιτήσεων εξειδίκευσης και εγγυήσεων, καθώς και η έλλειψη κινήτρων για τους δικηγόρους να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα (περιορισμένα κονδύλια, ελάχιστη αμοιβή που καταβάλλεται με σοβαρές καθυστερήσεις κ.λπ.).

Οι παραπάνω ελλείψεις επιδεινώνονται από το γεγονός ότι η πρόσβαση σε ένδικο μέσα και μηχανισμούς αναφοράς εντός των φυλακών εξαρτάται από την πρωτοβουλία t@κρατουμέν@, που πρέπει να γνωρίζει τα δικαιώματά του και να συντάξει την καταγγελία του γραπτώς χωρίς τη βοήθεια δικηγόρου. Αυτό είναι ιδιαίτερα προβληματικό για κρατουμέν@ που δεν μιλούν τη γλώσσα ή έχουν μαθησιακές δυσκολίες. Επιπλέον, η εμπιστευτικότητα των ακροάσεων εντός της φυλακής (π.χ. ενώπιον του εποπτεύοντος Εισαγγελέα) δεν είναι εγγυημένη, καθώς μπορεί να είναι παρόν και το προσωπικό της φυλακής. Ο μεγάλος αριθμός αλλοδαπών στις ελληνικές φυλακές υπογραμμίζει τη σημαντική ανάγκη για υπηρεσίες διερμηνείας — ένα ζήτημα που επηρεάζει όλα τα άτομα που βρίσκονται στη φυλακή, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που ανήκουν στην κοινότητα ΛΟΑΤΚΙ. Τα γλωσσικά εμπόδια μπορούν να περιορίσουν σοβαρά την ικανότητα των κρατουμένων να επικοινωνούν με το προσωπικό, να εκφράζουν τις ανησυχίες τους και να κατανοούν τα δικαιώματά τους. Κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας, δύο από τα ερωτηθέντα άτομα ανέφεραν ότι δεν μιλούσαν ελληνικά εκείνη την περίοδο και αντιμετώπιζαν δυσκολίες στην επικοινωνία με το προσωπικό της φυλακής. Μία συμμετέχουσα ανέφερε ότι εξέφρασε τις ανάγκες της στα αγγλικά σε έναν κοινωνικό λειτουργό, ο οποίος της έθεσε μερικές ερωτήσεις και στη συνέχεια της παρείχε πρόσβαση σε είδη, εκτός τροφίμων. Δεν έλαβε καμία πληροφορία σχετικά με τα δικαιώματά της.

Η ποικιλομορφία του πληθυσμού των φυλακών, σε συνδυασμό με τις περιορισμένες υπηρεσίες διερμηνείας, δημιουργεί ένα περιβάλλον όπου τα άτομα διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο να μην λάβουν την υποστήριξη που χρειάζονται. Σε πολλές περιπτώσεις, το προσωπικό των φυλακών

βασίζεται σε άλλ@ κρατούμεν@ για να λειτουργήσουν ως άτυποι διερμηνείς — μια πρακτική που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο την ακρίβεια και την εμπιστευτικότητα και ενδεχομένως να οδηγήσει σε εκμετάλλευση και κακοποιητικές σχέσεις.

Η ΖΩΗ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ

Τα ΛΟΑΤΚΙ κρατούμεν@ μπορεί να έχουν μια δύσκολη ζωή στη φυλακή, ανάλογα με τις ατομικές τους περιστάσεις. Είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη οι διάφορες αλληλοεπικαλυπτόμενες ταυτότητές τους και η ποικιλομορφία εντός της ίδιας της ομάδας. Όσ@ «περνάνε» ως cisgender και ετεροφυλόφιλ@ είναι λιγότερο πιθανό να αντιμετωπίσουν εμφανή διάκριση στο περιβάλλον της φυλακής. Αντίθετα, όσ@ είναι εμφανώς μη συμμορφούμεν@ με το φύλο τους ή εκφράζουν ανοιχτά μη ετεροκανονικές ταυτότητες συχνά αντιμετωπίζουν ένα πιο επισφαλές περιβάλλον. Αν και υπάρχουν ορισμένες μορφές θεσμικής προστασίας, αυτές είναι συχνά υπό όρους και συνδέονται με την προσδοκία ότι τα άτομα αυτά δεν πρέπει να «προκαλούν» ή να «επιδεικνύουν» τη σεξουαλικότητά τους και ότι είναι στο χέρι τους να αποφύγουν τις συγκρούσεις.

Οι/Τα συμμετέχοντες/@ στην έρευνα ήταν σαφείς/ή ότι η αποκάλυψη της σεξουαλικής τους ταυτότητας στη φυλακή ενέχει συγκεκριμένους κινδύνους, όπως παρενόχληση, βία, εκβιασμό και εκφοβισμό. Ως αποτέλεσμα, τα περισσότερ@ αποφεύγουν να μοιραστούν την ΛΟΑΤΚΙ ταυτότητά τους. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τους ομοφυλόφιλους άνδρες, οι οποίοι προτιμούν να αυτοπροσδιορίζονται ως αμφιφυλόφιλοι, αν είναι απαραίτητο. Είναι πιο πιθανό να αντιμετωπίσουν χλευασμό όταν η έκφραση του φύλου τους τείνει προς το θηλυκό, καθώς και απομόνωση και περιθωριοποίηση, συμπεριλαμβανομένης της τοποθέτησής τους σε ειδικές πτέρυγες για να αποφευχθούν επικίνδυνες καταστάσεις. Τα πράγματα φαίνεται να είναι καλύτερα στις γυναικείες εγκαταστάσεις. Μια συνεντευξιαζόμενη που αυτοπροσδιορίζεται ως λεσβία περιέγραψε ένα πιο χαλαρό περιβάλλον όπου, αν και τα ζητήματα ΛΟΑΤΚΙ μπορεί να μην συζητούνται ανοιχτά, υπάρχει ωστόσο μια γενική ανοχή όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις εντός της φυλακής.

Η μεταχείριση από τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους ποικίλλει, αλλά έχουν αναφερθεί περιπτώσεις χλευασμού και παρενόχλησης. Οι τρανς γυναίκες είναι συχνά στόχος τέτοιων παρενοχλήσεων, καθώς ταυίζονται τακτικά με το λάθος φύλο και θεωρούνται ψυχικά άρρωστες.

Η επαφή με τον έξω κόσμο επιτυγχάνεται μέσω επισκέψεων, τηλεφωνικών/διαδικτυακών κλήσεων και αδειών εξόδου.

Το πλαίσιο για τις επισκέψεις στις ελληνικές φυλακές είναι γενικά αυστηρό και εφαρμόζεται ομοιόμορφα, ανεξάρτητα από την ταυτότητα φύλου ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό του/της κρατουμέν@. Στην πράξη, το δικαίωμα επίσκεψης χορηγείται συνήθως μόνο σε συγγενείς πρώτου βαθμού. Οι σύζυγοι και οι/τα εγγεγραμμέν@ σύντροφοι, καθώς και τα παιδιά των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων, επιτρέπεται να τους επισκέπτονται σύμφωνα με τις ίδιες διατάξεις που ισχύουν για τους/τις συζύγους και τα παιδιά των cis και ετεροφυλόφιλων κρατουμένων. Ωστόσο, οι πρακτικές συνθήκες καθιστούν αυτή τη δυνατότητα πιο περίπλοκη, ιδίως λόγω του φόβου εκφοβισμού, απειλών ή σωματικής βίας από άλλ@ κρατούμεν@. Υποθετικά, ένα νόμιμα παντρεμένο άτομο μπορεί να δέχεται επισκέψεις από τον/την σύζυγό του/της και, σύμφωνα με την επιτόπια έρευνα μας, δεν συναντήσαμε καμία περίπτωση όπου σε κάποι@ αρνήθηκαν τέτοιες επισκέψεις λόγω της οικογενειακής του/της κατάστασης. Ωστόσο, τα περισσότερ@ ερωτηθέντ@ ήταν άγαμ@ και,

ως εκ τούτου, δεν μπορούσαν να δουν τους/τις συντρόφους τους/τις κατά τη διάρκεια των επισκέψεων.

Αυτό εγείρει σημαντικά ερωτήματα σχετικά με τη μεταχείριση των άγαμων ομόφυλων ζευγαριών, ιδίως πριν από τη νομική αναγνώριση του γάμου μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου στην Ελλάδα. Δεν είναι σαφές εάν σε άγαμο@ ομόφυλ@ συντρόφ@ έχει αρνηθεί το δικαίωμα επίσκεψης αποκλειστικά λόγω της νομικής τους κατάστασης και εάν άτομα που βρίσκονται σε ομόφυλες σχέσεις έχουν επιλέξει να μην δηλώσουν τους/τις συντρόφ@ τους ως επισκέπτ@ από φόβο για στιγματισμό ή διάκριση.

Οι συζυγικές επισκέψεις δεν ρυθμίζονται – και ως εκ τούτου δεν επιτρέπονται στην πράξη ούτε για ζευγάρια του ίδιου φύλου ούτε για ζευγάρια διαφορετικού φύλου. Η προηγούμενη κυβέρνηση ανέλαβε μια σχετική πρωτοβουλία, με την οποία δημιουργήθηκε ένας κατάλληλος χώρος στη φυλακή Γρεβενών. Ωστόσο, αυτό δεν θεσμοθετήθηκε ποτέ, καθώς τα απαραίτητα υπουργικά διατάγματα για την έναρξη της πρωτοβουλίας δεν υπογράφηκαν ποτέ. Κατά τη διάρκεια της προηγούμενης διοίκησης, υπήρξαν αναφορές ότι το προσωπικό των φυλακών «έκλεινε τα μάτια» σε ορισμένες περιπτώσεις. Κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας, αναφέρθηκε μια ενδιαφέρουσα περίπτωση, όπου μια γυναίκα κρατούμενη ζήτησε να μεταφερθεί η σύντροφός της στο ίδιο κελί με αυτήν, και το αίτημά τους έγινε πράγματι δεκτό.

Τέλος, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι, εκτός από τη μονάδα τρανς του Κορυδαλλού, υπάρχουν μόνο δύο γυναικείες φυλακές στην Ελλάδα: μία για προφυλακισμένες κρατούμενες στον Κορυδαλλό και μία στην Θήβα. Αυτή η περιορισμένη γεωγραφική κατανομή σημαίνει ότι δεν έχουν όλες οι κρατούμεν@ ίση πρόσβαση στις επισκέψεις, καθώς οι οικογένειές τους μπορεί να ζουν μακριά από αυτές τις εγκαταστάσεις και δεν υπάρχει δυνατότητα να μετακινηθούν πιο κοντά. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η απόσταση δημιουργεί ένα σημαντικό εμπόδιο, ειδικά όταν δεν υπάρχουν διατάξεις που να διευκολύνουν ή να αντισταθμίζουν τις επισκέψεις από μακρινές αποστάσεις.

Η επιτόπια έρευνα επιβεβαίωσε ότι τ@ κρατούμεν@ που δέχονται επισκέψεις από συγγενείς που ζουν στο εξωτερικό χορηγείται μια επιπλέον ώρα επίσκεψης, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου. Αν και αυτή η εξαίρεση προσφέρει κάποια ανακούφιση, υπογραμμίζει την έλλειψη ευρύτερων, συστηματικών μέτρων για τη διασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης σε επαφή με την οικογένεια για όλα τα άτομα που βρίσκονται στη φυλακή —ιδίως εκείνα που βρίσκονται μακριά από τα δίκτυα υποστήριξής τους.

Τα κρατούμεν@ δεν επιτρέπεται να έχουν κινητά τηλέφωνα. Ωστόσο, έχουν πρόσβαση σε σταθερά τηλέφωνα που λειτουργούν με τηλεφωνικές κάρτες. Η φυλακή παρέχει ένα επίδομα για κλήσεις (περίπου 4 ευρώ/μήνα), το οποίο, ωστόσο, είναι πολύ μικρό ποσό και δεν επαρκεί για την κατάλληλη επικοινωνία, ειδικά για όσ@ κρατούμεν@ πρέπει να καλούν στο εξωτερικό. Επιπλέον, έχει αναφερθεί ότι τα μακροχρόνι@ κρατούμεν@ μπορεί να «συσσωρεύουν» χρόνο ομιλίας, μη επιτρέποντας σε άλλ@ να χρησιμοποιούν το τηλέφωνο κατά τη διάρκεια του χρόνου που τους έχει δοθεί.

Τέλος, τα κρατούμεν@ έχουν δικαίωμα σε άδειες απουσίας, υπό την προϋπόθεση ότι πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις, όπως το ποσοστό της ποινής που έχουν εκτίσει, η καλή συμπεριφορά

κ.λπ. Αυτές περιλαμβάνουν τακτικές άδειες, εκπαιδευτικές άδειες και έκτακτες άδειες (για επείγοντα προσωπικά θέματα, όπως νοσηλεία στενού συγγενή, κηδείες κ.λπ.).

ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Συνολικά, το πλαίσιο πολιτικής για τα ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενα είναι εξαιρετικά ανεπαρκές. Το βασικό μέσο πολιτικής σε αυτόν τον τομέα παραμένει η Εθνική Στρατηγική για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, η οποία δεν περιέχει συγκεκριμένες συστάσεις για δράσεις που αφορούν τις φυλακές.

Οι κατευθυντήριες γραμμές για τη μεταχείριση των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων, που εφαρμόζουν την Εθνική Στρατηγική στο σωφρονιστικό σύστημα, αξιολογούνται ως ένα αναποτελεσματικό εργαλείο που δεν προσφέρει καμία πραγματική καθοδήγηση στο σωφρονιστικό προσωπικό. Το περιεχόμενό τους περιορίζεται στις σχετικές νομικές διατάξεις και στο πλαίσιο πολιτικής, χωρίς παραδείγματα εφαρμογής τους στην πράξη. Οι κατευθυντήριες γραμμές είναι ελλιπείς και ανεπαρκείς, καθώς δεν αναφέρουν σημαντικές διασφαλίσεις. Τέλος, είναι κακής ποιότητας, περιέχουν εμφανή λάθη και παραλείψεις και δεν έχουν επικαιροποιηθεί με σημαντικές εξελίξεις. Δεν πληρούν τα διεθνή πρότυπα για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ (π.χ. αναφέρουν ότι η νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου εξαρτάται από το αν το άτομο που την αιτείται είναι άγαμο), καθώς και τα πρότυπα για την ανάπτυξη των ανθρωπίνων πόρων στον δημόσιο τομέα (βλ. π.χ. Ευρωπαϊκό Δίκτυο Δημόσιων Υπηρεσιών Απασχόλησης, Εργαλείο για τους Επαγγελματίες σχετικά με τη Διαχείριση της Γνώσης) και τις μεθοδολογίες ανάπτυξης ικανοτήτων εν γένει.

Ένα δομημένο σύστημα κατάρτισης για τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους, εκτός από την κατάρτιση στο χώρο εργασίας, έχει θεσπιστεί μόλις πρόσφατα (η τέταρτη τάξη εκπαιδευόμενων βρίσκεται επί του παρόντος σε κατάρτιση) και δεν έχει ακόμη αξιολογηθεί. Τα υποχρεωτικά εκπαιδευτικά προγράμματα για τους ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενους φαίνονται επαρκή από θεωρητική άποψη, αλλά δεν προσφέρουν πρακτικές οδηγίες βασισμένες σε πραγματικά σενάρια. Οι μεθοδολογίες κατάρτισης που χρησιμοποιούνται είναι απαρχαιωμένες και έχουν αποδειχθεί αναποτελεσματικές για την εκπαίδευση ενηλίκων. Δεν εφαρμόζονται ορθές πρακτικές στην εκπαίδευση ενηλίκων/επαγγελματιών (όπως η εφαρμογή αρχών ευθυγραμμισμένων προγραμμάτων σπουδών, μοντέλα κατάρτισης βασισμένα στην εμπειρική μάθηση κ.λπ.).

Συστάσεις :

Βελτίωση της συλλογής δεδομένων και της έρευνας

- Δημιουργία συστηματικών, αναλυτικών μηχανισμών συλλογής δεδομένων με έμφαση στις εμπειρίες και τις ανάγκες των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων, διασφαλίζοντας ότι όλες οι ταυτότητες που εμπίπτουν σε αυτήν την κατηγορία εκπροσωπούνται επαρκώς (όχι μόνο οι τρανς γυναίκες).
- Προτεραιότητα στις μεθοδολογίες συμμετοχικής έρευνας που εμπλέκουν τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ άμεσα και με ασφαλή τρόπο. Τήρηση αυστηρών προτύπων εμπιστευτικότητας, ιδιωτικότητας και προστασίας των προσωπικών δεδομένων, ιδίως για τους κρατούμενους, οι οποίοι αντιμετωπίζουν αλληλοεπικαλυπτόμενες ευπάθειες και συγκεκριμένους κινδύνους.
- Ανάπτυξη καναλιών επικοινωνίας και ενθάρρυνση της νομοθεσίας και της χάραξης πολιτικής με βάση τα δεδομένα.
- Βελτίωση της πρόσβασης της κοινωνίας των πολιτών στις φυλακές για σκοπούς παρακολούθησης, αναφοράς και υπεράσπισης.

Ανάπτυξη πολιτικών για τους ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενους

- Ανάπτυξη στοχευμένων, βασισμένων στη γνώση πολιτικών σχετικά με τα δικαιώματα και τη μεταχείριση των ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενων, οι οποίες θα ενσωματώνουν τις Αρχές της Γιογκιακάρτα+10 του 2017, θέτοντας σαφείς, χρονικά προσδιορισμένους στόχους.
- Καθορισμός σαφών διαδικασιών και κατευθυντήριων γραμμών για την τοποθέτηση και τη διαχείριση των τρανς κρατούμενων και συμπερίληψη σαφών, λεπτομερών πρωτοκόλλων σε βασικούς τομείς λειτουργίας, συμπεριλαμβανομένων των ερευνών, της χρήσης βίας, των καθηκόντων του προσωπικού, της πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη (συμπεριλαμβανομένης της ορμονοθεραπείας και της χειρουργικής επέμβασης επιβεβαίωσης φύλου) και του δικαιώματος συμμετοχής σε δραστηριότητες και
- Έρευνα και πιλοτικές πρωτοβουλίες, όπως ξεχωριστές εγκαταστάσεις ή μονάδες για ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενους εκτός από τις τρανς γυναίκες.

Βελτίωση των συνθηκών κράτησης και επιβολή νομικών προστατευτικών μέτρων

- Λήψη γενικών μέτρων για τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης και την αντιμετώπιση συστημικών προβλημάτων που επηρεάζουν όλους τους κρατούμενους.
- Αντιμετώπιση των προβλημάτων που σχετίζονται με την υγιεινή, τον διαθέσιμο χώρο και την πρόσβαση σε ουσιαστικές δραστηριότητες στη μονάδα για τρανς γυναίκες.
- Αντιμετώπιση της απομόνωσης από τον γενικό πληθυσμό των φυλακών (είτε στη μονάδα τρανς είτε σε ειδικές πτέρυγες/κελιά πειθαρχίας) μέσω εποπτευόμενων κοινών δραστηριοτήτων και προγραμμάτων ευαισθητοποίησης/οικοδόμησης ενσυναίσθησης για τον γενικό πληθυσμό των φυλακών.
- Εφαρμογή νομοθετικών διατάξεων που παραμένουν σε μη εφαρμογή, όπως η καθορισμός ειδικών μέτρων για τη μεταχείριση των ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενων.

Μέτρα που προάγουν την αξιοπρέπεια

- Εξασφάλιση αποφάσεων τοποθέτησης και εισδοχής που σέβονται και δίνουν προτεραιότητα στην ασφάλεια και την αξιοπρέπεια των ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενων και τους ενθαρρύνουν να είναι ανοιχτοί σχετικά με την ταυτότητα και τις συγκεκριμένες ανάγκες τους. Αυτά μπορεί να περιλαμβάνουν κατάλληλες εγκαταστάσεις που εξασφαλίζουν την ιδιωτικότητα, την αποφυγή επεμβατικών διαδικασιών (ενδεχομένως μέσω της χρήσης τεχνολογίας, όπως σωματικοί σαρωτές).
- Το ελληνικό σωφρονιστικό σύστημα θα πρέπει να ενσωματώσει μια συμμετοχική προσέγγιση για να κατανοήσει καλύτερα πώς τα άτομα ορίζουν τη δική τους αξιοπρέπεια και ποιες μορφές υποστήριξης είναι σημαντικές για αυτά. Αυτό περιλαμβάνει την άμεση συνεργασία με τους ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενους και τις κοινότητές τους για τη διαμόρφωση πολιτικών που αντανακλούν τις εμπειρίες και τις ανάγκες τους. Για παράδειγμα, οι τρανς γυναίκες που συμμετείχαν στη συνέντευξη κατά τη διάρκεια της έρευνας τόνισαν ότι η πρόσβαση σε προϊόντα προσωπικής φροντίδας – όπως μαλακτικό, λοσιόν σώματος και προϊόντα μακιγιάζ – συμβάλλει σημαντικά στην αίσθηση αξιοπρέπειας, αυτοεκτίμησης και συνολικής ευημερίας τους.
- Ευαισθητοποίηση, ενημέρωση και ευαισθητοποίηση τόσο του προσωπικού όσο και των κρατούμενων σχετικά με τη χρήση σεβαστής γλώσσας και την αποφυγή λανθασμένης αναφοράς του φύλου και του ονόματος.

Εγγύηση για υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης χωρίς αποκλεισμούς και με επίκεντρο τον άνθρωπο

- Διασφάλιση ότι όλοι οι ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενοι έχουν πρόσβαση σε ολοκληρωμένες, χωρίς διακρίσεις και χωρίς αποκλεισμούς υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης.
- Παρέχετε αδιάλειπτη πρόσβαση σε κρίσιμα φάρμακα, ιδίως για άτομα που ζουν με HIV ή με άλλες χρόνιες παθήσεις. Εξετάστε εκ νέου τη διασπορά των κρατουμένων με HIV+ σε πολλαπλές εγκαταστάσεις, καθώς αυτό είναι μη ρεαλιστικό στο πλαίσιο του τρέχοντος συστήματος στην Ελλάδα.
- Διασφάλιση της ορθής εφαρμογής των νομικών διατάξεων που αφορούν την υγειονομική περίθαλψη: αυτό περιλαμβάνει την εξαιρετική προσφυγή σε εξωτερικό ιατρικό προσωπικό, η οποία έχει πλέον καταστεί κανονικότητα τουλάχιστον για τους γιατρούς και τους ειδικούς, τη δημιουργία πτέρυγας ψυχικής υγείας για γυναίκες κ.λπ.
- Αντιμετώπιση της έλλειψης προσωπικού στην υγειονομική περίθαλψη των φυλακών και έμφαση στην επαρκή εσωτερική περίθαλψη, συμπεριλαμβανομένης της περίθαλψης από ειδικούς. Ελαχιστοποίηση της εξάρτησης από εξωτερικούς παρόχους υγειονομικής περίθαλψης, ιδίως όταν αυτό οδηγεί σε καθυστερήσεις στην πρόσβαση ή σε κινδύνους για την εμπιστευτικότητα των ιατρικών δεδομένων.
- Να καταπολεμήσει την παθολογικοποίηση των τρανς κρατουμένων μέσω κατάλληλης κατάρτισης και ευαισθητοποίησης, καθώς και πρωτοκόλλων θεραπείας.
- Να δοθεί προτεραιότητα στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας έναντι της αποκλειστικής εξάρτησης από τη φαρμακοθεραπεία.
- Διασφάλιση της πρόσβασης των τρανς κρατουμένων που κρατούνται στην ειδική μονάδα του Κορυδαλλού σε ψυχιατρική περίθαλψη και υποστήριξη, καθώς και σε υπηρεσίες αποκατάστασης.
- Επαναφορά της δωρεάν και εμπιστευτικής διανομής προφυλακτικών και άλλων ειδών για ασφαλέστερο σεξ σε όλες τις εγκαταστάσεις κράτησης.
- Παροχή τακτικών, εμπιστευτικών υπηρεσιών εξέτασης και συμβουλευτικής για **σεξουαλικά μεταδιδόμενες λοιμώξεις (ΣΜΛ)**, συμπεριλαμβανομένου του HIV.
- Να ενσωματωθεί η σεξουαλική αγωγή και οι στρατηγικές μείωσης των βλαβών στις υπηρεσίες υγείας των κρατουμένων.

Παροχή υποχρεωτικής, εξειδικευμένης κατάρτισης

- Ανάπτυξη και εφαρμογή **υποχρεωτικής, συνεχούς κατάρτισης** για όλο το σωφρονιστικό προσωπικό, συμπεριλαμβανομένων των σωφρονιστικών υπαλλήλων, των παρόχων υγειονομικής περίθαλψης και των ψυχολόγων, με ιδιαίτερη έμφαση στα εξής:
 - Τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη νομοθεσία κατά των διακρίσεων
 - Την ποικιλομορφία των φύλων και τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ
 - Πρακτικές αποκλιμάκωσης και αντιμετώπισης τραυματικών εμπειριών
- Διασφάλιση ότι η εκπαίδευση δίνει έμφαση σε πρακτικά σενάρια και ενσωματώνει τις προοπτικές των ΛΟΑΤΚΙ κρατουμένων.
- Διασφάλιση ότι το εκπαιδευτικό υλικό και οι κατευθυντήριες γραμμές είναι ακριβή, ολοκληρωμένα και ενημερωμένα.

Αντιμετώπιση της αυτοτραυματικής συμπεριφοράς χωρίς απομόνωση

- Ανάπτυξη και εφαρμογή ενός μη τιμωρητικού πρωτοκόλλου για τον εντοπισμό και την αντιμετώπιση των κινδύνων αυτοτραυματισμού, προσαρμοσμένου στις συγκεκριμένες ευπάθειες των ατόμων ΛΟΑΤΚΙ.
- Αποφύγετε τη χρήση της απομόνωσης ως μέτρο προστασίας ή πειθαρχική αντίδραση για άτομα που διατρέχουν κίνδυνο αυτοτραυματισμού.
- Παρέχετε ψυχολογική υποστήριξη και μηχανισμούς υποστήριξης από ομοτίμους ως εναλλακτικές λύσεις της απομόνωσης.

Πρόσβαση στη δικαιοσύνη

- Διασφαλίστε ότι οι ΛΟΑΤΚΙ κρατούμενοι λαμβάνουν σαφείς πληροφορίες σχετικά με τα δικαιώματά τους κατά τη διάρκεια της κράτησης, συμπεριλαμβανομένων γραπτών πληροφοριών, και ότι τους επιτρέπεται να διατηρούν μαζί τους τυχόν έγγραφα σχετικά με τα δικαιώματά τους που τους παρέχονται.
- Διασφαλίστε ότι οι πληροφορίες σχετικά με τα δικαιώματα είναι προσβάσιμες στους κρατούμενους που δεν μιλούν ελληνικά, καθώς και στους κρατούμενους με αναπηρίες. Διασφαλίστε τη διαθεσιμότητα και την υψηλή ποιότητα των υπηρεσιών μετάφρασης και διερμηνείας κατά τη διάρκεια της κράτησης, συμπεριλαμβανομένης της νοηματικής γλώσσας.
- Διασφάλιση ότι οι κρατούμενοι έχουν πρόσβαση σε πόρους που θα τους επιτρέψουν να κατανοήσουν καλύτερα τα δικαιώματά τους (όπως σχετικά βιβλία, διαδικτυακοί πόροι, υλικό που παράγεται από ΟΚΠ κ.λπ.).
- Αντιμετωπίστε τις χρόνιες ελλείψεις στο σύστημα νομικής συνδρομής, συμπεριλαμβανομένης της εξειδίκευσης των δικηγόρων σε θέματα και διαδικασίες φυλακών, του πεδίου εφαρμογής της νομικής βοήθειας και της ταχείας αμοιβής των δικηγόρων.
- Να εξετάσει τη δημιουργία της θέσης του «δικηγόρου φυλακών», ο οποίος θα λειτουργεί ως σημείο επαφής για την ενημέρωση των κρατουμένων σχετικά με τα νομικά τους δικαιώματα και θα εξασφαλίζει την πρόσβασή τους στη νομική συνδρομή, συμβάλλοντας στην γεφύρωση του χάσματος μεταξύ αυτών και των υπηρεσιών νομικής υποστήριξης.

Διατομεακή συνεργασία και ευαισθητοποίηση

- Προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των κρατικών αρχών, των τοπικών κυβερνήσεων και των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών για την ανάπτυξη και την υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και ουσιαστικών δραστηριοτήτων εντός των φυλακών.
- Ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού σχετικά με τα δικαιώματα των κρατουμένων (ΛΟΑΤΚΙ).
- Ενδυνάμωση των κρατουμένων ΛΟΑΤΚΙ μέσω της πρόσβασης σε δίκτυα ομοτίμων, ομάδες υποστήριξης και εκπαίδευση σε θέματα νομικών δικαιωμάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Athens Voice. (2024, Μάρτιος). Ομοφοβία στη Θεσσαλονίκη: Επίθεση σε δύο τρανς άτομα από όχλο 150 ατόμων. Ανακτήθηκε από

<https://www.athensvoice.gr/epikairota/ellada/841035/omofobia-sti-thessaloniki-epithesi-se-trans-kai-fasismos/>

AVMag. (χ.χ.). Το ΣΥΔ για το αντιεπιστημονικό συνέδριο του ΣΕΓΜ με τη στήριξη της Ιατρικής Σχολής Αθηνών. Ανακτήθηκε από <https://avmag.gr/to-syd-gia-to-antiepistimoniko-synedrio-tou-segm-me-ti-stirixi-tis-iatrikis-scholis-athinon/>

Colour Youth – Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας. (2020). Οδηγός για νέα τρανς άτομα, βασικές πληροφορίες για ζητήματα ταυτότητας φύλου, Ανακτήθηκε από <https://www.colouryouth.gr/wp-content/uploads/2020/03/ΟΔΗΓΟΣ-ΓΙΑ-NEA-TPANΣ-ATOMA.pdf>

Colour Youth – Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας. (n.d.). Ορολογίες, Μάθε όσα ήθελες να μάθεις για τους LGBTQI+ όρους, αλλά ντρεπόσουν να ρωτήσεις, Ανακτήθηκε από <https://www.colouryouth.gr/terms/>

Constandinidou, H. (2017). Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου στην Ελλάδα. *International Family Law Journal*, 257–310. Ανακτήθηκε από <https://www.cslawfirm.gr/en/legal-recognition-of-gender-identity-in-greece/>

CPT. (2023). Έκθεση προς την ελληνική κυβέρνηση σχετικά με την ad hoc επίσκεψη στην Ελλάδα που πραγματοποίησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και των Απάνθρωπων ή Ταπεινωτικών Μεταχειρίσεων ή Τιμωριών (CPT) από τις 8 έως τις 11 Νοεμβρίου 2022. Ανακτήθηκε από <https://rm.coe.int/1680ac59d6>

Datawrapper. (χ.χ.). *Infographic: Gender divide and incarceration*. Ανακτήθηκε από https://www.datawrapper.de/_iO3xA/

Deftou, M. L. (11 Απριλίου 2024). Η Ελλάδα επιτυγχάνει την ισότητα στο γάμο: Τι γίνεται με τα πλήρη γονικά δικαιώματα για τα άτομα LGBTQI;

Eteron. (2024). Νέα παρουσίαση: Φύλο και φυλετική κατανομή. Ανακτήθηκε από <https://eteron.org/wp-content/uploads/2024/06/new-presentation-gender-divide-1.pdf>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2024). Έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της στρατηγικής για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα 2020-2025. Ανακτήθηκε από https://commission.europa.eu/document/download/d9e23ccc-4032-41d0-b208-68650103ef8a_en

Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT). (2021). Έκθεση προς την ελληνική κυβέρνηση σχετικά με την ad hoc επίσκεψη στην Ελλάδα από τις 22 Νοεμβρίου έως την 1η Δεκεμβρίου 2021. Ανακτήθηκε από <https://rm.coe.int/1680a7ce96>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT). (2023). Έκθεση προς την ελληνική κυβέρνηση σχετικά με την ad hoc επίσκεψη στην Ελλάδα από τις 8 έως τις 11 Νοεμβρίου 2022. Ανακτήθηκε από <https://rm.coe.int/1680ac59d6> (Βλ. επίσης παραπάνω)

Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA). (2024). *Η ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ σε σταυροδρόμι: Πρόοδος και προκλήσεις*.

FRA – Οργανισμός των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2023). *Franet Εθνική συνεισφορά στην Έκθεση για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα 2023: Ελλάδα*, διαθέσιμη στη διεύθυνση https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fir_2023_greece_en.pdf

FRA – Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2024). *Η ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ σε σταυροδρόμι: πρόοδος και προκλήσεις*, διαθέσιμο στη διεύθυνση <https://fra.europa.eu/en/publication/2024/ΛΟΑΤΚΙ-equality-crossroads-progress-and-challenges>

Ελλάδα. (2016). *Νόμος 4443/2016: Κατά των διακρίσεων στην εργασία και την απασχόληση*. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, διαθέσιμο στο <https://www.gov.gr/en/sdg/employees/equal-treatment/general/law-4443-2016-against-discrimination-at-work-and-employment>

Ελλάδα. (2017). *Νόμος 4491/2017: Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου*, διαθέσιμος στη διεύθυνση <http://elib.aade.gr/elib/printview?d=/gr/act/2017/4491/>

Ελληνική Ένωση Υποστήριξης Τρανς (GTSA). (2024). *Δελτίο Τύπου: Η GTSA καταγγέλλει τη δολοφονία μιας τρανς γυναίκας....* Ανακτήθηκε από <https://tgender.gr/press-release-the-gtsa-denounces-the-murder-of-a-trans-woman...>

Heinrich Böll Stiftung, & Sotiropoulos, V. (2022). *Τα ΛΟΑΤΚΙ+ δικαιώματα στην Ελλάδα* [ΛΟΑΤΚΙ rights in Greece]. Ανακτήθηκε από <https://gr.boell.org/el/2022/05/25/ta-loatki-dikaiomata-stin-ellada>

ILGA-Europe. (n.d.). *Γλωσσάριο*. Ανακτήθηκε από <https://www.ilga-europe.org/about-us/who-we-are/glossary/>

Kullolli, D. (2023). *Φυλακές και κρατούμενοι: Φυλακές, αριθμός κρατουμένων, δημογραφικά χαρακτηριστικά, υπερπληθυσμός, κρατικές δαπάνες*. Ανακτήθηκε από <https://www.greeceinfofigures.com/fylakes/>

Maragoudaki, D. (2022, 7 Ιουνίου). *LGBTQ+ και ΜΜΕ: Μια δύσκολη σχέση που όμως* [ΛΟΑΤΚΙ+ και ΜΜΕ: Μια δύσκολη σχέση που όμως] διαθέσιμο στο [\(ΛΟΑΤΚΙ+ και ΜΜΕ: Μια δύσκολη σχέση που όμως](#)

Milioni, S.-O. (2017). *Υγεία και υγειονομική περίθαλψη των γυναικών κρατουμένων στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε από <https://freader.ekt.gr/eadd/index.php?doc=42125&lang=el>

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης – Ελλάδα. (χ.χ.). *Ίση μεταχείριση στην εργασία*. [Επίσημη ιστοσελίδα]

Εθνική Στρατηγική για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+. (χ.χ.). *Εθνική Στρατηγική για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+*, Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση [Εθνική Στρατηγική για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ](#)

Orlando LGBT+. (2023). *Αποκλεισμός τρανς ατόμων από σημαντικό φάρμακο ορμονοθεραπείας με απόφαση του Υπουργείου Υγείας*. Ανακτήθηκε από <https://orlandolgbt.gr/apokleismos-trans-atomon-apo-simantiko-farmako-ormonotherapeias-me-apofasi-toy-ypourgeioy-ygeias/>

Orlando LGBTQ+. (2024, 11 Φεβρουαρίου). *Ισότητα στο γάμο και την υιοθεσία και δικαιώματα των τρανς ατόμων*. Ανακτήθηκε από <https://orlandolgbt.gr/isotita-ston-gamo-kai-tin-teknothesia-k/>

Paganis, F. (2019). *Οδηγός για νέα τρανς άτομα – Βασικές πληροφορίες για θέματα ταυτότητας φύλου*. Αθήνα: Colour Youth.

PARADISO. (2019). *Βασικές κατευθυντήριες γραμμές για την παροχή υπηρεσιών υγείας σε άτομα LGBTQI+*. Ανακτήθηκε από <https://intersexgreece.org.gr/intersex-101/>

RVRN – Δίκτυο Καταγραφής Ρατσιστικής Βίας. *Ετήσια έκθεση 2023*. Διαθέσιμο στα ελληνικά στη διεύθυνση: <https://rvrn.org/el/category/ετήσιες-εκθέσεις/>

Συνήγορος του Πολίτη. (2023). *Ετήσια ειδική έκθεση 2022–2023 – Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης των Βασανιστηρίων και της Κακομεταχείρισης*. Ανακτήθηκε από <https://www.synigoros.gr/en/category/ekdoseis-ek8eseis/post/annual-special-report-2022-2023-or-national-preventive-mechanism-against-torture-and-ill-treatment>

Θεοφίλοπουλος, Θ., & Παγκάνης, Φ. (2019). Βασικές έννοιες και κατευθυντήριες γραμμές για επαγγελματίες και φοιτητές των μέσων ενημέρωσης. Σε Θ. Θεοφίλοπουλος (Επιμ.), *Η LGBTQ+ κοινότητα και τα μέσα ενημέρωσης: Οδηγός για επαγγελματίες των μέσων ενημέρωσης* (σ. 16–60). Αθήνα: Colour Youth.

Τσιτσελίκης, Κ. (2021, 31 Οκτωβρίου). *Τα δικαιώματα των κρατουμένων στην Ελλάδα: διεθνείς δεσμεύσεις και νομολογία*. Ανακτήθηκε από <https://eteron.org/wp-content/uploads/2024/06/new-presentation-gender-divide-1.pdf>

Ζάχου, Κ. (30 Οκτωβρίου 2024). *Αγκαλιάζοντας την ισότητα: η νέα νομοθεσία της Ελλάδας για το γάμο αναγνωρίζει και προστατεύει τα ζευγάρια του ίδιου φύλου*.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

«Με έβαλαν σε απομόνωση «για την προστασία μου», αλλά κανείς δεν με ρώτησε ποτέ τι χρειαζόμουν ή τι ήθελα. Ένωσα σαν να με τιμωρούσαν για αυτό που είμαι». — Τρανς κρατούμενος, [Χώρα]

«Οι φρουροί με χλεύασαν όταν ζήτησα ορμονική θεραπεία. Ένας από αυτούς είπε μάλιστα: «Εδώ δεν είναι κλινική αισθητικής». Δεν έχω λάβει τα φάρμακά μου εδώ και μήνες». — Τρανς γυναίκα, κρατούμενη σε ανδρική φυλακή

«Φοβάμαι να καταγγείλω την κακοποίηση γιατί δεν εμπιστεύομαι κανέναν μέσα. Την τελευταία φορά που μίλησα, με απείλησαν άλλοι κρατούμενοι».

— Ομοφυλόφιλος κρατούμενος, [Χώρα]

«Όταν ο σύντροφός μου προσπάθησε να με επισκεφτεί, το προσωπικό αρνήθηκε, λέγοντας ότι δεν ήμασταν «πραγματικό ζευγάρι». Δεν αναγνωρίζουν τις ομοφυλοφιλικές σχέσεις».

— Λεσβία κρατούμενη, [Χώρα]

«Μια ΜΚΟ με βοήθησε να κατανοήσω τα δικαιώματά μου και με έφερε σε επαφή με έναν δικηγόρο. Χωρίς αυτούς, δεν θα είχα καταφέρει ποτέ να περάσω τη διαδικασία.»

— Κρατούμενος ΛΟΑΤΚΙ που υποστηρίχθηκε από την κοινωνία των πολιτών

**LGBTIQ Detainees
'Strengthening the rights of
LGBTIQ detainees in the EU'**

Co-funded by
the European Union